

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний економічний університет
Чортківський інститут підприємництва і бізнесу
Кафедра фінансів та банківської справи

Сеньків Павло Вікторович
НЕТАРИФНЕ РЕГУЛЮВАННЯ
ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ПРАКТИКА
ЗДІЙСНЕННЯ В УМОВАХ СОТ

Спеціальність 8.03050801 – фінанси і кредит
Дипломна робота за освітньо-кваліфікаційним рівнем «магістр»

Студент групи ФМОчвм – 51
П.В. Сеньків

Науковий керівник
к.е.н., доцент А.Г. Бидик

Дипломну роботу допущено
до захисту
«___»_____2013 р.

Зав. кафедри
Десятнюк О.М.

«___»_____2013 р.

Чортків, 2013

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. СУТНІСТЬ ТА ПРИЗНАЧЕННЯ НЕТАРИФНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	7
1.1. Передумови поширення та сутність нетарифного регулювання	7
1.2. Узагальнена класифікація засобів та методів нетарифного регулювання	18
1.3. Поняття основних інструментів нетарифного регулювання	26
Висновки до розділу 1	36
РОЗДІЛ 2. ХАРАКТЕРИСТИКА МЕХАНІЗМУ ЗАСТОСУВАННЯ СКЛАДОВИХ НЕТАРИФНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УМОВАХ СОТ	38
2.1. Аналітичний огляд торговельно-економічного співробітництва між Україною та ЄС із використанням нетарифних інструментів	38
2.2. Аналіз впливу нетарифного регулювання на розвиток аграрного сектора та харчової промисловості України в умовах членства у СОТ	55
2.3. Основні проблеми, що виникають у сфері нетарифного регулювання зовнішньоторговельної діяльності в Україні	74
Висновки до 2 розділу	89
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАКТИКИ ЗАСТОСУВАННЯ НЕТАРИФНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕД В УКРАЇНІ	91
3.1. Світова практика ефективного застосування нетарифного інструментарію захисту у проведенні митного регулювання	91
3.2. Напрямки удосконалення комплексного використання нетарифних регуляторів для розвитку вітчизняного товарного ринку	103
Висновки до 3 розділу	115
ВИСНОВКИ	116
ДОДАТКИ	122
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	

ВСТУП

Актуальність теми. Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності суттєво впливає на формування стратегічних та тактичних планів і прогнозів підприємств у цій галузі. Всі країни світу, без винятку, здійснюють державне регулювання зовнішньоторговельної діяльності, запроваджуючи в економічних відносинах з іншими країнами власну зовнішньоекономічну політику, яка включає в себе систему заходів, спрямованих на досягнення економікою даної країни певних переваг на світовому ринку та, одночасно, на захист внутрішнього ринку від конкуруючих імпортованих товарів. До таких заходів відноситься, насамперед, нетарифне регулювання зовнішньоторговельної діяльності суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

Серед вчених, які внесли вагомий внесок в розробку та вивчення питань інструментів нетарифного регулювання у зовнішньоторговельній політиці країни внесли такі російські економісти, зокрема, И. Дюмулен, О. Киреев, Н. Миклашевская, А. Холопов та інші. В Україні зазначені проблеми знайшли відображення в роботах, авторами яких є: В. Андрійчук, І. Бураковський, О. Гребельник, А. Кредісов, С. Осика, Г. Петрова, В. Пятницький, В. Рокоча, В. Сіденко, А. Філіпенко, А. Яценко та інші. Віддаючи належне їхнім розробкам і внеску в економічну теорію і практику, необхідно відзначити що, питання загалом використання інструментів нетарифного регулювання у зовнішньоторговельній політиці країни, ефективність використання тих чи інших інструментів нетарифного регулювання зовнішньої торгівлі серед вітчизняних науковців є не достатнім. Постійне оновлення методів та інструментів нетарифного регулювання, недосконалість їх класифікації обумовлює необхідність продовження наукових досліджень проблем методології нетарифного регулювання в Україні. Тому виникає гостра потреба у розробці узагальненої класифікації засобів та методів нетарифного регулювання, наявність якої дозволить експортерам та імпортерам

використовувати її як вхідну інформацію в разі стратегічного прогнозування та здійснення оперативних тактичних дій на зовнішньому ринку. Важливість вирішення даної проблеми і недостатнє висвітлення її в науковій літературі зумовили вибір теми дипломної роботи і визначають її актуальність.

З метою ефективного використання інструментів нетарифного регулювання у зовнішньоторговельній політиці України та виконання функції захисту національного ринку та підвищення конкурентоспроможності національного виробника дослідження практики нетарифного регулювання в умовах СОТ як в Україні, так і в розвинутих зарубіжних країнах, що є активними членами цієї організації, набуває дедалі більшої актуальності, особливо в умовах економічної нестабільності.

Мета і задачі дослідження. Метою магістерської роботи є обґрунтування теоретичних і методологічних основ та прикладних аспектів організації системи нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні в умовах Світової організації торгівлі.

Для досягнення поставленої мети були визначені такі основні завдання:

- дослідити економічну сутність та передумови поширення нетарифного регулювання;
- представити узагальнену класифікацію засобів нетарифного регулювання ЗЕД;
- висвітлити поняття основних інструментів нетарифного регулювання;
- провести аналітичний огляд торговельно-економічного співробітництва між Україною та ЄС із використанням нетарифних інструментів;
- здійснити аналіз впливу нетарифного регулювання на розвиток аграрного сектора та харчової промисловості України в умовах членства у СОТ;

- зформулювати основні проблеми, що виникають у сфері нетарифного регулювання зовнішньоторговельної діяльності в Україні;
- ознайомитись зі світовою практикою ефективного застосування нетарифного інструментарію захисту у проведенні митного регулювання;
- запропонувати напрямки удосконалення комплексного використання нетарифних регуляторів для розвитку вітчизняного товарного ринку.

Об'єктом дослідження є зовнішньоекономічна діяльність України.

Предметом дослідження виступають теоретико-методологічні, методичні та прикладні аспекти нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні.

Методи дослідження. Дослідження проведено із застосуванням діалектичного та системного підходу до вивчення економічних процесів. У процесі роботи застосовувались такі методи економічних досліджень: системно-структурний, абстрактно-логічний, порівняльний і балансовий, експертних оцінок тощо. Інформаційною базою дослідження були законодавчі і нормативні акти Верховної Ради та Уряду України з питань зовнішньоекономічної діяльності, праці вітчизняних і зарубіжних вчених з проблем державного регулювання ЗЕД та особливостей митного вітчизняного законодавства.

Наукова новизна одержаних результатів. Результати, що одержані автором в ході дослідження і виносяться на захист, полягають у обґрунтуванні теоретичних і методологічних основ та прикладних аспектів організації системи нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні в умовах Світової організації торгівлі.

Основні положення наукової новизни результатів дослідження полягають у наступному:

- досліджено економічну сутність та передумови поширення нетарифного регулювання;
- представлено узагальнену класифікацію засобів нетарифного

регулювання ЗЕД;

- висвітлено поняття основних інструментів нетарифного регулювання;
- проведено аналітичний огляд торговельно-економічного співробітництва між Україною та ЄС із використанням нетарифних інструментів;
- здійснено аналіз впливу нетарифного регулювання на розвиток аграрного сектора та харчової промисловості України в умовах членства у СОТ;
- сформульовано основні проблеми, що виникають у сфері нетарифного регулювання зовнішньоторговельної діяльності в Україні;
- ознайомлено зі світовою практикою ефективного застосування нетарифного інструментарію захисту у проведенні митного регулювання;
- запропоновано напрямки удосконалення комплексного використання нетарифних регуляторів для розвитку вітчизняного товарного ринку.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробці напрямків удосконалення комплексного використання нетарифних регуляторів для розвитку вітчизняного товарного ринку в умовах участі України у СОТ.

Апробація результатів дипломного дослідження. Основні теоретичні положення дипломного дослідження оприлюднено на науково-практичній студентській конференції: «Сучасні проблеми та тенденції розвитку фінансово-банківського сектора України» (м. Чортків, ЧПБ ТНЕУ, 8-9 квітня 2013 р.).

Структура і обсяг роботи. Магістерська робота викладена на 135 сторінках комп'ютерного тексту і складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел із 129 найменувань. Містить 5 таблиць, рисунки та додатки.

РОЗДІЛ 1

СУТНІСТЬ ТА ПРИЗНАЧЕННЯ НЕТАРИФНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Передумови поширення та сутність нетарифного регулювання

Сьогодні майже ні у кого не виникає сумніву щодо необхідності державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Досвід останніх років свідчить про те, що не завжди принципи «невтручання» держави та «лібералізації» господарських відносин повністю себе виправдовує.

У всіх країнах державне регулювання економіки є об'єктивною необхідністю. Не перешкоджаючи здійсненню вільної господарської діяльності, держава «не випускає з рук» важелів регулювання. Таке регулювання спрямоване на забезпечення захисту інтересів країни та суб'єктів її зовнішньоекономічної діяльності, створення для останніх рівних можливостей розвивати всі види підприємницької діяльності та напрями використання доходів і здійснення інвестицій, на розвиток конкуренції та ліквідацію монополізму.

Причин регулювання зовнішньоекономічної діяльності існує багато. Головна з них – та, що без підтримки держави розвиток національного виробництва неможливий, а безмитна торгівля з її гострою конкуренцією в умовах світового господарства унеможливорює створення національної промисловості.

Під митним регулюванням розуміється регулювання питань, пов'язаних з установленням мит і митних зборів, процедурами митного контролю, організацією діяльності органів митного контролю України. Митні правила України, які повинні включати порядок декларування товарів, сплати мит і митних зборів, надання митних пільг та інші умови проходження митного контролю, установлюються законами України про митне регулювання [43, 33].

В процесі інтеграції світових господарських зв'язків, одним із головних факторів, що впливає на розвиток економіки окремої країни, є зовнішньоторговельна діяльність. Кожна держава проводить власну зовнішньоекономічну політику, вступаючи у різноманітні міжнародні торговельні відносини, що вимагає від неї узгоджувати свої дії з діями інших держав шляхом прийняття певних рішень щодо регулювання та упорядкування зовнішньоторговельних відносин.

Формування в Україні ринкової економіки ринкового типу передбачає активну участь країни в міжнародному поділі праці. Основні рішення, що встановлюють правила у міжнародній торгівлі, приймаються колективно у рамках Світової організації торгівлі [78, 69].

Входження України у світову економічну систему передбачає розроблення чітко визначеної і зваженої державної зовнішньоекономічної політики, яка потребує принципово нових підходів до вдосконалення механізму регулювання зовнішньої торгівлі.

У процесі інтеграції у світові господарські відносини, особливо після вступу до СОТ, Україна зобов'язалася обмежити використання митно-тарифних важелів захисту національного ринку. Натомість, Україна повинна допустити на свій ринок іноземні товари та послуги, які зараз через певні обмеження і підтримку державою певних галузей (наприклад, ринок сільськогосподарської продукції) не поступає на нього. Наша держава на даному етапі розвитку є економічно слабкою, щоб протидіяти обмежувальним заходам таким сильним і основним торговельним партнерам, як Росія, США та країни ЄС [61].

Рокоча В.В. [103] вказує, що якісно інший тип оформлення зовнішньоекономічної діяльності запропонувала теорія меркантилізму. Ця теорія заклала основи не лише теорії та політики протекціонізму, а й загалом прагматичного підходу, цілком протилежного неокласичному – радикально-дирижистського.

Відповідно до радикально-дирижистської концепції зовнішнього сектора економіки і зовнішньоторговельної політики виходить з умов, відмінних від фритредерства. Головний акцент у ній зроблено на національно-державних інтересах країни, що беруть участь у міжнародній торгівлі. В працях науковців, прибічників цієї концепції, увага звертається на дискримінаційне становище в системі міжнародного поділу праці та світової торгівлі країн з недостатньо високим рівнем економічного розвитку (перед усім йдеться про країни, що розвиваються). Водночас радикально-дирижистська концепція поширюється і на достатньо розвинуті країни. Її прихильники доводять, що заходи державної торговельної політики забезпечують зростання добробуту нації загалом і тому є економічно обґрунтованими. Головне місце належить теорії протекціонізму.

Отже, в цих умовах, достатньо ефективним вбачається активне використання Україною нетарифних методів регулювання зовнішньої торгівлі [61].

Вступ України до Світової організації торгівлі обумовив скорочення ставок ввізного мита, що поступово призводить до посилення конкуренції на внутрішньому ринку з боку імпортованих товарів. Це може негативно вплинути на господарське становище істотної кількості вітчизняних підприємств. Ситуація може ще більше погіршитися з огляду на те, що світовим товарним ринкам притаманні суттєвий рівень конкуренції та наявність торговельних бар'єрів протекціоністського характеру, які, незважаючи на зусилля, що докладаються у сфері забезпечення лібералізації зовнішньоекономічної діяльності, усе ще залишаються значними. Так, широко розповсюдженим у практиці зовнішньоторговельного регулювання іноземних держав є використання принципу тарифної ескалації, який передбачає зростання рівня митного оподаткування імпорту товарів із підвищенням ступеня їх обробки. Митні тарифи дещо втратили важливу роль, хоч і зберігають значення стосовно певної групи товарів, щодо яких на початку XXI століття все ще застосовуються високі ставки митного тарифу. Це передусім промислові

товари, деякі види споживчих товарів, а також сільськогосподарська продукція. Тобто у теперішній час традиційна міжнародна практика значно меншою мірою передбачає використання таких традиційних інструментів зовнішньоторговельної діяльності як підвищення чи зниження ставок імпортного митного тарифу, зміна порядку ведення валютних операцій тощо. Натомість, значення нетарифних протекціоністських заходів помітно зростає, причому, як у прямій, так і в завуальованій формі [106].

Актуальність використання та удосконалення методів та інструментів нетарифного регулювання зовнішньої торгівлі обумовлена такими чинниками гальмування розвитку економічних процесів, як:

- структурна деформація вітчизняного виробництва;
- низька конкурентоздатність національних товарів та послуг;
- нераціональна структура зовнішньої торгівлі;
- невідповідність суб'єктів ЗЕД до високоефективних форм зовнішньоекономічних зв'язків;
- недостатня визначеність напрямів і недосконалість механізмів входження економіки України у світову господарську систему;
- необхідність забезпечення економічної безпеки держави в умовах глобалізації [46].

Нетарифне регулювання є важливою складовою реалізації державної зовнішньоекономічної політики. Нетарифні методи регулювання міжнародної торгівлі – це комплекс заходів обмежувально-заборонного характеру, що перешкоджають проникненню іноземних товарів на внутрішні ринки та стимулюють розвиток експортного потенціалу держави як суб'єкта світогосподарських зв'язків [95].

Засоби нетарифного регулювання, на перший погляд, не мають такого суттєвого впливу на зовнішню торгівлю як митно-тарифні, але у зв'язку зі своєю національною приналежністю та особливостями застосування вони стають регулюючим фактором при експорті та імпорті товарів.

Отже, нетарифне регулювання – це один із заходів регулювання зовнішньоекономічної діяльності, спрямований на забезпечення захисту економічних інтересів України та інтересів суб'єктів ЗЕД, що охороняються законом [92, 231]. Можна навести ще одне визначення. Нетарифні методи регулювання міжнародної торгівлі – це комплекс заходів обмежувально-заборонного характеру, що перешкоджають проникненню іноземних товарів на внутрішні ринки та стимулюють розвиток експортного потенціалу держави як суб'єкта світових господарських зв'язків [114, 58]. Нетарифні обмеження є комплексом національних адміністративних заходів, які нерідко не пов'язані безпосередньо з зовнішньою торгівлею, але виконують функції регулятора експортних та імпорتنних операцій.

Нетарифні інструменти обмежують, ускладнюють або затримують доступ іноземних товарів у країну. В результаті скорочується вибір товарів, руйнується ринковий механізм, знижується роль споживачів у функціонуванні ринку. Разом з тим, розширюються можливості впливу на внутрішній ринок більш вузьких груп підприємців, передусім – монополій. Під їх впливом уряди, встановлюючи те чи інше обмеження, фактично нав'язують споживачам товарну структуру ринку і насильницьким шляхом зумовлюють їх вибір на користь національної продукції [72].

А.І. Шишаєв наводить такі причини активізації використання нетарифних інструментів у наш час:

1) зниження ставок мит в рамках восьми раундів багатосторонніх переговорів і "зв'язування митних тарифів" у рамках СОТ призвело до втрати митами протекціоністського значення. Особливо це стосується питань регулювання імпорту наукоємної продукції, тому що попит на неї визначається не лише ціною, але й техніко-економічними показниками;

2) значно зросли внутрішньофірмові поставки товарів і коопераційні поставки згідно довгострокових угод між великими суб'єктами товарообігу (ТНК). Ціни за цими поставками на відміну від звичайних торговельних операцій між незалежними контрагентами встановлюються самим суб'єктом,

а не внаслідок дії ринкового механізму, отже, мита практично втрачають свій регулюючий вплив.

Ступінь впливу нетарифних інструментів на міжнародну торгівлю важко кількісно оцінити, тому що їх вплив не має яскраво вираженого характеру. На відміну від тарифного регулювання, яке встановлюється у законодавчому порядку, нетарифні обмеження можуть запроваджуватися за рішенням органів виконавчої та місцевої влади. Згідно з даними ЮНКТАД, у загальному обсязі нетарифних заходів кількісні обмеження становлять до 20 %, стільки ж податкові заходи (внутрішні та прикордонні), дещо менше — технічні норми та правила. Лідерами у використанні нетарифних обмежень у міжнародній торгівлі є США, Японія та ЄС.

У наш час нетарифне регулювання застосовується лише з такими цілями:

- захист національної економіки;
- дотримання міжнародної безпеки;
- охорона життя та здоров'я людей;
- виконання міжнародних зобов'язань;
- підтримка стабільності міжнародної торговельної системи тощо [71].

За результатами досліджень В. Сухарського, у кризові воєнні роки механізми ринкового регулювання економіки капіталістичних країн у сфері зовнішньої торгівлі, що базувалися на вартісних регулівних засадах, виявилися неефективними і зазнали певних змін. В умовах війни держава у сфері зовнішньої торгівлі суворо контролювала ввезення і вивезення товарів, щоб захистити інтереси національної економіки і монополістичного капіталу. Автор наголошує, що в тяжкі для країни періоди у сфері зовнішньої торгівлі здійснювалося пряме адміністративне державно-монополістичне регулювання, де особливого значення набувають кількісні обмеження. У роки Другої світової війни і в перші повоєнні роки кількісні обмеження застосовувалися майже у всіх капіталістичних державах щодо більшої частини товарообігу. У перші повоєнні десятиліття кількісні обмеження

імпорту застосовувалися більшістю капіталістичних держав та поширювались на значну кількість товарів. Зокрема, в Англії в 1954 р. було встановлено, що ввезення всіх товарів має здійснюватись тільки за ліцензіями міністерства торгівлі. Аналогічні або близькі за формою та змістом закони чинні нині в багатьох країнах світу. У першій половині 70-х рр. розвинуті капіталістичні країни, а також країни, що розвиваються, застосовували в різному обсязі кількісні обмеження імпорту й експорту товарів. У ці роки під дію кількісних обмежень підпадало від 20 до 50 % імпорту сільськогосподарських товарів у США, Японії та країнах ЄЕС і від 10 до 15 % імпорту промислових виробів [112, 250-255].

У періоди стабільного (безкризового) економічного розвитку співвідношення між вартісними й адміністративними важелями державно-монополістичного регулювання зовнішньої торгівлі, як правило, змінюється на користь перших. Але в періоди економічних та фінансових криз терези державного управління зовнішньоекономічною діяльністю знову схиляються до широкого застосування нетарифних методів регулювання. Тому наразі кількісні обмеження займають значне місце в арсеналі торгово-політичних засобів боротьби за міжнародні ринки збуту. При цьому мета кількісних обмежень – захист економічних інтересів національних монополій у конкурентній боротьбі за торгіву експансію на світовому ринку [46].

Слід зазначити, що ставлення до використання нетарифних методів регулювання у світовій практиці достатньо неоднозначне, а іноді й досить суперечливе. З одного боку, Генеральна угода з тарифів і торгівлі (ГАТТ) і Світова організація торгівлі (СОТ), яка почала функціонувати з 1995 р., офіційно ставлять завдання максимально можливого скасування таких заходів і переходу до регулювання зовнішньої торгівлі винятково тарифними методами. З іншого – використання методів тарифного регулювання, зокрема зниження середнього рівня митних ставок, не дає повного уявлення про рівень реального протекціоністського захисту внутрішніх ринків розвинутих країн, що викликано низкою об'єктивних чинників, а саме:

- скорочення середнього рівня митних ставок може відбуватися за рахунок ставок, що вже втратили своє торговельно-політичне та економічне значення, при тому, що ставки на “чутливі” товари залишаються високими;
- в умовах зближення рівнів продуктивності праці, витрат виробництва, внутрішніх і зовнішньоторговельних цін розвинутих держав навіть порівняно невисокі ставки мита забезпечують захист внутрішнього ринку;
- за невисокої номінальної ставки мита можна забезпечити значний рівень протекціоністського захисту внутрішнього ринку за умови диференціації ставок мита на готову продукцію і сировину та напівфабрикати, що використовуються у її виробництві. Чим більша різниця між цими ставками, тим вищий ефективний рівень тарифного захисту.

Перелічені вище чинники свідчать про те, що регламентація ГАТТ умов використання засобів митно-тарифного регулювання, в тому числі вимоги щодо зниження середнього рівня митних ставок, не виключають можливості досягнення за допомогою митної політики певних протекціоністських цілей, хоч, безумовно, суттєво обмежують ці можливості. Тому в міжнародній торгівлі спостерігається розширення практики використання нетарифних засобів регулювання зовнішньої торгівлі, що перетворилися на основні інструменти протекціонізму. Тому всі країни світу, включаючи ті, що входили в ГАТТ з дня підписання і які стали членами СОТ з початку її діяльності, використовують різноманітні форми нетарифного регулювання зовнішньої торгівлі. Деякі нетарифні заходи не можуть бути усунені, оскільки відображають внутрішню економічну політику у сфері торгово-економічних відносини з іншими країнами. Також є узаконені міжнародною торговою системою заходи нетарифного регулювання, а саме захисні заходи, що мають за мету в установленому порядку запобігти або пом'якшити шкоду, яка завдається національній економіці різким зростанням імпорту

іноземних товарів, а також заходи, спрямовані на припинення недобросовісної конкуренції з боку іноземних експортерів.

У цілому, еволюція механізмів державного регулювання у світі, з одного боку, спрямована на стимулювання експорту, з іншого – на обмеження імпорту й захист вітчизняного виробника та охоплює незначний період часу, що дозволяло вченим виділити декілька етапів їх розвитку. При цьому використовуються різні методи, способи і прийоми адміністративного – нетарифного регулювання, дослідження сутності і значення яких важливе для розуміння основ формування державної зовнішньоекономічної політики [46].

Дюмулен І.І. [54], Циганкова Т.М. [121] та ніші автори вважають нетарифні заходи одним з основних інструментів політики протекціонізму. Нетарифним за походженням є два типи протекціонізму: неопротекціонізм і прихований протекціонізм. Неопротекціонізм – це обмеження на міжнародну торгівлю, що вводять країни на доповнення до традиційних (тарифних) форм обмеження небажаного імпорту товарів. До неопротекціоністських належать заходи додаткового тиску на експортера товарів/послуг у дану країну. Про прихований протекціонізм доречно говорити тоді, коли важко відокремити заходи внутрішньої політики від протекціонізму, тобто національні і зарубіжні суб'єкти господарської діяльності ставляться в однакову ситуацію, але внаслідок різного рівня економічного розвитку країн, різниці в конкурентоспроможності товарів зарубіжними партнерами ці заходи сприймаються як протекціоністські.

Звідси можна зробити висновок про чутливість використання інструментів нетарифного регулювання, оскільки неефективне їх використання, або наявність тіньових відносин у цій сфері може спричинити суперечки з іншими країнами, або негативно вплинути на конкурентоздатність продукції вітчизняного виробництва та безпеку життєдіяльності споживачів (у разі тіньових відносин під час надання дозволів на імпорт або сертифікатів походження товарів) [61].

Як вказує Солодковський, в сучасних умовах розвитку світової економіки активізація нетарифного протекціонізму в першу чергу спричинена глобальними мотивами, до яких можна віднести такі: значне зниження рівня тарифних ставок; зв'язування тарифів в рамках СОТ; обмеження, що накладаються міждержавними угодами, щодо подальшої лібералізації міжнародної торгівлі; глобальну економічну кризу 2008–2009 рр., яка спровокувала збільшення кількості випадків застосування нетарифних заходів та загострення міжнародної конкуренції. В зв'язку з лібералізацією міжнародної торгівлі в рамках СОТ середній рівень митних тарифів в розвинутих країнах становить близько 4%, а в країнах, що розвиваються – 13 . На глобальному рівні понад половини обсягів світового імпорту здійснюється безмитно. Таким чином, значне зниження тарифних обмежень в рамках СОТ спричинило більш інтенсивне використання країнами нетарифних методів регулювання для захисту інтересів національних товаровиробників [110].

Глобальна економічна криза 2008-2009 рр. суттєво вплинула на регулювання зовнішньоекономічних відносин країн. Економічний спад призвів до посилення протекціоністських настроїв, результатом яких стало прийняття країнами різноманітних неузгоджених заходів щодо регулювання зовнішньої торгівлі, які унеможливають глобальну координацію заходів щодо розв'язання цієї проблеми. Дослідження СОТ показали, що з початку кризи було застосовано величезну кількість різноманітних протекціоністських заходів, які деформують міжнародну торгівлю. Кількість нових торгових бар'єрів, встановлених урядами країн G–20, значно зросла протягом періоду з середини жовтня 2010 р. по квітень 2011 р., у порівнянні з періодом початку глобальної економічної кризи. Нові імпорто-обмежуючі заходи за останні шість місяців покривають близько 0,5% загального світового імпорту і 0,6% загального імпорту країн G–20 [110].

В Україні застосування заходів нетарифного регулювання регламентується статтею 389 Господарського кодексу України [1] (далі –

ГК України), Законами України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [3] (далі – ЗУ «Про ЗЕД»), «Про спеціальні заходи щодо імпорту в Україну» [4], «Про захист вітчизняного товаровиробника від демпінгового імпорту» [5], «Про захист вітчизняного товаровиробника від субсидованого імпорту» [6] та ін.

Відповідно до МКУ, законодавства України та інших нормативно-правових актів України митне оформлення товарів, до яких при переміщенні через митний кордон України застосовуються заходи нетарифного регулювання, може бути завершено тільки після закінчення передбачених законодавством видів контролю та отримання позитивних висновків відповідних контролюючих органів.

Неподання необхідних для митного контролю та оформлення документів є адміністративним правопорушенням, а в разі ввезення та реалізації на території України товарів, до яких застосовуються заходи нетарифного регулювання ЗЕД, без дозвільних документів за наявності ознак злочину є кримінальним злочином.

Застосування нетарифних заходів у регулюванні експортно-імпортних операцій передбачає:

- заборону або обмеження експорту, що тимчасово застосовуються для попередження або послаблення критичної нестачі продовольства чи інших товарів, які мають суттєве значення для країни-експортера;
- заборону або обмеження з огляду на застосування правил класифікації, сортування або реалізації товарів (наприклад, продажу товарів другого сорту як першого);
- обмеження імпорту сільськогосподарських товарів при проведенні урядових заходів, спрямованих на зменшення національного виробництва подібних товарів або на ліквідацію затоварення;
- обмеження з метою забезпечення рівноваги платіжного балансу;

- обмеження в разі імпорту товарів у збільшеній кількості: кожний член СОТ має право на захисний захід, якщо імпорт становить загрозу для розвитку національної галузі виробництва, яка виготовляє подібні або конкуруючі товари;
- обмеження імпорту текстильних виробів;
- нетарифні заходи, які застосовують країни, економіка котрих забезпечує низький рівень життя [129, 213].

Вивчаючи проблеми нетарифного регулювання міжнародної торгівлі звертаються у своїх працях вчені-економісти В.Є Новицький [83] та М.І. Дідківський [49], до законодавчої площини тих країн, які використовують конкретні види нетарифних обмежень та висвітлюють чинники недостатньої їх дієвості, звертаючи увагу на існуючі проблеми в період практичного їх протікання.

Очевидно, що поширення нетарифних обмежень пояснюється тим, що їх введення є привілеєм уряду країни, і вони не регулюються міжнародними угодами. Уряди можуть вільно застосовувати будь-які види нетарифних обмежень, що неможливі по відношенню до тарифів, які регулює СОТ. Нетарифні бар'єри, на думку В.В. Рокоча [103] звичайно не призводять до негайного підвищення ціни товару і тому споживач не відчуває їх впливу як додаткового податку.

1.2. Узагальнена класифікація засобів та методів нетарифного регулювання

Для оцінки державного впливу засобів нетарифного регулювання доцільно певним чином їх класифікувати, що дозволить у разі розробки стратегічних та тактичних прогнозів і планів експортної політики окреслити межі та ступінь впливу факторів нетарифного регулювання країн експорту та імпорту.

Наразі у світі існує кілька підходів до визначення та класифікації нетарифних методів регулювання. За класифікацією, прийнятою ООН, вони поділяються на три категорії [104, 26]:

1) зовнішньоторговельні заходи, які спрямовані на пряме обмеження імпорту (експорту) для захисту провідних галузей національного виробництва (ліцензування, квотування, антидемпінгове мито, компенсаційні мито і збори, “добровільне” обмеження експорту, цінові преференції, імпорتنі депозити, експортні субсидії тощо);

2) опосередковані заходи обмеження зовнішньої торгівлі (митні формальності, технічні стандарти і норми, санітарні й ветеринарні норми, вимоги до пакування і маркування тощо);

3) заходи, дія котрих безпосередньо не поширюється на експортно-імпорتنі операції, але має певний вплив на їх обсяги (регулювання податкових та митних платежів, обсягів виробництва, інвестиційних процесів, участь у міжнародних проектах тощо).

Згідно з класифікацією ГАТТ, нині в міжнародній практиці використовуються заходи нетарифного регулювання, які умовно поділено на п'ять груп.

1. Заходи, що регламентують, обумовлюють і визначають порядок участі держави в зовнішньоторговельних операціях (способи, на яких воно базується, угоди, договори тощо).

2. Комплекс заходів, які об'єднують митні й адміністративні імпорتنі формальності, включаючи методи оцінки митної вартості і визначення країни походження товару, форми товаросупровідних документів і вимоги до їх оформлення, товарну класифікацію тарифів.

3. Стандарти й вимоги, пов'язані з нормами безпеки для національних споживачів та екології, санітарно-ветеринарні норми, вимоги до упакування й маркування товарів.

4. Кількісні та валютні обмеження імпорту й експорту.

5. Обмеження, спрямовані на забезпечення повноти і своєчасності сплати платежів та податків: імпорتنі депозити, зміна дисконтної ставки, прикордонний податковий режим і плаваючі збори [46].

Весь комплекс перелічених заходів реалізується шляхом економічного (фінансового) впливу та використання інструментів адміністративного регламентування, про які буде сказано нижче.

Оскільки в системі ГАТТ/СОТ як ідеальна модель розглядається регулювання зовнішньої торгівлі тільки за допомогою тарифних заходів, усі інші заходи об'єднано під загальною назвою нетарифних. Класифікаційні схеми, що одержали міжнародне визнання, нині нараховують близько 800 конкретних видів нетарифних заходів. У своїй праці Ю.Г. Козак, Н.С. Логвінова, І.Ю. Сіваченко [71] зауважують «...зараз більше половини світової торгівлі є об'єктом нетарифних обмежень, що створює головну погрозу світовій торгівельній системі».

Найбільш поширені класифікації поділяють нетарифні заходи на вісім груп:

- тарифні заходи;
- паратарифні заходи;
- заходи контролю над цінами;
- фінансові заходи;
- заходи автоматичного ліцензування;
- заходи кількісного контролю;
- монополістичні заходи;
- технічні заходи [54].

Зараз в Україні застосовуються не всі аналізовані нижче нетарифні заходи, але необхідність послідовного захисту вітчизняних інтересів призведе до розширення сфери їх використання. Це підтверджує доцільність і необхідність дослідження системи нетарифного регулювання в цілому.

Усі нетарифні заходи, які використовуються в ролі бар'єрів, можна умовно поділити на дві групи: економічні та адміністративні.

До економічних нетарифних заходів належать:

- паратарифні інструменти (дискретивна митна оцінка, внутрішні імпорتنі та зрівняльні податки і збори),
- заходи стимулювання експорту (демпінг, субсидії, експортне кредитування).

До адміністративних нетарифних заходів належать:

- заборона (ембарго);
- кількісні обмеження (ліцензування і квотування, обмежувальна ділова практика (в тому числі “добровільні” обмеження експорту);
- монополістичні заходи;
- використання з протекціоністською метою стандартів і технічних норм, додаткових митних документів і процедур;
- правові режими;
- торговельні угоди;
- різноманітні види контролю тощо.

Якщо перші діють через механізми ринку та ведуть до подорожчання відповідно імпорتنих та експортних товарів, то другі, крім ринкових відносин, обмежують доступ імпорتنих і постачання вітчизняних товарів за кордон.

Зважаючи на зарубіжний досвід, вимоги міжнародного та вітчизняного чинного законодавства, вважаємо, що до класифікації нетарифних методів регулювання слід підходити комплексно, з урахуванням одразу декількох ознак і позицій.

Так, з погляду *впливу дії основних адміністративних методів нетарифного регулювання на зовнішньоекономічну діяльність* вони діляться на прямі та непрямі методи нетарифного регулювання (рис. 1.1).

Прямі заходи нетарифного регулювання полягають у встановленні державою кількісних обмежень при експорті та імпорті окремих категорій товарів.

Непрямі методи опосередковано впливають на розвиток експортно-імпорتنих операцій. Вони включають прийоми технічно-нормативного

регулювання, додаткові митні формальності, регулювання політики закупівель, регулювання обсягів виробництва [46].

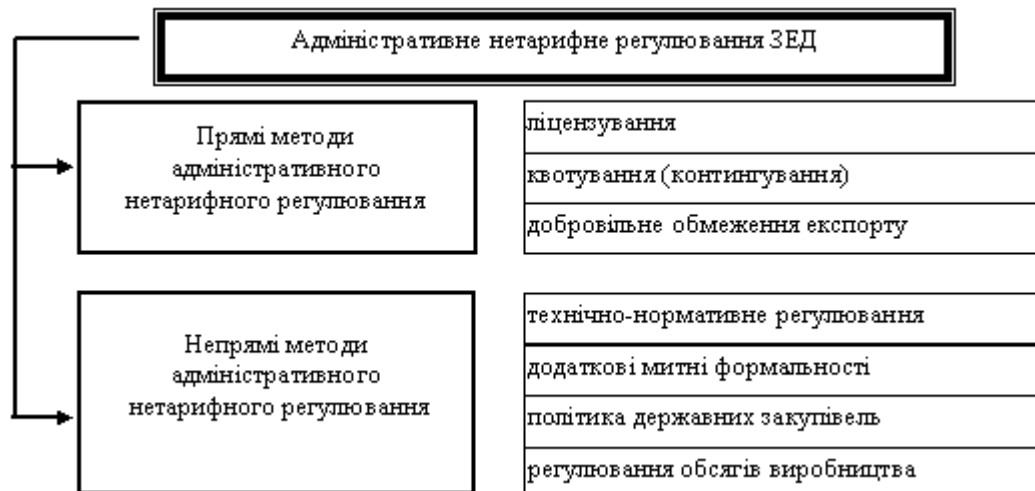

Рис. 1.1. Методи адміністративного нетарифного регулювання за ознакою їх впливу на розвиток зовнішньоекономічної діяльності [46]

За видами нетарифне регулювання класифікується залежно від типу дозвільних документів та органів, що їх видають, таким чином: ліцензування, облік-реєстрація зовнішньоекономічних контрактів, сертифікація імпортованої продукції, контроль державних органів та ін. (рис. 1.2) [32, 22].

Враховуючи велике розмаїття заходів нетарифного регулювання, міжнародними організаціями і окремими дослідниками розроблені різні системи їх класифікації. Найбільш відомими є класифікації, запропоновані Міжнародною конференцією з торгівлі і розвитку ООН (ЮНКТАД) та СОТ (рис. 1.3).

В листопаді 2009 року групою експертів з питань нетарифного регулювання (GNTB) та групою багатofункціональної підтримки (MAST) була запропонована класифікація нетарифних заходів, яка доповнює класифікаційну схему ЮНКТАД. Нова класифікація нетарифних заходів включає значну кількість нових підкатегорій санітарних та фітосанітарних

заходів, технічних заходів і додатково визначає ряд нових нетарифних заходів, таких, як експортні заходи; інвестиційні заходи, пов'язані з торгівлею; обмеження, пов'язані з дистрибуцією; обмеження при наданні післяпродажних послуг; субсидіювання; заходи, пов'язані з правом інтелектуальної власності і правилами походження [93, 119-142].

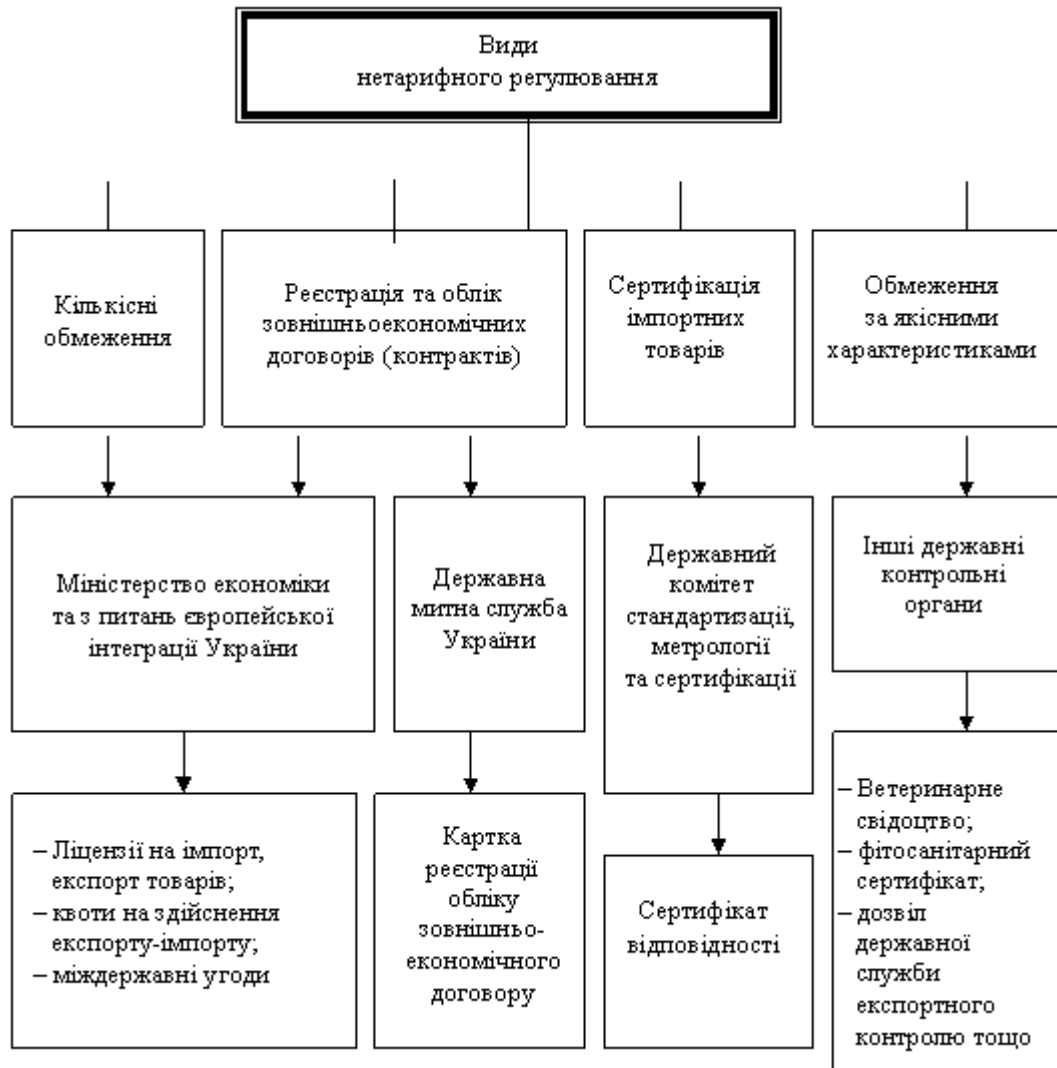

Рис. 1.2. Класифікація нетарифного регулювання за видами, органами державного регулювання і типом дозвільних документів [46]

Завдяки нетарифних заходів уряд захищає свій внутрішній ринок від напливу іноземних товарів, а також реалізує свої політичні, соціальні і фінансові інтереси, протистоїть сумлінним методам конкуренції. Інколи застосування цих заходів виходить за межі прямого призначення і створює

деякі перешкоди для зовнішньої торгівлі, які виступають як невиправдані бар'єри.

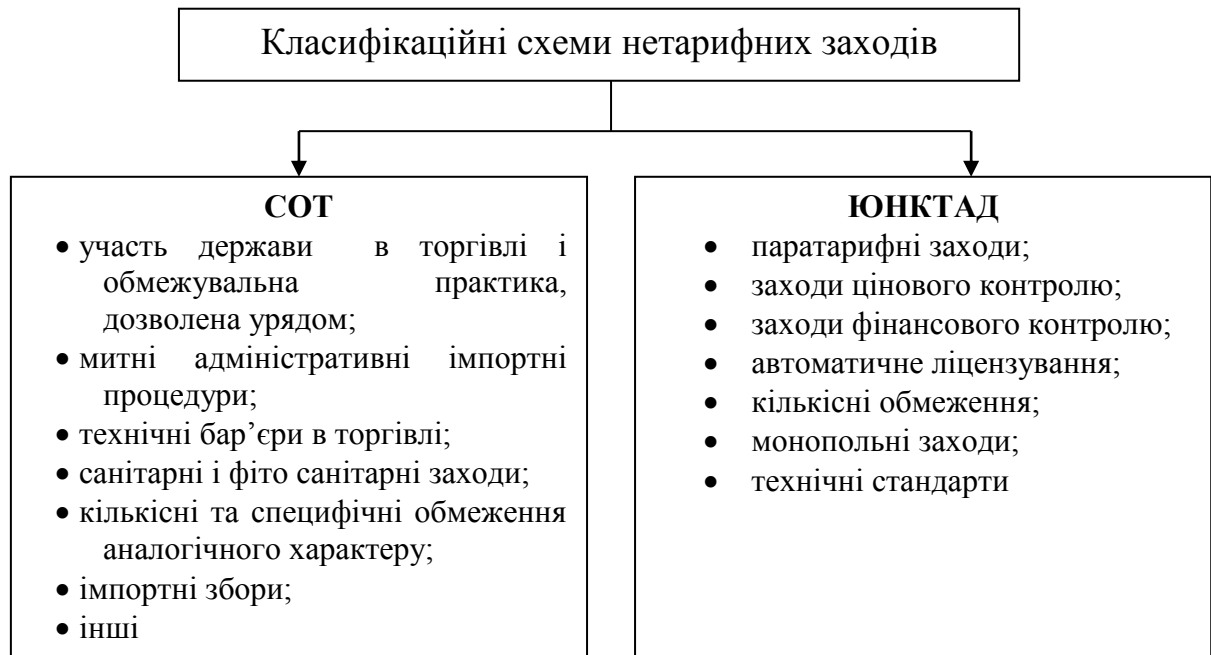

Рис. 1.3. Класифікаційні схеми нетарифних заходів СОТ і ЮНКТАД [110]

Зокрема, Положення ГАТТ-1994, які пов'язанні з використанням кількісних обмежень в зовнішній торгівлі, містить пункти у відповідності з якими всі країни, що входять до складу СОТ, повинні відмовитися від використання кількісних обмежень. В той же час, в Генеральній угоді є положення, у відповідності з якими країни учасниці можуть запроваджувати заходи, які дозволяють країнам використовувати кількісні обмеження вибірково проти певних країн. В Угоді містяться положення, які розкриті в статтях XI, XX, XXI щодо заборони імпорту або експорту певних товарів, на випадок, якщо здійснюється експорт дефіцитного для внутрішнього ринку товару, або імпорту може нанести шкоду національній економіці [59].

Крім того, у відповідності зі статтею XX ГАТТ СОТ дозволяє застосування обмежень, в тому числі заборон, з міркувань захисту суспільної моралі, охорони життя і здоров'я людини, тварин і рослин. Разом з тим, відповідно до статті XXI ГАТТ також дозволяється застосування різних

заходів, включаючи заборони на надання будь-якої інформації, розкриття якої може розглядатися як загроза суттєвим інтересам безпеки держави [59].

У той же час, ряд статей ГАТТ, які прямо присвячені кількісним обмеженням, були в ході багатосторонніх торговельних переговорів розвинуті в окремі угоди, які отримали назву «Кодекси»:

- по-перше, Угода по технічним бар'єрам в торгівлі;
- по-друге, Угода по процедурам ліцензування імпорту;
- по-третє, Угода по застосуванню санітарних і фітосанітарних норм.

З 1 січня 1995 року всі ці кодекси (угоди) увійшли в правову систему СОТ і стали обов'язковими для всіх держав членів цієї організації.

В Україні були певні спроби систематизувати та класифікувати нетарифні засоби регулювання зовнішньоторговельної політики. Основні нетарифні засоби реалізації державного регулювання зовнішньої торгівлі поділяються на кількісні обмеження та приховані методи протекціонізму. Терещенко С. пропонує узагальнену класифікацію засобів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності (див. дод. А рис. 1.5).

Така класифікація потрібна суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності для проведення стратегічного та тактичного прогнозування і планування експортної або імпоротної зовнішньоторговельної політики. Терещенко С. до державних засобів нетарифного регулювання відносить методи кількісних обмежень, побічного протекціонізму, стимулювання експорту, обмеження митного оформлення, цінової політики держави та режиму розрахунків за імпорт, правове забезпечення.

Запропонована узагальнена класифікація засобів та методів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності дає, по-перше, уявлення про існування певних бар'єрів у здійсненні експортно-імпортних операцій, по-друге визначає сукупність методів можливого державного впливу на ввезення-вивезення певних товарів, по-третє дозволяє здійснити

попередні розрахунки можливих фінансових витрат, пов'язаних з експортом чи імпортом товарів.

Разом з фінансовою оцінкою впливу митно-тарифних засобів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності ця класифікація дозволить визначити цінову конкурентоспроможність експортованих товарів щодо подібних та ідентичних товарів країни імпорту або будь-якого іноземного ринку споживання, що має бути підґрунтям експортної політики.

1.3. Поняття основних інструментів нетарифного регулювання

Як вказують Козик В.В. та Панкова Л.А., *кількісні обмеження* – це адміністративна форма регулювання, що передбачає встановлення максимального обсягу товару певної номенклатури, який дозволений для експорту чи імпорту протягом визначеного часу. Кількісні обмеження обмежують саму можливість конкуренції, оскільки лімітують надходження товару на ринок. При цьому економічний ефект залежить від розміру цих обмежень, організаційних особливостей їх застосування, структури ринку та умов кон'юнктури (співвідношення попиту та пропозиції)[72].

Розрізняють такі кількісні інструменти нетарифних обмежень: ембарго; квотування (контингентування); ліцензування; "добровільні" обмеження.

Ембарго — це заборони імпорту та/або експорту. Ці заходи є вимушеними, вони визнаються міжнародною практикою, виступають у відкритій та завуальованій формі.

Відкрита форма — це повна заборона торгівлі — граничний захід, який застосовується не тільки на основі рішення держави-імпортера, а й на основі рішень, узгоджених на міжнародному рівні, зазвичай у рамках ООН. Незважаючи на те, що повна заборона (ембарго) вводиться з політичних міркувань, наслідки, за суттю, є економічними. Різновид ембарго — часткові заборони безумовного характеру на імпорт конкретних товарів, здатних завдати шкоди різним сферам життя держави.

До *завуальованих заборон* належать обмеження щодо заходу іноземних суден у внутрішні води або щодо продажу окремих товарів у роздрібній мережі країни.

Квотування – це кількісне лімітування розміру імпорту/експорту за допомогою глобальних (нерозподілених), індивідуальних (розподілених), групових, сезонних, тарифних та інших видів процентних або вартісних обмежень (квот).

Квота – це кількісний нетарифний захід обмеження експорту чи імпорту товару певною кількістю або сумою на певний проміжок часу.

Квоти можуть бути класифіковані за різними ознаками (рис. 1.5).

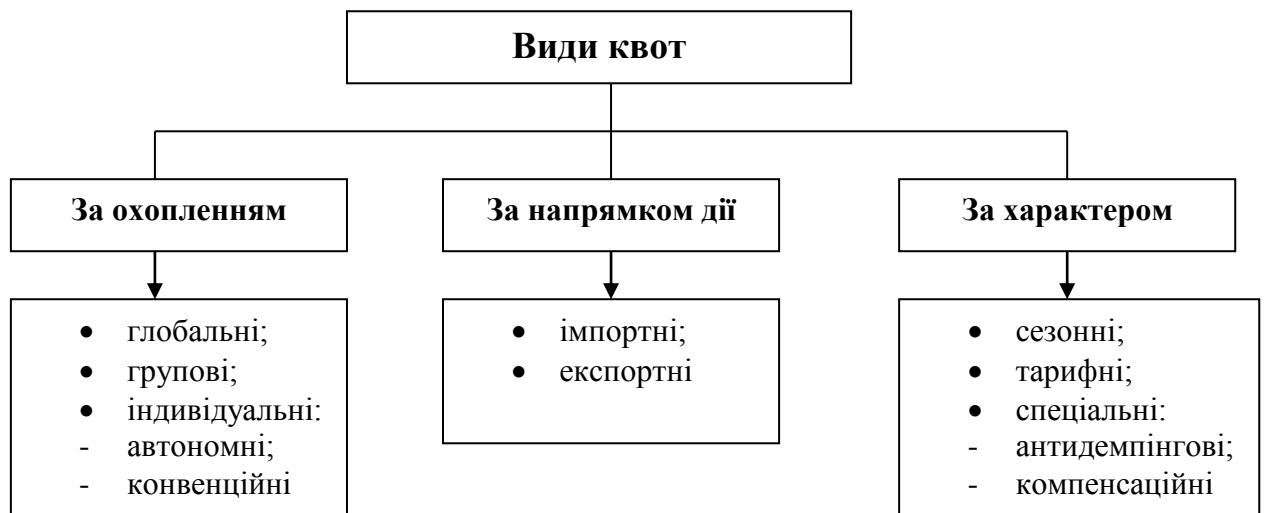

Рис. 1.5. Види квот [72]

Квотування вводиться для балансування розвитку зовнішньої торгівлі та платіжних балансів, регулювання попиту та пропозиції на внутрішньому ринку та виконання міжнародних зобов'язань. Квотування є механізмом успішного ведення торгових переговорів, який дозволяє досягати взаємовигідних домовленостей.

Усі обмеження імпорту, за відсутності часових меж їх застосування, називаються *неконкретизованими*. Серед них найбільш поширеною є глобальна квота (2/3 усіх випадків кількісних обмежень).

Глобальна квота – квота, яка встановлюється щодо товару (товарів) без зазначення конкретних країн, куди товар (товари) експортується або з яких він (вони) імпортується.

Індивідуальна (розподілена) квота — квота, яка встановлюється щодо товару (товарів) з визначенням конкретної країни, куди товар може експортуватись або з якої він може імпортуватись. Загальний ліміт при цьому розподіляється між основними державами-експортерами на базі обсягу поставок за попередній рік.

Індивідуальні квоти можуть бути автономними та конвенційними. *Автономні індивідуальні квоти* встановлюються самостійно країною-імпортером без погодження з країною-експортером. У цьому випадку країна-експортер не має можливості ефективно контролювати вибірку даної квоти.

Конвенційні індивідуальні квоти закріплюються в рамках торгової угоди між державами – імпортером та експортером; при цьому розмір квоти значною мірою визначається зустрічними зобов'язаннями держави-імпортера щодо імпорту квотованого товару, і держава-експортер має можливість зі свого боку контролювати використання виділеної для нього квоти.

Групові квоти – квоти, які встановлюються щодо товару (товарів) з визначенням групи країн, куди товар (товари) експортується або з яких він (вони) імпортується.

Імпортні квоти – граничний обсяг певної категорії товарів, який дозволено імпортувати на територію країни протягом встановленого строку та який визначається у натуральних чи вартісних одиницях.

Експортні квоти – граничний обсяг певної категорії товарів, який дозволено експортувати з території країни протягом встановленого строку та який визначається у натуральних та вартісних одиницях.

Сезонні квоти встановлюються на суворо визначений період календарного року (як правило на 3 місяці) і застосовуються традиційно відносно сільськогосподарських товарів.

Тарифні квоти – встановлення кількості товару, яка дозволена до ввезення чи вивезення за особливою, більш низькою ставкою тарифу протягом певного періоду часу. Ці квоти частіше відносять до категорії кількісних нетарифних обмежень, хоча вони мають безпосереднє відношення до мит.

До *спеціальних видів квот* належать:

— *антидемпінгові квоти* – граничний обсяг імпорту в країну певного товару (товарів), що є об'єктом антидемпінгового розслідування та/або антидемпінгових заходів, який дозволено імпортувати у країну протягом установленого строку та який визначається у натуральних та/або вартісних одиницях виміру;

— *компенсаційні квоти* – граничний обсяг імпорту в країну певного товару (товарів), що є об'єктом антисубсидійного розслідування та/або компенсаційних заходів, який дозволено імпортувати в країну протягом установленого строку та який визначається у натуральних та/або вартісних одиницях виміру.

Ліцензування експорту та імпорту передбачає видання державою імпортеру або експортеру через спеціально уповноважений державний орган дозволу (ліцензії) на ввезення або вивезення певного включеного у списки товару протягом встановленого терміну. В ліцензії можуть також встановлюватися порядок ввезення або вивезення товарів.

Ліцензування служить двом цілям:

1) кількісному регулюванню торгівлі — коли з видачею ліцензій надаються квоти, і в певний момент часу їх видача припиняється. У такому випадку ліцензування є складовою частиною квотування: ліцензія є лише документом, що підтверджує право ввезти або вивезти товар в рамках отриманої квоти;

2) контролю за імпортом та експортом. В такому випадку воно є самостійним інструментом державного регулювання.

Класифікація основних видів ліцензій подана на рис. 1.6.

Генеральна ліцензія – відкритий дозвіл на експортні/імпортні операції з певного товару (товарів) та/або з певною країною (групою, країн) протягом періоду дії режиму ліцензування з цього товару (товарів).

Разова індивідуальна ліцензія – разовий дозвіл, що має іменний характер і видається для здійснення кожної окремої операції конкретним суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності на період не менший ніж той, який необхідний для здійснення експортної (імпортної) операції.

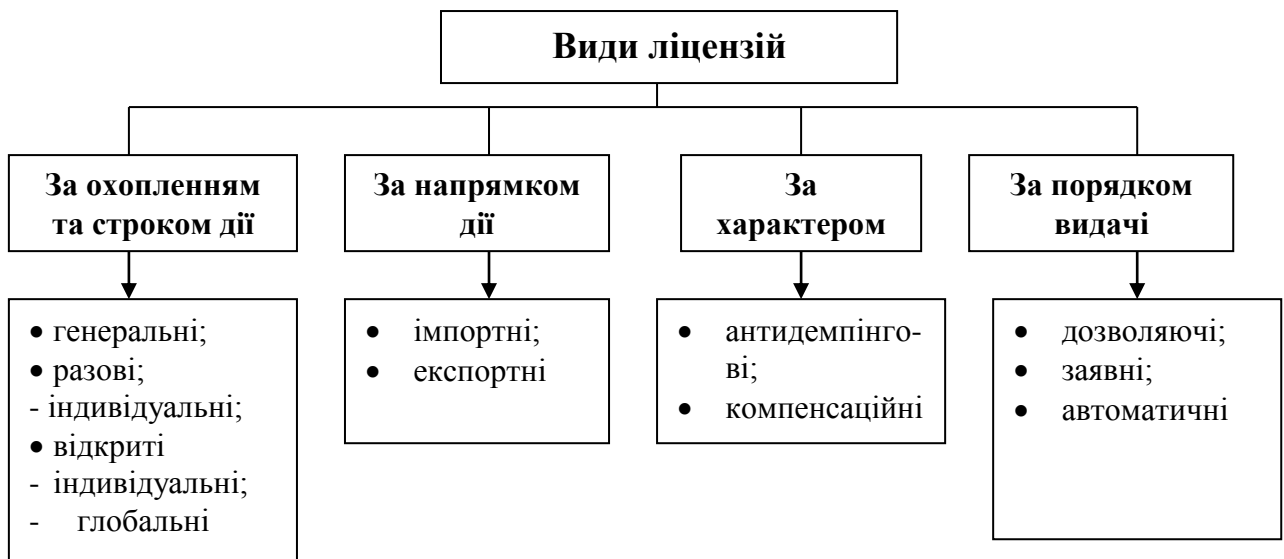

Рис. 1.6. Види ліцензій [72]

Відкрита індивідуальна ліцензія – дозвіл на експорт/імпорт товару протягом певного періоду часу (але не менше одного місяця) з визначенням його загального обсягу.

Глобальна ліцензія – дозвіл на ввезення/вивезення певного товару без обмеження за кількістю або вартістю у будь-яку країну протягом визначеного строку.

Експортна (імпортна) ліцензія – належним чином оформлене право на експорт (імпорт) протягом встановленого строку певних товарів.

Антидемпінгова ліцензія – належним чином оформлене право на імпорт у країну протягом встановленого строку певного товару (товарів), який є об'єктом антидемпінгового розслідування та/або антидемпінгових заходів.

Компенсаційна ліцензія – належним чином оформлене право на імпорт у країну протягом встановленого строку певного товару (товарів), який є об'єктом антисубсидуційного розслідування та/або компенсаційних заходів.

Розрізняють ліцензії, які видаються у дозволяючому та заявному порядку. *Дозволяючі ліцензії* видаються залежно від рішення відповідного державного органу. Інколи у видачі ліцензії може бути відмовлено. *Заявні ліцензії* передбачають, що ліцензія видається усім особам, які звернулися з проханням про її видачу.

Останнім часом широкого розповсюдження набула практика *автоматичного ліцензування*, коли імпортер/експортер, який подав заявку на ліцензію, автоматично отримує дозвіл на ввезення/вивезення товару.

"Добровільне" обмеження експорту – угода між урядом країни-імпортера та урядом та/або компаніями країни-експортера про обмеження поставок товару у рамках узгоджених обсягів в обмін на відмову імпортуючої сторони від введення жорстких обмежень на імпорт, загроза введення яких використовується як засіб тиску при підготовці укладення угоди [72].

Засіб *побічного, прихованого протекціонізму* являє собою різноманітні перепони, створені численними державними структурами, на шляху імпорту товарів. До *методів «побічного» або «прихованого» протекціонізму* віднесено технічні бар'єри у торгівлі, внутрішні податки, політику державних закупівель та вимоги стосовно місцевих компонентів.

Технічні бар'єри є одним із видів нетарифних обмежень і забезпечують технічну сумісність товарів, що переміщуються через митний кордон, їхню відповідність якісним вимогам. Основною метою запровадження технічних бар'єрів є недопущення на вітчизняний ринок товарів, що становлять загрозу національній безпеці, життю та здоров'ю людей, тварин, рослин, навколишньому середовищу.

Податки безпосередньо впливають на вартість імпортованих товарів, а в разі зниження ставок імпортного мита суттєво підвищується роль

внутрішніх податків, які ведуть до загального підвищення цін на товари. Податком, який безпосередньо стягується при митному оформленні товарів, є податок на додану вартість. Обкладання податками імпортованих товарів здійснюється з митної, а не з оптової вартості, що утворює певний ціновий бар'єр для імпортованих товарів на внутрішньому споживчому ринку [114].

Стандарти та вимоги до імпортованих товарів складають третю групу, що утворена на підставі національних технічних, адміністративних норм та правил, запровадження яких утворює протекціоністські бар'єри на шляху імпортованих товарів. Виконання вимог стандартів та правил країни імпортера утворює нетарифні перешкоди для проникнення товарів на внутрішній ринок.

Політика державної закупівлі полягає у тому, що державні структури мають право купувати визначені урядом товари тільки у національних товаровиробників, незважаючи на те, що ці товари можуть бути дорожчими, ніж імпортовані. Такий захід спрямований на захист вітчизняного товаровиробника.

Законодавче закріплення *вимог наявності певної частки національних компонентів* у кінцевому продукті вітчизняного виробництва, за умови реалізації його на внутрішньому ринку, — це прихований метод нетарифного регулювання, мета якого полягає у тому, щоб використовуючи місцеві компоненти створити вітчизняне виробництво замінників імпортованих товарів.

З метою захисту національного ринку правова база СОТ дає змогу застосовувати компенсаційні та антидемпінгові заходи у вигляді запровадження відповідного мита. Згідно з Угодою про субсидії та компенсаційні заходи встановлено такі види субсидій: *заборонні (червоні)* субсидії; субсидії, які дають підстави для застосування відповідних заходів (*жовті*); дозвалені субсидії (*зелені*). Метою запровадження субсидій може бути збільшення експорту вітчизняних товарів або зменшення їхнього імпорту на територію

країни. Так, залежно від мети, субсидії є *експортні* (сума грошових коштів, які держава надає національному виробнику для заохочення експорту товарів і послуг) та *імпортні* (сума грошових коштів, які держава надає національному виробнику для підвищення конкурентоспроможності його продукції на внутрішньому ринку порівняно з аналогічними імпортними товарами).

Методи фінансового засобу нетарифного регулювання зовнішньоторговельної політики держави спрямовані на збільшення експортного потенціалу країни, фінансування, спрямованого на зменшення вартості товару, що підлягає експорту, та, тим самим, підвищує його конкурентоспроможність на зовнішньому ринку. Фінансування експорту відрізняється від кредитування та фінансування експортно-імпортних операцій тим, що передбачає дискримінацію іноземних товарів на користь товарів національного виробництва, які підлягають експорту.

До методів стимулювання експорту включено: певні субсидії у вигляді дотацій та премій експортерам, пільгове кредитування, тобто продаж товарів у кредит та державне страхування ризику несплати імпортером за експортований товар.

Фінансування, як засіб нетарифного регулювання, поділяється на три групи: субсидії, експортні кредити та демпінг. *Субсидії* — це грошова виплата, спрямована на підтримку вітчизняного виробництва та побічну дискримінацію імпорту. Прямі та опосередковані субсидії відрізняються тим, що перші — це дотації вітчизняному товаровиробнику, які сплачуються безпосередньо в разі проведення експортної операції, а другі застосовуються шляхом прихованих дотацій експортерам у вигляді надання пільг зі сплати податків, поверненні імпортного мита і т. ін. Експортна субсидія передбачає бюджетні виплати, що дозволяє національним експортерам проводити продаж товару на зовнішній ринок за цінами нижчими, ніж ціни внутрішнього національного ринку. Разом з

експортними субсидіями для товарів вітчизняного виробництва застосовуються внутрішні субсидії.

Поряд з ними, *експортне кредитування* передбачає фінансове стимулювання державою експортних можливостей вітчизняних підприємств. Воно може відбуватися шляхом надання національним експортерам кредитів під відсоткову ставку нижчу за ринкову або державним кредитуванням імпортерів за умови обов'язкової закупівлі товарів у країні, яка надала кредит. Окрім того, застосовується страхування експортних ризиків національних експортерів, що зменшує або нейтралізує вплив комерційних та політичних ризиків.

Конкурентна боротьба на зовнішньоторговельних ринках призводить до того, що з метою активного просування товарів і заволодіння ринками, застосовується такий метод фінансового нетарифного впливу як демпінг.

Демпінг полягає у просуванні товарів на зовнішній ринок шляхом їх продажу за цінами, нижчими від цін внутрішнього ринку. Різниця вартості, яка утворена між цінами внутрішнього та зовнішнього ринків, може бути компенсована або субсидована за рахунок державних бюджетних коштів чи за рахунок окремих підприємств. Держави, на внутрішній ринок яких надходять товари за демпінговими цінами, мають певний механізм впливу, спрямований на захист вітчизняних товаровиробників. Це – введення антидемпінгового мита. Як захисний захід антидемпінгове мито запроваджується лише за умови реальної загрози національному виробнику, тобто сам демпінг у веденні зовнішньої торгівлі не є забороненим. Разом з тим, як інструмент захисту внутрішнього ринку він часто використовується на практиці.

Пільгове оподаткування експортних операцій може проявлятися у відсутності податку на додану вартість або у звільненні від частини внутрішніх податків на прибуток. Особливими методами є відокремлене інформаційне забезпечення експортера, державна консультаційна мережа та державна система підготовки кадрів, спроможних організувати та

здійснювати зовнішньоекономічні операції, у тому числі експортні. Одним із методів стимулювання експорту є наявність дипломатичної підтримки вітчизняного експортера у країні імпорту.

Національні процедури митного оформлення ускладнюються через наявність майже в кожній країні переліку товарів, заборонених до ввезення на національну територію. Товари, що не входять до цього переліку, підлягають обов'язковому декларуванню шляхом подання до органу митного контролю на кожну товарну партію вантажної митної декларації, заповненої у відповідності з національними вимогами.

Одним з напрямків ускладнення процедури митного оформлення є визначення окремих пунктів пропуску на кордоні для певної категорії товарів. Це стосується, перш за все, алкогольних та тютюнових виробів.

Митні органи можуть вимагати як комерційні документи зовнішньоекономічний контракт, рахунок-фактуру, рахунок-проформу, специфікації, пакувальні листи, різноманітні сертифікати і т. ін. Банківськими документами як підставою для митного оформлення можуть бути довідки банків про надходження або ненадходження коштів, довідки про надходження коштів при розрахунку за контрактом акредитивом і т. ін. Страховим документом може бути страховий поліс на партію вантажу або документ, що засвідчує внесення заставної суми митних платежів за експортну чи імпортну партію вантажу. В залежності від виду транспорту оформлюється транспортний документ, який свідчить, що перевізником вантаж прийнято до перевезення.

Вимоги до зовнішньоторговельного діловодства стосуються товаросупроводжувальних, транспортних та інших документів, у яких зазначається походження товару, цінові показники, технічні та якісні характеристики, його кількість. Отримання державних документів на товар в разі проведення експортних операцій потребує не тільки часу, коштів, а й підготовки пакету проміжних документів, на підставі розгляду яких

відповідними структурами держави буде видано кінцевий документ на партію товару.

Правове забезпечення зовнішньоторговельних відносин полягає у наявності торговельних договорів та угод, які на підставі загальноприйнятих принципів регламентують зовнішню торгівлю. Крім цього, встановлення спеціальних режимів (найбільшого сприяння, спеціальних економічних зон та територій митних союзів) може передбачати застосування пільгових ставок імпорного мита, а у окремих випадках — звільнення від сплати мита. Певними угодами можуть визначатися спеціальні режими щодо експорту та імпорту товарів у окремо визначених економічних зонах однієї групи країн. Багатосторонніми угодами визначаються території митних союзів, до яких входять країни, що підписали відповідні угоди. На цих територіях діє спеціальне митне законодавство з питань експорту та імпорту товарів походженням з країн митного союзу [114].

Висновки до розділу 1

Нетарифні обмеження – це велика група адміністративних, фінансових, валютних та інших заходів регулювання експорту та імпорту товарів і послуг.

Нетарифне регулювання – це один із заходів регулювання зовнішньоекономічної діяльності, спрямований на забезпечення захисту економічних інтересів України та інтересів суб'єктів ЗЕД, що охороняються законом. Нетарифні методи регулювання міжнародної торгівлі – це комплекс заходів обмежувально-заборонного характеру, що перешкоджають проникненню іноземних товарів на внутрішні ринки та стимулюють розвиток експортного потенціалу держави як суб'єкта світових господарських зв'язків. Нетарифні обмеження є комплексом національних адміністративних заходів, які нерідко не пов'язані безпосередньо з зовнішньою торгівлею, але виконують функції регулятора експортних та імпортованих операцій.

Відповідно до МКУ, законодавства України та інших нормативно-правових актів України митне оформлення товарів, до яких при переміщенні через митний кордон України застосовуються заходи нетарифного регулювання, може бути завершено тільки після закінчення передбачених законодавством видів контролю та отримання позитивних висновків відповідних контролюючих органів.

Засоби побічного (прихованого) протекціонізму суттєво впливають на підвищення ціни імпортованого товару, що створює певний ціновий бар'єр стосовно аналогічних або подібних національних товарів на внутрішньому споживчому ринку, та, тим самим, створює певні переваги для товарів національного виробництва.

Виконання вимог стандартів та правил країни імпортера утворює нетарифні перешкоди для проникнення товарів на внутрішній ринок. У разі дотримання цих вимог підвищується ціна товару, що в сукупності з заходами державного нетарифного регулювання є важелями протекціонізму стосовно товарів вітчизняного виробництва на внутрішньому ринку країни.

Фінансування, як засіб нетарифного регулювання, поділяється на три групи: субсидії, експортні кредити та демпінг.

Нетарифне регулювання як інструмент зовнішньоторговельної політики держави являє собою певну сукупність засобів, а саме: кількісні обмеження, приховані засоби протекціонізму, фінансові та неекономічні засоби, кожний з яких складається з певних методів державного впливу на зовнішньоторговельні відносини.

РОЗДІЛ 2

ХАРАКТЕРИСТИКА МЕХАНІЗМУ ЗАСТОСУВАННЯ СКЛАДОВИХ НЕТАРИФНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УМОВАХ СОТ

2.1. Аналітичний огляд торговельно-економічного співробітництва між Україною та ЄС із використанням нетарифних інструментів

16 травня 2013 року виповнилося п'ять років з часу приєднання України до Світової організації торгівлі (СОТ). Протягом цього періоду країна отримала певний досвід функціонування в умовах міжнародних правил світової торгівлі, встановлених цією організацією. Проте ще на стадії приєднання до цієї організації неодноразово наголошувалося, що позитивний результат від членства в СОТ залежатиме від того, наскільки країні вдасться скористатися потенціалом, що надається членством. Отримання вигід від приєднання сприятимуть зайняттю Україною адекватної позиції в світових економічних відносинах [91].

Створення зони вільної торгівлі (далі – ЗВТ) між Україною та ЄС передбачається Угодою про партнерство та співробітництво та низкою інших документів, зокрема в запропонованих ЄС десяти напрямках посиленого співробітництва з Україною в рамках Плану дій Україна-ЄС1, а також у Спільній заяві за результатами Саміту Україна - ЄС у 2005 році.

Одним із вагомих розділів частини щодо створення зони вільної торгівлі проекту Угоди про асоціацію між Україною та ЄС є розділи щодо торгівлі товарами та санітарні та фітосанітарні заходи, в яких закріплені основні механізми зниження нетарифних бар'єрів у торгівлі, зокрема в сфері технічного регулювання та санітарного та фітосанітарного контролю.

Для досягнення принаймні можливості інтегруватись до внутрішнього ринку ЄС з уникненням надмірних нетарифних бар'єрів у двосторонній торгівлі Україна має, перш за все, привести свою систему регулювання у відповідність до європейських вимог, оскільки головними перешкодами

торгівлі, і особливо з ЄС, є не імпорнтні тарифи, які навіть зараз перебувають на порівняно низькому рівні, а технічні бар'єри та санітарні вимоги – вимоги до безпечності та якості продукції, її характеристик, процедури оцінки відповідності.

Україна та Європейський Союз встановили, що підтверджують свої права та зобов'язання відповідно до Угоди СОТ про технічні бар'єри в торгівлі (далі – Угоди СОТ ТБТ), яка включається та є частиною Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Крім того, Розділ «Технічні бар'єри торгівлі, стандартизація, метрологія, акредитація та оцінка відповідності» Частини про створення зони вільної торгівлі стосується підготовки, ухвалення та застосування стандартів, технічних правил і процедур оцінки відповідності як зазначено в Угоді СОТ ТБТ, та може впливати на торгівлю між Україною та Європейським Союзом.

Україна та Європейський Союз в взаємовідносинах між собою мають застосовувати в повній мірі всі зобов'язання та права, які визначені в рамках Угоди СОТ ТБТ.

На підвищення ефективності виробництва та полегшення здійснення міжнародної торгівлі суттєво впливає інститут застосування технічних норм та стандартів, а також процедур, які регламентують проведення випробувань та сертифікації. Такий інститут стандартизації та сертифікації необхідний для захисту інтересів користувачів, а також вирішення завдань, що направлені на охорону життя або здоров'я людей та тварин, контроль за хворобами рослин, охорону навколишнього середовища. Всі ці заходи не повинні разом з тим створювати невинуватих перепон на шляху торгівлі.

До заходів, що є предметом Угоди про ТБТ, належить дія технічних регламентів та стандартів, включаючи вимоги щодо пакування, маркування та етикетування, а також процедури оцінки відповідності технічним регламентам і стандартам.

Кожний Член СОТ згідно з положеннями цієї Угоди взяв зобов'язання, що всі технічні регламенти та стандарти та процедури оцінки відповідності

їм, не можуть застосовуватись у спосіб, що являв би собою засіб свавільної або невинуватої дискримінації між країнами, де переважають такі ж умови, або становив би приховане обмеження імпорту.

Сфера застосування Угоди поширюється на всі товари, включаючи промислові та сільськогосподарські, за винятком специфікацій для урядових закупівель та на санітарні та фітосанітарні заходи, що в свою чергу регламентуються відповідними угодами – *Угодою про державні закупівлі та Угодою про застосування санітарних та фітосанітарних заходів*.

Всі Члени СОТ взяли на себе зобов'язання не розробляти, не приймати і не застосовувати технічні регламенти у спосіб, наслідком якого є створення невинуватих перепон у міжнародній торгівлі. Гармонізація технічних регламентів може здійснюватись через застосування міжнародних стандартів та визнання еквівалентності технічних регламентів інших Членів СОТ.

Україна взяла на себе зобов'язання виконувати Угоду ТБТ з дати вступу до СОТ. Ключові зобов'язання України щодо технічних бар'єрів в торгівлі включають [57]:

Пріоритет використання міжнародних стандартів як основи для національних стандартів, технічних регламентів та процедур оцінки відповідності. До 30 грудня 2011 року всі технічні регламенти України мають використовувати як основу відповідні міжнародні стандарти.

Добровільність стандартів, за виключенням технічних регламентів. Україна мала забезпечити, щоб до 30 грудня 2011 року всі її технічні регламенти використовували як основу відповідні міжнародні стандарти згідно зі Статтею 2.4 Угода ТБТ та графіком, наведеним у документі WT/ACC/UKR/129.

Деклараційний принцип підтвердження відповідності. Україна зобов'язалась поширювати практику підтвердження відповідності на основі декларацій виробника, без вимоги реєстрації або підтвердження українськими органами по відношенню до відповідного технічного регламенту. Україна мала продовжувати зменшувати число категорій

продуктів, які підлягають обов'язковій сертифікації третьою стороною, вдаючись до якомога більш широкого визнання декларацій виробника (SDOC), без вимоги реєстрації або підтвердження українськими державними органами, по відношенню до відповідного технічного регламенту, до кінця 2011 року. Україна мала надати переглянутий перелік товарів, які підлягають обов'язковій сертифікації, до СОТ до 31 січня 2012 року.» (пункт 300 Звіту).

Скорочення переліку товарів, які підлягають обов'язковій сертифікації. Україна мала надати оновлений перелік таких товарів у СОТ до 31 січня 2012 року.

Визнання оцінки відповідності інших країн-членів СОТ. Україна визнаватиме, коли це можливо, результати процедур оцінки відповідності інших країн-членів СОТ.

Визнання міжнародних стандартів. Гармонізація законодавчих та нормативних актів України з нормами СОТ є досить складним процесом, що вимагає значних зусиль, проте аналіз зовнішньоторговельних відносин України свідчить, що вступ держави до СОТ позитивно вплинув на гармонізацію торговельно-орієнтованого законодавства держави з договірно-правовою системою СОТ і сприяв активізації торговельних відносин з країнами-членами Організації.

На сьогодні залишається ряд питань щодо виконання зобов'язань, взятих Україною при вступі до СОТ, що потребують вирішення шляхом прийняття відповідних нормативно-правових актів. Сюди слід віднести перегляд переліку продукції, що підлягає обов'язковій сертифікації, для вилучення з нього товарів з низьким рівнем ризику; проведення комплексу невідкладних заходів, спрямованих на запровадження санітарних та фітосанітарних заходів, ґрунтуючись на стандартах, директивах та рекомендаціях Міжнародного епізоотичного бюро та Міжнародної конвенції про захист рослин.

Згідно з Державною програмою стандартизації на 2006 – 2010 роки продовжувався процес гармонізації національних стандартів з

міжнародними та європейськими, в першу чергу тих, що є доказовою базою впровадження технічних регламентів. На сьогодні в Україні діє понад 13 тис. стандартів ГОСТ (колишнього СРСР), біля 4 тис. міждержавних стандартів ГОСТ та 10251 національний стандарт ДСТУ.

Станом на 1 червня 2010 року в Україні були чинними 6396 національних стандартів, гармонізованих з міжнародними і європейськими (із них 4859 гармонізовано з міжнародними і 1537 з європейськими стандартами). Крім того, відповідно до Програми перегляду чинних в Україні міждержавних стандартів (ГОСТ), розроблених до 1992 року, та приведення їх у відповідність до Угоди про технічні бар'єри у торгівлі, починаючи з 2006 року скасовано 3501 застарілих неактуальних стандартів колишнього СРСР.

Протягом 2010-2011 років Держспоживстандартом планувалося забезпечити першочергове розроблення не менше 1500 стандартів, необхідних для впровадження технічних регламентів, за умови відповідного бюджетного фінансування.

Впровадження у вітчизняну економіку в якості національних міжнародних та європейських стандартів може стати не тільки засобом ефективнішого захисту прав українських споживачів, а й посилення конкурентних позицій відповідних українських підприємств, які виробляють експортоспроможну продукцію [31].

Недофінансування з року в рік бюджетної програми "Гармонізація національних стандартів з міжнародними та європейськими" та неузгодженість на законодавчому рівні питання щодо проведення тендерів на замовлення робіт з стандартизації, гальмує процес гармонізації національних стандартів та виконання зобов'язань України в СОТ.

З метою остаточного приведення законодавства України у відповідність із зобов'язаннями, узятих державою у рамках вступу до СОТ, і положеннями угод цієї організації на постійній основі забезпечується взаємодія центральних органів виконавчої влади з питань приведення законодавства України та нормативно-правової бази у відповідність з

нормами та принципами системи угод СОТ та вищезгаданими зобов'язаннями.

Відповідно до інформації Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Верховною Радою України було прийнято протягом 2008-2011 років ряд законів, спрямованих на гармонізацію законодавства України, зокрема в сфері технічних бар'єрів у торгівлі [91]: «Про внесення змін до Закону України «Про стандарти, технічні регламенти та процедури оцінки відповідності» від 10.04.2008 №255-VI7[9]; «Про внесення змін до Закону України «Про ветеринарну медицину» від 18.09.2008 №538-VI8 [10]; «Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції» від 02.12.2010 № 2735-VI9 [11]. Водночас Кабінетом Міністрів України готуються до подання на розгляд парламенту наступні проекти законів України, які спрямовані на завершення приведення національного законодавства у відповідність із зобов'язаннями України в рамках членства у СОТ.

З метою забезпечення належної імплементації зобов'язань, які містяться у Протоколі про вступ України до СОТ, та положень угод СОТ КМУ прийнято розпорядження від 30.10.2008 №1381-р “Про затвердження плану заходів щодо адаптації української економіки до вимог СОТ”¹⁰ та від 17.12.2008 №1570-р “Про затвердження плану першочергових заходів щодо виконання зобов'язань України в рамках членства у Світовій організації торгівлі”[25].

Відповідні завдання стосовно подальшої гармонізації законодавчої та нормативної бази України з положеннями угод СОТ та відповідними зобов'язаннями України в рамках цієї організації містяться також і у затвердженому Указом Президента України від 04.09.2009 № 713/2009 рішенні Ради національної безпеки і оборони України від 26 червня 2009 року “Про звіт Кабінету Міністрів України щодо результатів членства України в Світовій організації торгівлі” [29].

Кабінетом Міністрів України прийнято розпорядження від 23.12.2009 № 1689-р "Про скасування окремих пунктів Переліку продукції, що підлягає

обов'язковій сертифікації в Україні" [27], яким передбачається скасування обов'язкової сертифікації 17 груп харчових продуктів. Проект розпорядження було розроблено Мінекономіки з метою усунення дублювання контролю за харчовими продуктами між органами Держспоживстандарту та санітарною і ветеринарною службами.

Крім того, вжито заходів щодо скорочення Переліку продукції, яка підлягає обов'язковій сертифікації в Україні, виключаючи з нього продукцію з низьким рівнем ризику для життя і здоров'я людей [82].

Ключовим елементом у переході від обов'язкової сертифікації продукції до оцінки її відповідності згідно з міжнародною та європейською практикою є впровадження технічних регламентів на певні види продукції, розроблених на основі європейських директив. Станом на 9 червня 2011 року в Україні прийнято 31 технічний регламент, затверджені Постановами КМУ (див. дод. Б). Переважна більшість регламентів була прийнята у 2008-2009 роках.

Темпи прийняття технічних регламентів відстають від запланованих. За інформацією Держспоживстандарту [89], відповідно до Загальнодержавної програми розроблення технічних регламентів протягом 2010 року в Україні заплановано прийняти 23 регламенти. Проте від початку 2011 року КМУ затвердив лише 3 регламенти; 5 проектів внесени на розгляд і супроводжуються в Кабінеті Міністрів України; 10 проектів технічних регламентів узгоджуються із зацікавленими центральними органами виконавчої влади; і ще для 5 технічних регламентів перші редакції розробляються в центральних органах виконавчої влади у сфері технічного регулювання.

Для сприяння розвитку міжнародної торгівлі та усунення технічних бар'єрів, забезпечення міжнародного визнання результатів вимірювань Держспоживстандарт з жовтня 2003 року є активним учасником багатосторонньої міжнародної «Угоди про взаємне визнання національних еталонів, сертифікатів калібрування та вимірювань, що видаються

національними метрологічними інститутами» (CIPM MRA). Станом на 1 червня 2010 року створено 60 державних еталонів і 70 вторинних еталонів [31].

Планом дій Україна – ЄС передбачено вжиття сторонами заходів з метою започаткування переговорів щодо приєднання України до *Угоди про оцінку відповідності та прийнятності промислової продукції (АСАА)*. На сьогодні представниками Держспоживстандарту та експертів ЄК проведено консультації щодо приєднання України до Угоди про оцінку відповідності та прийнятності промислової продукції. Сторонами досягнуто домовленості щодо подальшої співпраці у зазначеній сфері, а також погоджено План дій України щодо вільного переміщення промислової продукції, орієнтовний графік його виконання.

Приєднання до АСАА по окремих секторах надасть можливість доступу української продукції до єдиного ринку ЄС, та до ринку країн Європейської асоціації вільної торгівлі (Норвегії, Ісландії, Ліхтенштейну та Швейцарії), а у перспективі – до країн Середземномор'я.

Заплановано, що переговорний процес щодо укладення АСАА триватиме 5-6 років, при цьому, передбачено, що протягом 3-4 років буде проведено аналіз існуючого законодавства, нормативно-правової бази, інфраструктури та внесено відповідні зміни, поступово буде впроваджено стандарти та норми ЄС тощо [91].

У грудні 2005 року в Брюсселі між Держспоживстандартом та Генеральним директором ЄК „Підприємництво та промисловість” і „Торгівля” було підписано домовленість щодо закріплення основних напрямів співпраці на основі Плану дій щодо вільного просування промислових товарів, які необхідно здійснити у рамках підготовки до укладення з ЄС Угоди АСАА.

План дій АСАА охоплює два суттєвих аспекти:

- адаптація законодавства, гармонізація нормативно-правової бази;
- створення (модернізацію) відповідної інфраструктури.

Україна має здійснювати розроблення законодавства щодо технічного регулювання, стандартизації, оцінки відповідності, ринкового нагляду, метрології та акредитації стосовно положень, які регулюють обіг промислових товарів відповідно до *acquis* ЄС, з метою усунення торгівельних бар'єрів між Сторонами. Набрання чинності АСАА має займати основне місце в сприянні торгівлі промисловою продукцією в пріоритетних секторах. Україна має здійснити такі ж заходи як і країни-кандидати, які вступали до ЄС.

Усі зобов'язання України за Угодою про асоціацію полягатимуть у запровадженні *acquis communautaire* – єдиного законодавства та практик ЄС – у великому переліку секторів. Виконання Україною вимог Угоди про асоціацію оцінюватиме Європейська Комісія. Лише повноцінне запровадження *acquis* дасть змогу українському бізнесу, споживачам і суспільству відчувати переваги вільної торгівлі з ЄС.

Україна та ЄС мають зкріплювати своє співробітництво в сфері стандартів, технічних правил, метрології, ринкового нагляду, акредитації та процедур відповідності з метою підвищення відповідності їх систем та полегшити доступ до відповідних ринків. З цією ціллю має відбуватись наближення законодавства України до законодавства ЄС як горизонтального та галузевого рівня. Україна має запровадити необхідні заходи, для того щоб поступово досягти відповідності технічним регламентів ЄС та європейській системі стандартизації, метрології, акредитації, процедур оцінки відповідності та системі ринкового нагляду та зобов'язується слідувати принципам та практиці, які викладені у відповідних рішеннях та регламентах ЄС [65].

Сторони співпрацюватимуть в сфері регуляторного наближення шляхом обміну інформацією, досвідом, та даними, а також налагодять науково-технічне співробітництво в частині стандартів, технічних правил, метрології, ринкового нагляду, акредитації та процедур відповідності; будуть підтримувати та сприяти співробітництву між відповідними організаціями, як

державними так і приватними, які відповідають за метрологію, стандартизацію, ринковий нагляд, сертифікацію та акредитацію; сприятимуть розвитку якісної інфраструктури в сфері стандартизації, метрології, акредитації, оцінки відповідності та системи ринкового нагляду в Україні; сприятимуть участі України в роботі відповідних європейських організацій; будуть шукати рішення для уникнення та подолання торгівельних бар'єрів, які можуть виникнути.

Для досягнення цих цілей Україна повинна у відповідності до графіку:

- включити в свою правову систему відповідні акти ЄС;
- провести необхідні реформи інституційної та адміністративної реформи;
- забезпечити ефективні та прозорі адміністративні рамки, необхідні для проведення відповідних реформ.

Україна зобов'язана поступово перенести в національне законодавство в якості національних стандартів гармонізовані європейські стандарти (EN), а також змінити та скасувати стандарти, які конфліктують з європейським підходом регулювання, у тому числі міждержавні стандарти України (ГОСТ), які були розроблені до 1992 року. Україна зобов'язується, щоб її національний орган із стандартизації поступово буде виконувати умови членства в Європейському органі з стандартизації.

Україна має забезпечити, щоб її національні органи з акредитації приймали участь в європейських та міжнародних організаціях з акредитації, органів з стандартизації та оцінки відповідності.

Крім того сторони досягли згоди щодо включення АСАА в якості протоколу до Угоди, із охопленням відповідних секторів. АСАА буде передбачати, що торгівля між сторонами продукцією відповідних секторів буде відбуватись у відповідності до таких же умов, які застосовуються до таких же товарів між країнами-членами ЄС.

Розглянемо процес застосування між Україною та ЄС Угоди СОТ щодо санітарії та фітосанітарії. Проблема гарантій споживачам країни-Члена СОТ

щодо постачання їм безпечних продовольчих товарів є однією з найгостріших. Водночас жорсткі норми доброякісності продовольства можуть використовуватися для закриття доступу на внутрішні ринки товарів, здійснення таким чином політики протекціонізму вітчизняних виробників, що являє перепону для міжнародної торгівлі.

З дати вступу до СОТ Україна має виконувати вимоги Угоди про застосування санітарних та фітосанітарних заходів (Угоди СФЗ) та раціоналізувати повноваження своїх наглядових та контролюючих органів у цій галузі.

Згідно з Угодою СФЗ країни СОТ мають право застосовувати такі заходи для захисту життя чи здоров'я людини, тварин чи рослин, ґрунтувати їх на наукових принципах і не створювати невинуватого дискримінації чи прихованого обмеження торгівлі.

Відповідно до Звіту робочої групи з питання вступу України до СОТ, ратифікованого ВР України 10 квітня 2008 року, Україна була зобов'язана скасувати обов'язкову сертифікацію продуктів харчування з дати вступу. Ці зобов'язання означають, що Державний комітет з питань технічного регулювання та споживчої політики не уповноважений висувати будь-які обов'язкові вимоги щодо імпортованих продуктів харчування, і Комітет був зобов'язаний вилучити всі харчові продукти зі списку товарів, що підлягають обов'язковій сертифікації. Будь-які інші закони або норми не можуть запобігти виконанню цих зобов'язань.

Ефективність системи контролю продуктів харчування має важливе значення для захисту здоров'я споживачів. Крім цього, системи контролю особливо важливі для створення умов, в яких сторони можуть забезпечувати безпеку та якість продуктів харчування, які імпортуються третіми країнами, та здійснювати перевірку імпортованих харчових продуктів національним вимогам.

Метою майбутньої Угоди про асоціацію між Україною та ЄС в частині розділу «Санітарні та фітосанітарні заходи» є сприяння здійсненню торгівлі

товарами, що охоплюються санітарними та фітосаніторними заходами між двома сторонами забезпечуючи при цьому охорону здоров'я людей, тварин та рослин [65].

У порівнянні з країнами-членами ЄС в Україні спостерігається низький рівень впровадження систем управління якістю, екологічного управління, управління безпечністю харчових продуктів.

За даними моніторингу станом на 31 березня 2010 року в Україні були чинними більше 2600 сертифікатів виданих вітчизняним підприємствам на системи управління якістю відповідно до вимог стандартів серії ISO 9001 (в т.ч. 1388 в УкрСЕПРО), 135 сертифікатів на системи екологічного управління стандартів серії ISO 14001 (в т.ч. 69 в УкрСЕПРО), 152 сертифікати на систему управління безпечністю харчових продуктів відповідно до вимог стандартів серії ISO 22000 та HACCP.

Україна набула членства у впливових міжнародних і регіональних фахових організаціях. Держспоживстандарт представляє Україну як національний орган з стандартизації, метрології та оцінки відповідності в 9 міжнародних і регіональних організаціях, участь у яких дає можливість українським товаровиробникам і фахівцям у сфері стандартизації доступу до фонду міжнародних і європейських стандартів брати участь у розробленні міжнародних і європейських стандартів у складі технічних комітетів ISO, ІЕС, СЕН, CENELEC, МДР та впроваджувати їх з метою підвищення конкурентоспроможності продукції [31].

Проводиться укладення двосторонніх угод з державами-торговими партнерами України щодо взаємного визнання результатів робіт з оцінки відповідності. Це є міжнародною практикою і одним з механізмів, обумовлених Угодою про технічні бар'єри в торгівлі СОТ.

Станом на 1 липня 2010 року укладено 48 угод з 37 країнами, 19 з яких на міжурядовому рівні у сфері стандартизації, метрології, оцінки відповідності, управління якістю та захисту прав споживачів.

На сьогодні врегульовано договірну базу з країнами СНД, яка складається з 16 міжнародних договорів у сфері стандартизації, метрології та оцінки відповідності. В рамках двосторонніх договорів взаємно визнаються результати оцінки відповідності (сертифікації) продукції та результати випробувань, затвердження типу, повірки, метрологічної атестації і калібрування засобів вимірювань.

З огляду на євроінтеграційну політику України, Держспоживстандартом на сьогодні укладено 14 міжнародних договорів з 11 країнами ЄС, зокрема, з Австрією, Грецією, Італією, Німеччиною, Францією, Польщею, Чехією, Словаччиною, Латвією, Литвою. Співробітництво в рамках цих договорів спрямоване на отримання допомоги з метою приведення української законодавчої та нормативної бази у відповідність з міжнародними і європейськими нормами та правилами. Положеннями угод з країнами Грецією, Німеччиною, Словаччиною, Литвою, Чехією передбачено співробітництво з оцінки відповідності.

Слід зазначити, що співробітництво в рамках двосторонніх договорів з європейськими країнами активізується і набирає конкретної дії, як правило, після отримання фінансової підтримки з боку Європейської Комісії. Як приклад, протягом 2007 – 2009 років Держспоживстандарт співпрацював з інститутами з стандартизації Франції (AFNOR) і Німеччини (DIN) в рамках двостороннього співробітництва та проекту технічної допомоги Twinning “Зміцнення стандартизації, ринкового нагляду, вимірювань і законодавчої метрології, оцінки відповідності та споживчої політики в Україні”.

Аналогічна співпраця здійснюється наразі з Іспанською асоціацією з стандартизації та сертифікації (AENOR), Словенським інститутом стандартизації (SIST) та Чеським інститутом стандартів (CNI) в рамках проекту технічної допомоги Tacis «Технічна допомога українській інфраструктурі забезпечення якості» [31].

У галузі співробітництва у сфері застосування сторонами інструментів торгового захисту, зокрема антидемпінгових заходів до продукції

українського походження протягом попередніх років продовжувалась тенденція щодо збільшення використання ЄС інструментів торгового захисту відносно української продукції, що відбувалось на фоні загального зростання запровадження ЄС таких заходів щодо імпорту з третіх країн. У значній мірі негативні для українських виробників результати процедур пояснювались їх пасивною, непослідовною та неузгодженою позицією при захисті власних інтересів, відсутності належної координації на центральному рівні. Особливе значення це має для чутливих видів: чорних металів та виробів з них, хімічної продукції (мінеральних добрив) тощо.

У той же час, серед важливих позитивних чинників варто відзначити зміну відношення до української сторони з боку служб ЄК, до компетенції яких входять питання торговельного захисту. Яскравим прикладом цього було започаткування діяльності діалогу Україна – ЄС з використання інструментів торговельного захисту, надання консультаційної допомоги українським виробникам, більш відверте інформування щодо намірів Комісії, а також перспектив проведення окремих антидемпінгових розслідувань та переглядів тощо.

На сьогодні сторонами започатковано постійний діалог з питань запровадження заходів торгового захисту. Реалізація цієї ініціативи дозволить на регулярній основі проводити обговорення щодо практики проведення сторонами антидемпінгових та захисних заходів, напрямів технічної допомоги українській стороні з цих питань, а також сприятиме підвищенню рівня проведення процедур торгового захисту та більш ефективно захищати інтереси українських виробників під час розслідувань, які проводяться ЄС [91].

У рамках виконання зобов'язань, що були прийняті при вступі до СОТ, Верховною Радою України був прийнятий Закон України від 10.04.2008 №252-VI "Про внесення змін до деяких законів України з питань захисту національного товаровиробника від субсидованого, демпінгового та зростаючого імпорту". Зазначений закон було прийнято з метою приведення

законодавства України у галузі застосування антидемпінгових, компенсаційних та спеціальних заходів у відповідність з положеннями Угоди про застосування статті VI ГАТТ/СОТ, Угоди про субсидії і компенсаційні заходи ГАТТ/СОТ та Угоди про захисні заходи ГАТТ/СОТ.

Загалом з моменту створення в Україні в 1998 році відповідної нормативної бази, було порушено 61 розслідування щодо імпорту з інших країн – 27 антидемпінгових та 34 спеціальних.

За 2009 – 2010 роки було порушено 7 розслідувань щодо імпорту товарів в Україну, у тому числі два антидемпінгових (щодо імпорту половин та четвиртин курей свійських, ніжок та їх частин; шин пневматичних гумових нових) та п'ять спеціальних (щодо імпорту хлору рідкого; листового скла; фосфоровмісних мінеральних добрив; феросплавів; холодильного та морозильного обладнання). Було також порушено перегляд застосованих антидемпінгових заходів щодо імпорту в Україну плит ДВП [31]. На даний момент тривають

- 2 антидемпінгових розслідування:

- щодо імпорту в Україну шин пневматичних гумових нових для легкових автомобілів походженням з Республіки Білорусь;

- щодо імпорту в Україну половин та четвиртин курей свійських, а також ніжок та їх частин походженням з Сполучених Штатів Америки та Федеративної Республіки Бразилія.

- 4 спеціальних розслідування:

- щодо імпорту в Україну феросплавів;

- щодо імпорту в Україну мінеральних добрив із вмістом трьох поживних елементів: азоту, фосфору, калію;

- щодо імпорту в Україну листового скла термічно полірованого (флоат-скло) неармованого, прозорого, безбарвного товщиною більш як 3,5 мм., але не більше 4,5 мм незалежно від країни походження та експорту;

- щодо імпорту в Україну холодильного та морозильного обладнання.

1 перегляд застосованих заходів щодо імпорту в Україну гвинтових компресорів виробництва ЗАТ "Ремеза" походженням з Республіки Білорусь.

З моменту набуття Україною членства в СОТ було застосовано 5 остаточних антидемпінгових заходів (щодо імпорту нітрату амонію; виробів, виготовлених з чорних металів, без електричної ізоляції (за винятком виробів з корозійностійкої (нержавіючої) сталі та виробів для цивільної авіації); молочної кислоти; полотна трикотажного ворсового (включаючи довговорсове полотно) та полотна махрового; шприців). Також за результатами порушених процедур перегляду було продовжено дію трьох діючих антидемпінгових заходів щодо імпорту плит деревоволокнистих (ДВП) (окремо – з Російської Федерації та Республіки Білорусь), стрілочних переводів). Застосовано 2 спеціальних заходи щодо імпорту труб сталевих безшовних обсадних та насосно-компресорних та сірників незалежно від країни походження та експорту. Крім того, у листопаді 2009 року було застосовано попередні спеціальні заходи щодо імпорту в Україну листового скла.

За останні роки постійно зростає вартість імпорту в Україну, щодо якого були застосовані заходи. Зокрема, в 2006 році вона становила 80 млн. дол. США, в 2007 – 133 млн. дол. США, в 2008 – 286 млн. дол. США, в 2009 році – 360 млн. дол. США.

Основна кількість застосованих заходів стосується легкої промисловості; деревини і виробів з деревини; хімічної промисловості та іншої неметалевої продукції; залізничного машинобудування, середнього машинобудування – промисловість побутових приладів та машин; точного машинобудування – електротехнічна промисловість, металургійної галузі; харчової промисловості; хімічно-фармацевтичної промисловості.

За весь період, що минув з моменту набуття членства, до України не висувалося претензій щодо недотримання вимог СОТ при застосуванні інструментів торговельного захисту. Не було спорів та суперечок із членами СОТ із цих питань.

Кількісні обмеження імпорту, ліцензування імпорту. Згідно із прийнятими зобов'язаннями з дати вступу до СОТ Україна зобов'язалась скасувати і не впроваджувати повторно або застосовувати кількісні обмеження на імпорт або інші нетарифні заходи, такі як ліцензування, квотування, заборони, дозволи, вимоги попереднього санкціонування, вимоги ліцензування та інші обмеження з подібним ефектом, які не можуть бути обґрунтовано згідно з положеннями відповідної Угоди СОТ.

З метою гармонізації національного законодавства з нормами та вимогами ГАТТ 1994 року та на виконання узятих Україною зобов'язань з цього питання окремі статті Закону України “Про зовнішньоекономічну діяльність” викладено у новій редакції (Закон України від 16.11.2006 № 360-V) та приведено у відповідність із принципами ГАТТ/СОТ.

Статтею 16 “Ліцензування зовнішньоекономічних операцій” цього Закону чітко встановлено основні засади та правила, а також випадки запровадження ліцензування експорту та імпорту товарів, що, у свою чергу, відповідають загальноприйнятим міжнародним вимогам.

Так, відповідно до статті 16 цього Закону КМУ приймає рішення про застосування режиму ліцензування експорту (імпорту) товарів, у тому числі встановлення квот (кількісних або інших обмежень), за поданням центрального органу виконавчої влади з питань економічної політики з визначенням конкретного переліку конкретних товарів, експорт (імпорт) яких підлягає ліцензуванню, періоду дії ліцензування та кількісних або інших обмежень щодо кожного товару [3].

Під час підготовки проекту постанови КМУ “Про затвердження переліків товарів, експорт та імпорт яких підлягає ліцензуванню, та квот у 2010 році”, Мінекономіки здійснило оптимізацію та скорочення переліку товарів, експорт (імпорт) яких підлягає ліцензуванню на 2010 рік, відповідно до вимог та правил ГАТТ/СОТ.

Що стосується застосування кількісних обмежень щодо імпорту. Згідно із зобов'язаннями при вступі України до СОТ, будь-які заходи мають

здійснюватися та застосовуватися однаково, неупереджено, обґрунтовано, прозоро, передбачувано та справедливо. Попередньо до внесення змін до положень стосовно тарифних квот про такі плани має бути публічно повідомлено та торговим партнерам будуть надані можливості зробити коментарі до прийняття остаточних рішень щодо змін.

Отже, застосування кількісних обмежень на імпорт, ліцензування імпорту як можливий інструмент захисту внутрішнього ринку згідно із положеннями документів СОТ має певні рамки, які регламентують обмеження щодо його використання.

Внутрішні податки. Згідно із прийнятими зобов'язаннями внутрішні податки мають застосовуватися на недискримінаційній основі до імпорту з країн-членів СОТ і товарів вітчизняного виробництва, тобто імпортним товарам надається режим не гірший ніж товарам вітчизняного виробництва.

Отже, застосування податкових важелів в контексті зобов'язань України в рамках СОТ є можливим лише із одночасною зміною (підвищенням) відповідних податків, які стягуються із вітчизняних виробників. Отже, подібний крок не може бути окремим важелем, застосованим виключно з метою захисту внутрішнього ринку [31].

2.2. Аналіз впливу нетарифного регулювання на розвиток аграрного сектора та харчової промисловості України в умовах членства у СОТ

Проблема державного регулювання розвитку аграрного сектору в трансформаційних умовах і в зв'язку з глобалізацією економіки потребує нових теоретико-методологічних підходів, що ґрунтуються на об'єктивних економічних законах та важелях впливу на сільське господарство, які мають органічно доповнювати механізм ринкового саморегулювання й можливостей. За цих умов виникає об'єктивна потреба визначити обсяги, напрями та межі бюджетного фінансування відповідно до вимог СОТ.

Сучасна практика бюджетної підтримки галузі свідчить про її недосконалість, неефективність і недостатність за обсягами. Крім того, членство України в СОТ вимагає виконувати взяті зобов'язання відповідно до досягнутих домовленостей щодо внутрішньої підтримки сільського господарства. Бюджетна підтримка на цей період регулюється Державною цільовою програмою розвитку українського села на період до 2015 року, затвердженою Постановою КМУ від 19.09.2007 № 1158 та Угодою про сільське господарство, укладеною під час Уругвайського раунду [21; 118]. Якщо державна програма визначає пріоритети витрачання бюджетних коштів, то угода покладає зобов'язання щодо:

- узгодження граничного рівня сукупного виміру підтримки сільського господарства (СВП) відносно програм «жовтої скриньки»;
- надання непродуктової підтримки в межах рівня «de minimis»;
- надання продуктової підтримки в межах рівня «de minimis»;
- необмежене використання заходів «зеленої скриньки», які, в основному реалізуються через урядові програми бюджетної підтримки, результатом яких не може бути надання цінової підтримки виробникам, що не впливає на виробництво і реалізацію сільськогосподарської продукції [39].

Всі заходи бюджетної підтримки можна поділити на два напрями: внутрішня підтримка, звільненна від зобов'язань щодо скорочення і та, яка виступає предметом зобов'язань щодо скорочення. Показник, який відображає суму програм підтримки, що підлягає зв'язуванню і скороченню називається Сукупний вимір підтримки (СВП).

До заходів, які не підпадають під скорочення, належать обмеження щодо продуктової та непродуктової підтримки в рамках рівня «de minimis», а також заходи «зеленої» та «блакитної» програм.

СВП розраховується для кожного базового сільськогосподарського продукту, на який надається підтримка ринкової ціни, здійснюються прямі виплати або надаються інші субсидії. Підтримка, не пов'язана з виробництвом конкретної продукції, зводиться до розрахунку узагальненого

СВП в сумарній грошовій формі. Ця підтримка включається до «жовтих» програм і підлягає скороченню.

Згідно з домовленостями Україна не має зобов'язань перед СOT по зменшенню сукупної внутрішньої підтримки, яка зафіксована на рівні 2004-2006 років у сумі 3,043 млрд грн, як це передбачалося раніше (див. табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Сукупна підтримка на базі 2004-2006 рр. [69]

№ з/п	Види підтримки згідно СOT	Млн. грн. (у середньому за три роки)
1	СВП	3043
2	Непродуктова жовта підтримка (менше 5 %)	3051
3	Продуктова жовта підтримка (менше 5 %)	416
4	Зелені програми	2424
5	Сукупна підтримка (1+2+3+4)	8934

Продуктова специфічна підтримка в рамках «жовтих» програм здійснюється в Україні за 25 видами сільськогосподарської продукції та включає підтримку в формі підтримки ринкової ціни по цукру і цукровому буряку; платежів на 1 га посіву зернових і технічних культур; дотацій на молоко та м'ясо через механізм ПДВ при їх реалізації переробним підприємствам; дотацій за приріст поголів'я вівцематок і ярок старше 1 року; доплат на 1 кг живої ваги молодняку великої рогатої худоби, кондиційних свиней, птиці, реалізованих переробним підприємствам; часткової компенсації електроенергії, витраченої на зрошуваних землях; вигоди від заставних закупівель зерна.

До непродуктової підтримки, що віднесена до «жовтих» програм, включається акумуляція ПДВ для закупки матеріально-технічних ресурсів; часткова компенсація: вартості сільськогосподарської техніки, кредитних ставок комерційних банків за пільговими кредитами, вартості мінеральних добрив.

Непродуктова підтримка на умовах «de minimis», яка не включається в розрахунок СВП, що надавалася в базовий період, становила в Україні 3,051

млрд грн., а продуктова підтримка, надана на цих же умовах, — 1,000 млрд грн. Вищезазначені види підтримки не перевищують 5%-ний рівень «de minimis» і відповідно не підлягають скороченню. Проте можливий граничний рівень державної непродуктової підтримки в 2008 році міг бути 5,032 млрд грн., у 2009-му — 5,598 млрд грн, у 2010 році — 5,948 млрд грн, у 2011-2015 роках — 6,934 млрд грн. (див. табл. 2.2). Розрахунки свідчать про наявність резервів бюджетних витрат за цими програмами, які можна було б спрямувати на технічне оновлення матеріального-технічної бази та пільгове кредитування розвитку тваринництва як галузі, що першочергово потребує додаткових фінансових вливань.

Таблиця 2.2

Розрахунки виконання Державної цільової програми підтримки розвитку українського села на період до 2015 року [39]

Показник	Рік			
	2008	2009	2010	2011-2015 (у середньому)
Обсяг виробництва валової продукції сільського господарства, млрд грн	100,653	111,962	118,951	138,679
5%-ний рівень виробництва	5,034	5,598	5,948	6,934

Обсяг «зелених» програм, звільнених від зобов'язань щодо зменшення підтримки, на рівні базового періоду становив в Україні 2,424 млрд грн. Основна вимога щодо заходів, віднесених до цієї програми, полягає у наданні підтримки через урядові програми за кошти бюджету (включаючи відмову держави від одержання доходів), а не споживачів, і не повинна передбачати цінову підтримку виробникам [39].

Україна в рамках членства в СОТ в галузі сільського господарства та харчової промисловості взяла на себе такі ключові зобов'язання [60]: ввізні та вивізні мита; кількісні обмеження; субсидії; санітарні та фітосанітарні заходи; технічне регулювання; дотримання принципу прозорості.

Кількісні обмеження. Зобов'язання щодо невикористання кількісних обмежень у торгівлі відповідно до Угод СОТ: кінцевий обсяг тарифної квоти на імпорт цукру-сирцю тростинного має дорівнювати 267 800 тон, що було досягнуто через два роки після вступу до організації. В рамках квоти ставка ввізного мита складала 2%, поза квотою – 50%. Був досягнутий новий порядок розподілу тарифних квот на ввезення цукру-сирцю з тростини на підставі методу «хто перший подав заявку на квоту, той перший її отримав».

Субсидії. Відповідно до зобов'язань України річний обсяг СВП встановлено на рівні 3043,4 млн. грн. Відповідно до правил СОТ, додатково дозволяється витратити на заходи «жовтої» скриньки до 5% від річної вартості виробництва валової продукції сільського господарства. Україна зобов'язалась не здійснювати субсидування експорту.

Санітарні та фітосанітарні заходи. Україна взяла зобов'язання реформувати систему санітарного та фітосанітарного контролю з тим, щоб привести її у відповідність до вимог Угод СОТ та раціоналізувати повноваження наглядових та контролюючих органів у цій галузі. Україна зобов'язалась використовувати в якості основи своїх санітарних та фітосанітарних заходів міжнародні стандарти, рекомендації та інструкції Кодексу Аліментаріус, Міжнародного епізоотичного бюро (ОІЕ) та Міжнародної конвенції про захист рослин (International Plant Protection Commission), а також брати участь у міжнародній гармонізації відповідних норм.

Технічне регулювання. Україна взяла зобов'язання реформувати систему технічного регулювання з тим, щоб привести її у відповідність до вимог Угод СОТ. Україна зобов'язалась надавати пріоритет використанню міжнародних стандартів як основи для національних стандартів, технічних регламентів та процедур оцінки відповідності, зменшувати число категорій продуктів, які підлягають обов'язковій сертифікації, у тому числі за рахунок виключення з переліку обов'язкової сертифікації продукції, яка регулюється в рамках СФЗ.

Дотримання принципу прозорості. Україна зобов'язалась дотримуватись принципу прозорості СОТ, публікувати всі нормативно-правові акти, які стосуються питань торгівлі, повідомляти країни-члени СОТ про плановані зміни у законодавстві, яке стосується торгівлі, та надавати країнам-членам СОТ час для коментарів перед прийняттям відповідних нормативно-правових актів [60].

Проводячи загальну характеристику зовнішньої торгівлі агротоварами, можна стверджувати, що [69]:

- суттєво збільшився експорт сільськогосподарської продукції у середньому за 4 останніх роки – до 12 млрд. дол. США (світова продовольча криза, зростання світових цін, девальвація гривні підвищила конкурентоспроможність українських товарів);
- імпорт вдвічі менше експорту: в середньому за 2008-2011 рр. – 5,9 млрд. дол. США;
- сальдо позитивне: у 2008-2011 рр. 5 млрд. дол. США у середньому в рік; високі темпи щорічного приросту;
- після вступу України в СОТ частка сільськогосподарських товарів у загальному експорті товарів збільшилась до 20% замість 12% до вступу.

Рис. 2.1

Основні тенденції у експорті наступні:

- експорт зернових стабільно збільшується (у структурі експорту до 28%, раніше – 20%);

- експорт жирів за останні роки суттєво збільшився за рахунок соняшникової олії – зараз вже 27% (було 20%), а також реекспорту пальмової олії в Росію;
- експорт олійних: скорочення рапсу через нові вимоги ЄС; обсяги насіння соняшнику збільшилися через зниження експортних мит, експорт сої зріс у 6 разів;
- частка молочної продукції знижується – зараз 5% (8 років тому – 10%). Експорт має велику залежність від Росії, яка періодично вводить заборони на ввезення молочних продуктів з України. Експорт сухого молока знизився у 2 рази з 2008 р. по 2011 р.;
- зменшення частки ЄС у експорті відбувається за рахунок: Саудівська Аравія, Єгипет, Туреччина – зерно, соняшник, олія; Білорусь, Казахстан – товари з більш високою доданою вартістю – кетчупи, консервовані овочі.

Тенденції у імпорті агропродукції:

- в перший рік членства України у СОТ значно зріс імпорт м'яса та м'ясних продуктів – у 5 разів порівняно з 2007 р. Головні причини – диспропорція між виробництвом і споживанням м'ясних продуктів, а також зниження імпортних тарифів у декілька разів. Але вже у 2009-2011 рр. відбувається падіння імпорту м'яса в Україну через структурні зміни у птахівництві та свиноводстві;
- після вступу до СОТ продовжилася тенденція зростання імпорту свіжих овочів та фруктів. Їх імпорт збільшився у 3,3 і 2 рази відповідно, протягом 2008 р. порівняно з 2007 р. У 2010 р. порівняно з 2009 р. зростання імпорту цих груп товарів знову – на 67% і 16,1%. Серед причин:
 - високий внутрішній попит на овочі та фрукти;
 - відсутність сучасних овочесховищ для зберігання продукції;

- підвищення доступності овочів і фруктів, які не вирощуються в Україні через природно-кліматичні умови, через зниження імпорتنих мит після вступу України до СОТ.

- збільшення імпорту товарів групи 17 (цукор і кондитерські вироби з нього) було обумовлене внутрішнім дефіцитом, для покриття якого імпортувався як білий цукор, так і цукор-сирець з тростини в обсягах імпортової тарифної квоти (32% імпорту з Білорусії). Зростання імпорту обумовлено неспроможністю вітчизняної цукрової промисловості задовольнити внутрішній попит по конкурентним цінам.

Цінові тенденції:

- інтеграційні процеси, лібералізація торговельних режимів, підвищення ступеня відкритості економіки сприяють все більшому проникненню світових цін на внутрішній агропродовольчий ринок;
- після лібералізації національного імпортного режиму у результаті вступу України у СОТ спостерігається суттєве подорожчання вітчизняних продовольчих товарів, а саме: свинини, яловичини, молока, цукру.

Аналіз проводився за допомогою показника – *номінальний коефіцієнт захисту виробника (НКЗВ)* - Producer Nominal Protection Coefficient (PNPC) – співвідношення середньої ціни, які отримує виробник (farm gate price), включаючи існуючі бюджетні доплати на тону продукції, до ціни на кордоні України.

Практика державного регулювання експорту зерна попередніх років показала, що експортні обмеження мають прямий ефект на зменшення посівних площ зернових в Україні. Експортні обмеження, квоти, експортні мита найбільше впливають на зменшення цін реалізації, суттєво дестабілізують ринки сільськогосподарської продукції в Україні, значно збільшуючи ризики для виробників зерна і обмежують виробництво.

Рентабельність сільськогосподарського виробництва [69]

Показник	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.
Продукція рослинництва	32,7	19,6	16,9	26,7	32,3
Продукція тваринництва	-13,4	0,1	5,5	7,8	13,0

За період 2008- 2010 рр. сільськогосподарські виробники недоотримали вартості виробництва тільки пшениці у розмірі 18 млрд грн або 2,3 млрд. дол. США. А бюджетне субсидування сільськогосподарських виробників зерна на тлі великого негативного відсотка показника PSCT по пшениці (- 33% у середньому 2008–2010 рр.) виглядає несуттєвим і даремно витраченим державним ресурсом.

Політика експортних обмежень на сільськогосподарські товари з високими конкурентними перевагами має лише дуже короткочасний ефект стримування зростання продовольчих цін і не вирішує питання для найбільш уразливих верств населення.

Динаміка індексу споживчих цін на основні продукти харчування показує, що експортні обмеження 2006-2007 рр. і 2010 р. не втримали зростання цін на основні продукти харчування в Україні.

Ефективна державна політика адресних дотацій малозабезпеченим верствам населення мала б більший ефект у розв'язанні питання доступності для них соціально значущих продовольчих товарів [69].

Наявністю потужної сировинної бази сільськогосподарської продукції характеризується харчова промисловість. Так, у 2011 р. рівень самозабезпеченості України молоком та молочними продуктами складав 106,7 %, зерном – 192,9 %, яйцями – 109,5 %, овочами та баштанними культурами – 105,3 %, картоплею – 110,0 %, що створює сприятливі умови для розвитку харчопереробної галузі в Україні. Недостатнім є рівень

забезпечення України м'ясною та плодово-ягідною продукцією вітчизняного виробництва, який у 2011 р. становив 91,4 % та 74,0 % відповідно [32].

Аналіз показників динаміки виробництва основних видів продукції харчової промисловості у 2005-2011 рр. свідчить про суттєве зростання виробництва олії та тваринних жирів, які є основним продуктом експорту харчової промисловості – у 2011 р. їх виробництво подвоїлося порівняно з 2005 р. (див. табл. 2.4). Протягом 2009-2011 рр. тенденцію до скорочення виявляли виробництва молочних продуктів та морозива, продуктів борошномельно-круп'яної промисловості та сигарет. У 2011 р. знизились обсяги виробництва м'яса та м'ясних продуктів, перероблення та консервування овочів та фруктів, виробництва напоїв.

Таблиця 2.4

Динаміка обсягів виробництва основних видів продукції харчової промисловості [88]

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Виробництво м'яса та м'ясних продуктів, тис тонн	1102,4	1244,8	1501,8	1442,8	1352,4	1450,8	1439,7
Перероблення та консервування овочів та фруктів, тис тонн	852	934,5	1199,7	1151,6	919,6	924,2	851,2
Виробництво олії та жирів, тис тонн	1684	2391	2545	2183	3149	3393	3529,2
Виробництво молочних продуктів та морозива, тис тонн	1942	1843,3	1932	1852,9	1734,6	1730	1691,1
Виробництво продуктів борошномельно-круп'яної пром., крохмалю та ін., тис тонн	3286	3018	3226	3393	3131	2972	2569,1
Виробництво ін. харч. прод., тис тонн	5389	5741	4951	4631	4146	4699	5326
Виробництво напоїв, млн дал.	615,8	674,9	774,9	745,9	666,9	687,9	644,3
Виробництво сигарет, млрд шт.	120	120	129	130	114	103	95,5

Аналіз показників зовнішньої торгівлі України продукцією харчової промисловості у 2005-2011 рр. свідчить, що частка імпорту продукції цієї галузі у загальній структурі товарного імпорту України становила у середньому 3-5 %, у 2011 р. – 4,3 %. Позитивне сальдо зовнішньої торгівлі

зросло майже у 13 разів (з 223,4 млн дол. США у 2005 р. до 2901,7 млн дол. США у 2011 р. і зумовлене нарощуванням експорту переважно жирів та олій. Імпорт за вказаний період збільшився більше ніж удвічі (з 1683,7 млн дол. США у 2005 р. до 3545,0 млн дол. США у 2011 р.), а експорт – більше ніж втричі (з 1907,1 млн дол. США у 2005 р. до 6446,7 млн дол. США у 2011 р.).

Незважаючи на високу частку вітчизняної продукції у загальному обсязі внутрішнього споживання, яка протягом 2005-2011 рр. перевищувала 80 %, слід відзначити негативну тенденцію поступового зростання частки імпорту у структурі внутрішнього споживання протягом останніх років з 11,4 % у 2005 р. до 19,6 % у 2011 р. (див. табл. 2.5).

Таблиця 2.5

**Динаміка внутрішнього ринку продукції харчової промисловості
в Україні [88]**

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Обсяги реалізації продукції харчової промисловості, млрд грн	76,3	85,8	110,0	139,9	159,6	192,2	166,6
у т.ч. експорт, млрд грн	9,7	12,1	19,5	24,4	30,8	41,8	51,2
Внутрішнє споживання							
Загальний обсяг (власна продукція плюс імпорт), млрд грн/ % до попереднього р.	75,2/ 124,3	83,1/ 110,5	103,3/ 124,3	133,0/ 128,8	147,7/ 111,1	174,0/ 117,8	143,5/ 82,5
вітчизняна продукція, млрд грн	66,6	73,7	90,5	115,5	128,8	150,4	115,4
% вітчизняної продукції в загальному обсязі внутрішнього споживання	88,6	88,7	87,6	86,8	87,2	86,4	80,4
імпортована продукція, млрд грн	8,6	9,4	12,8	17,5	18,9	23,6	28,1
% імпорту в загальному обсязі внутрішнього споживання	11,4	11,3	12,4	13,2	12,8	13,6	19,6

Найвагомішими позиціями імпорту продукції харчової промисловості до України у 2011 р. були наступні позиції УКТЗЕД: «різні харчові продукти» (16,7 %), «какао та продукти з нього» (13,9 %), «тютюн та його замінники» (13,5 %), «жири та олії тваринного або рослинного походження»

(13,2 %), «алкогольні і безалкогольні напої та оцет» (11,9 %) – див. табл. 2.6 [127].

Таблиця 2.6

**Товарна структура імпорту продукції харчової промисловості в
Україну у 2011 р.**

Код і назва товарів згідно з УКТЗЕД	млн дол. США	% у заг. обсязі імпорту продукції харч. пром.-сті
Усього	3545,0	100
21. Різні харчові продукти	592,1	16,7
18. Какао та продукти з нього	491,8	13,9
24. Тютюн і його замінники	477,6	13,5
15. Жири та олії тваринного або рослинного походження	468,7	13,2
22. Алкогольні і безалкогольні напої та оцет	421,0	11,9
20. Продукти переробки овочів	277,3	7,8
23. Залишки і відходи харчової промисловості	247,1	7,0
17. Цукор і кондвироби з цукру	230,7	6,5
19. Готові продукти із зерна	164,8	4,6
16. Продукти з м'яса, риби	124,4	3,5
11. Продукція борошномельно-круп'яної промисловості	49,6	1,4

Політика імпортозаміщення на ринку продукції харчової промисловості має бути спрямована на початковому етапі на розвиток підгалузей, які мають високий потенціал виробництва інноваційної продукції глибокої переробки, сировинну та технологічну базу для її виробництва та високий експортний потенціал.

Потенціал імпортозаміщення міститься насамперед у підгалузях, які вже нині організаційно і технологічно готові скласти конкуренцію імпортним товарам на внутрішньому ринку, серед яких: овочепереробне виробництво та виробництво соусів, виробництво дитячого та дієтичного харчування, виробництво алкогольних напоїв. Доцільним є також обмеження імпорту небезпечних для споживачів есенцій та концентратів низької якості;

пальмової олії, яка складає половину імпорту жирів та олій в Україну, має низькі поживні якості та використовується виробниками як дешевий заміник тваринних жирів та вершкового масла при виготовленні широкого спектру продукції.

Про недостатній розвиток в Україні овочепереробної промисловості свідчить скорочення виробництва плодоовочевої продукції та зростання її імпорту протягом останніх років. У 2006-2011 рр. падіння виробництва плодоовочевої продукції в Україні становило 16,8 % (з 332,9 тис. т до 277,1 тис. т), тоді як імпорт зріс на 3 % (з 130,2 тис. т до 134,1 тис. т).

Незважаючи на те, що Україна входить до першої десятки світових лідерів за валовим виробництвом овочевої і баштаної продукції та має значний експортний потенціал, сальдо зовнішньої торгівлі продукцією переробки овочів залишається від'ємним (у січні-липні 2012 р. – 15,2 млн дол. США, у 2011 р. – 48,8 млн дол. США, у 2010 р. – 13,1 млн дол. США, у 2009 р. – 48,1 млн дол. США) [127].

З метою розвитку овочівництва та овочепереробної галузі КМУ 31 жовтня 2011 р. було схвалено Концепцію розвитку овочівництва та переробної галузі [28], спрямовану на збільшення обсягів виробництва продукції овочівництва та переробної галузі шляхом залучення інвестицій та надання державної підтримки.

Іншим перспективним напрямом є виробництво дитячого та дієтичного харчування. Обсяг світового ринку продуктів дитячого харчування у 2011 р. оцінюється експертами у 38,2 млрд дол. США, у 2012 р. його вартість прогнозується на рівні 41,5 млрд дол. США, у 2017 р. – 63,7 млрд дол. США. Розвиток цього сегменту ринку в Україні відбувається вкрай повільно, що загрожує захопленням ринку іноземними виробниками, скороченням внутрішнього виробництва, втратою конкурентоспроможності вітчизняної продукції на внутрішньому ринку.

Виробництво дитячого харчування в Україні виявляє постійну тенденцію до скорочення. У 2007 р. воно різко скоротилося порівняно з

2006 р. – з 85 тис. т до 19,8 тис. т, а в 2011 р. було рекордно низьким, становлячи лише 5,4 тис. т. Наслідком занепаду вітчизняного виробництва дитячого харчування стало збільшення його імпорту в Україну, який зріс у 2006-2011 рр. на 33,8 % (з 7,4 тис. т у 2006 р. до 9,9 тис. т у 2011 р.).

За оцінками дослідників, вітчизняне виробництво продукції дитячого та дієтичного харчування забезпечує потреби українських споживачів на 15-20 %. Завантаженість підприємств, які виготовляють продукти дитячого харчування, становить від 5 до 60 %, зношеність основних фондів на переважній більшості підприємств сягає 80 %. Зростання імпорту продукції дитячого харчування в Україну, серед іншого, спричинене недоліками нормативно-правового регулювання ринку дитячого харчування, що призводить до встановлення нерівних умов конкуренції для вітчизняних і іноземних виробників [127].

Починаючи з 2010 р., на державному рівні було здійснено низку кроків щодо посилення вимог до якості продукції дитячого харчування та стимулювання вітчизняного виробництва:

- у 2010 р. ВР України затверджено зміни до Закону України «Про дитяче харчування»[14], згідно з якими було розширено перелік добавок, заборонених для використання при виготовленні продукції дитячого харчування; посилено вимоги до етикетування та обігу продукції;

- 15.08.2011 р. затверджено Державну цільову соціальну програму розвитку виробництва продуктів дитячого харчування на 2012-2016 рр.[23], яка передбачає надання державної підтримки на технічне переоснащення підприємств – виробників продуктів дитячого харчування, створення нових виробничих потужностей та лабораторного обладнання. Окрім цього, Програма передбачає розроблення стандартів і технічних регламентів позначення, пакування, маркування та етикетування продуктів дитячого харчування, гармонізацію вітчизняного законодавства у сфері безпеки та якості продуктів дитячого харчування з міжнародним законодавством відповідно до вимог Кодексу Аліментаріус;

- 1.08.2011 р. Постановою КМУ встановлено бюджетну дотацію за екологічно чисте молоко власного виробництва, продане молокопереробним підприємствам для виготовлення продуктів дитячого харчування на молочної основі у розмірі 750 грн за 1 тону [24], що стимулюватиме підвищення якості продукції дитячого харчування;

- 18.09.2012 р. прийнято Закон України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» [15], який значним чином сприятиме забезпеченню вітчизняних виробників якісною та дешевшою за імпорту сировиною для виробництва продукції дитячого харчування, підвищенню внутрішньої та зовнішньої конкурентоспроможності вітчизняної продукції;

- Згідно з п. 2 статті 154 Податкового кодексу України [2] звільняється від оподаткування прибуток підприємств, отриманий від продажу на митній території України продуктів дитячого харчування власного виробництва, спрямований на збільшення обсягів виробництва та зменшення роздрібних цін таких продуктів, що сприятиме підвищенню інвестиційної активності підприємств галузі.

На сьогодні ключові пріоритети імпортозаміщення на вітчизняному ринку продукції дитячого харчування полягають у забезпеченні жорсткого контролю за якістю продукції вітчизняного та імпортного виробництва, усуненні нерівних умов конкуренції для вітчизняних та іноземних виробників, гармонізації українських стандартів виробництва зі стандартами ЄС та технологічному переоснащенні підприємств.

Важливим пріоритетом імпортозаміщення в Україні є зменшення імпорту цукру. Цукрова галузь України є однією з найважливіших у харчовій промисловості, маючи значні потужності виробництва, здійснюючи вагомий вплив на діяльність інших галузей промисловості (насамперед, кондитерську галузь) та формуючи експортний потенціал. На сьогодні вітчизняне виробництво цукру здатне повністю забезпечувати попит на внутрішньому ринку – станом на початок 2012 р. українськими виробниками було

вироблено 2,3 млн т цукру, тоді як потреба внутрішнього ринку у 2012 р. оцінюються на рівні 1,9 млн т.

Імпорт цукру в Україну утримується на високому рівні – у 2010 р. він становив 315,8 тис. т, у 2011 р. – 269,3 тис. т, що пов'язано, насамперед, з квотою, передбаченою згідно зобов'язань перед СОТ, за якою в Україну щорічно імпортується близько 260 тис. т цукру [127].

Основними проблемами розвитку цукрової галузі України є наступні:

- високі виробничі витрати, які іноді перевищують ринкові ціни на цукор, що пов'язано зі зношеністю основних фондів цукропереробних заводів, високою енергоємністю виробництва, що робить виробництво цукру нерентабельним та є однією з причин згортання виробництва (якщо у 1991 р. в Україні діяли 192 цукрових заводів, то у 2011 р. їхня кількість зменшилася до 77);

- зменшення внутрішнього попиту на цукор внаслідок зростання імпорту в Україну цукрових замінників, які, за оцінками експертів цукрової галузі, у 2010/2011 маркетинговому році було імпортовано в Україну в обсязі, що заміщує 250-300 тис. т цукру;

- нерозвиненість зовнішніх ринків збуту – при здатності України експортувати у 2012 р. 470 тис. т цукру реальний обсяг експорту очікується на рівні 50 тис. т;

- нерівність умов зовнішньої торгівлі цукром з країнами Митного союзу. У той час як ринки Росії, Білорусі та Казахстану залишаються закритими для українського цукру, ринок України для країн Митного союзу є відкритим. Так, імпорт цукру з Білорусі у 2011 р. становив 36 тис. т, у 2012 р. очікується подальше його зростання;

- недостатня підтримка науково-дослідних робіт та розробок у цукровій галузі.

Державна політика підтримки цукрової галузі має бути спрямована на: скорочення імпорту цукру в Україну шляхом перегляду квоти СОТ; жорсткий контроль за якістю замінників цукру, які імпортуються в Україну;

встановлення рівних умов конкуренції для вітчизняних виробників та виробників з країн Митного союзу; забезпечення фінансової підтримки науково-дослідних робіт та прикладних досліджень у галузі.

Ефективність роботи харчової промисловості України та зниження залежності ринку продовольчих товарів від імпорту мають забезпечуватися шляхом розвитку сільськогосподарської сировинної бази, підвищення продуктивності праці за рахунок упровадження нових ресурсозберігаючих технологій, підвищення науково-технічного та технологічного рівня виробництва, розвитку коопераційних зв'язків між постачальниками сировини, виробниками та реалізаторами продукції, створення рівних умов конкуренції для вітчизняних та іноземних виробників; гармонізації українських стандартів виробництва та переробки сільськогосподарської продукції з європейськими; забезпечення пріоритетного розвитку виробництва кінцевої продукції глибокої переробки [127]. Всім згаданим заходам необхідний достатній обсяг фінансування. Табл. 2.7 демонструє можливий рівень субсидування «de minimis» «жовтої скриньки» у 2012 році.

Відомо, що традиційно сільськогосподарські товари були винятком в угодах про вільну торгівлю Європейського Союзу, що пов'язано із забезпеченням положень Спільної аграрної політики ЄС.

Як зазначають експерти, при укладанні Угоди про зону вільної торгівлі з Україною ЄС буде пропонувати частково виключити певні сільськогосподарські товари з вільної торгівлі, тобто на певну групу сільськогосподарських товарів при імпорті до ЄС залишаться імпорتنі митні тарифи і тарифні квоти [64].

Під час переговорів з ЄС Україна зобов'язалась після створення ЗВТ не використовувати мінімальні імпорتنі ціни, імпорتنі квоти, а також не застосовувати інструмент субсидіювання експорту. Також, дозволений рівень державної підтримки в рамках СОТ в Україні в десятки разів менший, ніж в Європейському Союзі.

Проте, питання квотування експорту сільськогосподарської продукції залишається неврегульованим. Позиція ЄК щодо тарифних квот, зокрема, на сільськогосподарську продукцію зводиться до того, що вони мають становити мізерну частину від потреб країн ЄС у такій продукції. Необхідно зазначити, що обсяг квот, який був запропонований з боку ЄС, є заниженим, і саме цей обсяг неможливо розглядати як доступ українських товарів на ринок ЄС (обсяг квот становить лише 0,84% (324 900 тонн) від загального експорту України в 2009 році, який становить 38,8 млн. тонн, або 9,8 млрд. дол. США) [64].

Таблиця 2.7

**Можливий рівень субсидування «de minimis» «жовта скринька» у
2012 році [69]**

Показник	молоко	ВРХ	Свині	Цукровий буряк
Вартість валового виробництва, млн. грн	27175	8909	16464	7870
Мінімальний рівень «de minimis»	5%	5%	5%	5%
Розмір субсидування, який не включається у СВП, млн. грн./min USD	1359/170	445/56	823/103	394/49

Варто також зазначити, що квота з боку ЄС на пшеницю та борошно – 200 тис. тонн при загальному експорті України – 13 млн. тонн, на ячмінь – 12 тис. тонн при загальному експорті України – 5,5 млн. тонн, на крохмаль – 800 тонн (5-7 днів роботи одного заводу) при загальному експорті України – 45 тис. тонн. За оцінками експертів Світового Банку, квота на пшеницю може становити щонайменше 1,5 млн. тонн. Порівнюючи дані показники, бачимо невідповідність між встановленими квотами та можливостями України, що значно обмежує експорт і, як наслідок, може призвести до зменшення економічного росту, а то й до погіршення стану економіки в цілому.

Якщо майбутня угода про зону вільної торгівлі буде передбачати збереження імпорتنих мит і тарифних квот на імпорт сільськогосподарської продукції з України до ЄС, то в українського аграрного бізнесу буде відсутній стимул до запровадження європейських стандартів [64].

БОРЩ. Отже, роль державного регулювання аграрного сектору шляхом бюджетної підтримки в умовах трансформаційних процесів в економіці посилюється, що передбачає використання значно ширшого набору економічних інструментів державного регулювання [39]. Важливе місце в складі загального набору регулятивних інструментів необхідно відвести саме нетарифним заходам, при цьому докладно вивчити досвід зарубіжних розвинутих країн та розглянути можливості його застосування в українських реаліях.

Пріоритети бюджетної підтримки сільського господарства в зв'язку з членством України в СОТ змінюються. В зв'язку із цим в Україні важливо розвивати внутрішнє споживання сировинних товарів, стимулювати виробництво товарів з більшою доданою вартістю, щоб у випадку погіршення кон'юнктури на зовнішніх сировинних ринках диверсифікувати ризики, стабілізувати цінову ситуацію на внутрішньому ринку.

Більшій уваги слід надавати ефективності бюджетних програм субсидування замість збільшення обсягів бюджетного фінансування.

Протягом двох попередніх років (2011-2012 рр.) значні субсидії були спрямовані на будівництво свинокомплексів, зараз в пріоритетах бюджетної підтримки – м'ясне і молочне скотарство, будівництво оптових ринків сільгосппродукції, овочесховищ.

Важливим є стимулювання експорту, питання відшкодування ПДВ експортерам, розробка ефективних програм підтримки експорту вітчизняних сільськогосподарських товарів.

Україні слід уникати заборон і квотування експорту зернових. Необхідно підвищувати поінформованість суспільства про національну систему контролю безпеки продовольства [69].

2.3. Основні проблеми, що виникають у сфері нетарифного регулювання зовнішньоторговельної діяльності в Україні

Сьогодні вкрай необхідним є удосконалення регуляторних механізмів функціонування товарних ринків в Україні. Існування цієї проблеми в економіці країни викликає нові дисбаланси у внутрішній структурі національного ринку при спробах уряду активізувати підприємницьку активність. Зокрема, реалізація положень Програми економічних реформ на 2010-2014 роки, у першу чергу, орієнтується на заохочення свободи в торгівлі (швидкий вихід на ринок, скасування дозвільних процедур, здешевлення реєстрації, спрощення оподаткування тощо), проте її рівень для України й так перевищує середньоєвропейський показник та показники країн-сусідів. Тому зростає не ділова активність на внутрішньому ринку країни, а зовнішньоекономічна діяльність зі зростанням динаміки в імпорتنих операціях. Вирішення посталої проблеми досягається за рахунок зменшення рівня втручання органів державної влади у безпосередню поточну діяльність суб'єктів господарювання, що залежить від складності механізму ліцензування та дозвільної діяльності у країні [37].

Першочергового значення для насичення та розвитку конкурентності товарних ринків в Україні набуває удосконалення діючих механізмів технічного регулювання (стандартизація) і ліцензування, державних закупівель на основі врахування сучасної світової практики і конкурентного середовища.

Ефективна система технічного регулювання є важливим компонентом привабливого бізнес-середовища будь-якої країни. Хоча всі країни, вступаючи до СОТ, ратифікують УТБТ, національні системи технічного регулювання різняться між собою і не гарантують вільного доступу на національний ринок товарів з інших країн світу [32].

Звичайною практикою міждержавних зовнішньоекономічних відносин є реалізація політики захисту національних ринків, що нерідко призводить до

фінансових втрат експортерів з третіх країн. Загалом УТБТ є рамковою угодою, що не забороняє країнам мати специфічні трактування технічних вимог до третіх країн; причому, якщо якась країна відчуватиме дискримінацію, вона має право звернутися до СОТ зі скаргою та ініціювати розгляд справи у судовій інституції СОТ.

Питання трансформації систем технічного регулювання посідають чільне місце й у політиці країн колишнього СРСР. На сучасному етапі розвитку інтеграційних об'єднань пострадянського простору (СНД, ЄврАзЕс, СЕП, МС) країнами-учасницями декларується готовність дотримуватися у питаннях взаємної торгівлі міжнародних принципів щодо недискримінації доступу на ринки. Такі положення, зокрема, містяться в Угоді про вільну торгівлю СНД, одним із учасників якої став Митний союз (МС) РФ, РБ, РК.

МС декларує, що системи регулювання в сфері стандартизації, а також порядок сертифікації засновані на міжнародних стандартах і нормах. Спільні органи МС встановлюватимуть основні умови стандартизації й сертифікації продукції, які мають забезпечувати безпеку товарів, сумісність і взаємозамінність товарів, якість товарів тощо. Список товарів, робіт і послуг, що підлягають обов'язковій сертифікації, а також порядок сертифікації затверджується відповідними органами МС.

Загроза скорочення поставок до країн МС для українських експортерів виникла після анонсування намірів МС запровадити нову систему технічних регламентів Митного союзу (рішення Комісії Митного союзу № 492, грудень 2010 р.) Відповідно до цього рішення, буде запроваджено 47 нових технічних регламентів, які стосуються значного обсягу українського експорту до МС. Причому старі регламенти будуть чинними лише до 2015 р. Виробники з країн поза МС повинні будуть забезпечити відповідність стандартів експортованої продукції чинним стандартам МС. За оцінками Асоціації «Постачальники Митного союзу», за умови збереження такого стану речей українські виробники ризикують опинитися в ситуації, коли понад 60 % виробленої ними продукції буде не допущено до реалізації на території

Митного союзу. Підприємства, що експортують продукцію до МС, наражаються на ризик витіснення їх з ринку, якщо вони будуть змушені терміново змінювати виробництво й переходити на нові стандарти технічного регулювання.

Реформи, що відбулися у законодавстві та інститутах, що формують національну систему технічного регулювання за останнє десятиліття, підпорядковано дещо іншим орієнтирам, ніж в МС. Приєднання України та Росії до СОТ відбулося у різний час, на різних умовах та супроводжувалося різним обсягом зобов'язань щодо реформування системи технічного регулювання. Більше того, Україна, розпочавши реформу технічного регулювання на початку 2000-их років, взяла для себе у якості орієнтиру систему технічного регулювання Європейського Союзу. Водночас зміни, що відбулися в Україні, не створюють принципових перешкод у визнанні технічних стандартів, якими керується Україна, у МС [32].

5 липня 2011 року набрав чинності Закон України «Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції» [11], який передбачає створення системи ринкового нагляду. За нової системи значно зменшується втручання держави на етапі виробничого процесу продукції, водночас на виробника покладається більша відповідальність із забезпечення відповідності виробленої продукції встановленим стандартам та технічним регламентам. Перевірка відповідності продукції встановленим вимогам здійснюється на етапі її виведення на ринок. Ключовим елементом реформи системи технічного регулювання в Україні є перехід від обов'язкової сертифікації продукції до оцінки її відповідності згідно з міжнародною та європейською практикою на основі впровадження технічних регламентів на певні види продукції, розроблених на базі європейських директив.

Ситуація, що склалася в контексті співпраці України та МС у сфері технічного регулювання, акцентує увагу на необхідності відбудови вітчизняної системи технічного регулювання на новітніх засадах. Здійснення рівноправного діалогу з МС щодо провадження взаємоприйнятних норм

технічних регламентів потребуватиме організаційної дієздатності та належної технологічної оснащеності українських органів технічного регулювання.

Відтак заходи нормативно-правової сфери щодо адаптації системи державного контролю і нагляду за безпечністю та якістю харчових продуктів до законодавства та існуючої практики ЄС мають супроводжуватися запровадженням практичних механізмів правової та матеріальної відповідальності за дотримання безпеки та технічних регламентів продукції, що реалізується на внутрішньому ринку.

Вирішення потребуватиме також низка суміжних проблем, які непрямим чином впливають на якість технічного регулювання в країні: протидія реалізації контрафактної продукції, контрабандному та «сірому» імпорту, детінізація роздрібною торговельною мережі тощо [32].

Не дивлячись на численні поправки до існуючих в Україні законодавчих актів щодо стандартизації, оцінки відповідності та акредитації органів оцінки відповідності, які вітались ЄС як крок до встановлення принципу інфраструктури якості, яка застосовується в ЄС (модульний підхід), зазначена правова база не забезпечила повну відповідність горизонтальному законодавству ЄС, яке обов'язково має бути відображено в угоді АСАА. Для забезпечення узгодженості та правової визначеності необхідно ряд законів та нормативно-правових актів, що стосуються безпосередньо або посередньо концепції стандартизації, оцінки відповідності, акредитації мають бути гармонізовані із відповідними положеннями актів ЄС [65].

Водночас на сьогодні існують такі проблеми з регулювання нагляду промислової продукції в Україні:

- нечіткість визначення сфер відповідальності державних органів, звідси дублювання функцій;

- застарілість норм законодавства та вимог нормативних документів, їх невідповідність міжнародним та європейським вимогам;
- обов'язковість застосування стандартів;
- надмірне втручання в діяльність виробника протягом майже усього життєвого циклу продукції;
- відсутність ризико-орієнтовного підходу до здійснення нагляду (контролю);
- наявність конфліктів інтересів в державних органах, звідси спротив реформам та «вічно» перехідний період;
- зосередженість на контролю суб'єктів господарювання, а не власне продукції, звідси надмірний тиск на легальний бізнес та майже повне нехтування необхідністю контролю ринку продукції нелегального виробництва.

Для запровадження в Україні системи ринкового нагляду за продукцією, що відповідає вимогам і стандартам ЄС, ухвалено два ключові закони, якими транспонується відповідне європейське законодавство (*acquis*): Закон України «Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції» від 2.12.2010 № 2735-VI і Закон України «Про загальну безпечність нехарчової продукції» від 2.12.2010 № 2736-VI [11, 12]. Набуття ними чинності відбулось на початку липня 2011 року. Шестимісячний перехідний період визначено для виконання завдань інституційної розбудови, після чого система державного ринкового нагляду повинна бути готовою до функціонування.

У сфері контролю за безпечністю харчових продуктів Закон України «Про безпечність та якість харчових продуктів» від 23 грудня 1997 року № 771/97-ВР, в редакції Закону № 2809-IV від 6 вересня 2005 року, заклав низку принципів на яких базуються сучасні системи контролю за безпечністю харчових продуктів. Разом з тим цей закон не змінив статусу та інституційну систему контролюючих органів, що покликані реалізувати закладені в законі

цілі. Відтак дедалі сильнішими стає ризик того, що наявна інституційна система не спроможна буде реалізувати закладені в законодавстві принципи та гарантувати високий рівень безпечності харчових продуктів, оскільки:

- вимоги до виробників та контролюючих органів та їх обов'язки не визначені чітко та залишаються не розмежованими;
- чітко не визначена відповідальність виробників та контролюючих органів;
- відсутні механізми координації і інтеграції діяльності контролюючих органів на загальнонаціональному, регіональному та місцевому рівнях;
- контролюючі органи не застосовують метод аналізу ризику під час встановлення вимог до безпечності продуктів харчування, плануванні і здійсненні заходів контролю;
- контролюючі органи майже не впроваджують ризик-орієнтований контроль;
- відсутній національний довгостроковий план з контролю харчових продуктів та оцінка результативності контролю;
- не проводиться регулярна оцінка результативності та ефективності державної системи контролю харчових продуктів;
- контролюючі органи не застосовують сучасні системи менеджменту якості і, в першу чергу, планування діяльності із визначенням показників її результативності, а також перевірку виконання цих планів шляхом проведення внутрішніх і зовнішніх аудитів;
- вкрай незначна кількість лабораторій, що здійснюють випробування для цілей державного контролю, акредитована відповідно до стандарту ISO 17025. Водночас близько 2500 лабораторій, що належать чотирьом контролюючим відомствам, дублюють випробування не здійснюючи багатьох необхідних випробувань взагалі;

- контролюючі органи не мають мережі призначених референс-лабораторій за основними видами випробувань, що здійснюються в рамках проведення державного контролю.

У зв'язку з цим необхідно не лише модернізувати законодавство про безпечність харчових продуктів, але й докорінно переглянути інституційний механізм, про що зокрема свідчать результати проведеного Головним управлінням державної служби функціонального обстеження органів виконавчої влади у сфері санітарних та фітосанітарних заходів, яке виявило нечітке розмежування функцій і їх дублювання, невиконання, передбачених чинним законодавством функцій, та інші недоліки чинної системи [65].

Застосовуючи технічні бар'єри члени СОТ повинні, як правило, дотримуватися принципу режиму найбільшого сприяння, заздалегідь інформувати інших учасників угоди, даючи їм можливість висловити свої пропозиції по змісту заходів, які повинні бути розглянуті [77].

На жаль, існуюча система технічних бар'єрів в Україні є неефективною, оскільки вона побудована на принципах радянської економіки без урахування реалій ринкової економіки та сучасних методів державного контролю. Як результат – українські вимоги суперечать базовим принципам СОТ щодо: добровільного характеру стандартів, пріоритету міжнародних стандартів перед вітчизняними, впровадження технічних бар'єрів у торгівлі виключно за виникнення загрози для споживачів, визнання інших систем оцінки відповідності, які базуються на принципах СОТ.

Обговорюючи подібні проблеми, варто пам'ятати, що Україна взяла на себе певні зобов'язання:

- по-перше, всі стандарти (національні, міжрегіональні чи міжнародні) повинні бути добровільними;
- по-друге, скоротити перелік продукції, яка підлягає обов'язковій сертифікації, сприяючи як найширшому впровадженню декларування відповідності виробником;

- по-третє, затвердити порядок, який забере право перевіряти чи сертифікувати будь-яку імпортовану харчову продукцію Державним комітетом України з питань технічного регулювання та споживчої політики.

В сучасних умовах розвитку Україна повинна дотримуватись правил світової організації при застосуванні заходів, які можуть справити обмежувальний вплив на торгівлю, зокрема при ліцензуванні і квотуванні імпорту. Крім того, слід дотримуватись норм Угод ТБТ та СФЗ. Першим кроком має стати остаточне приведення національного законодавства у відповідність до вимог СОТ [77].

Для зовнішньоекономічної політики великої кількості держав характерне активне використання широкого арсеналу заходів нетарифного регулювання (антидемпінгових, спеціальних, компенсаційних заходів, встановлення відповідних технічних бар'єрів у торгівлі), під дію яких досить часто підпадають поставки на світові ринки українських товарів. З 1998 року по сьогоднішній день спостерігається зростання вказаних заходів щодо товарів походженням з України. Заходи аналогічного захисту вітчизняних суб'єктів господарювання виявляються недостатніми. За даними Міністерства економічного розвитку та торгівлі України тільки одне з трьох розслідувань протиправних дій у галузі торгівлі з боку іноземної держави закінчується застосуванням відповідних заходів [91].

Ефективна реалізація положень законодавства про застосування заходів нетарифного регулювання повинна бути забезпечена міцною виконавчою вертикаллю державних органів влади, які мають повноваження у цій сфері. А також системою норм, які б забезпечували належне виконання своїх обов'язків вказаними органами влади.

Якщо в законодавстві України про застосування заходів нетарифного регулювання містяться норми, які регулюють повноваження та проведення процесів застосування вказаних заходів, то система норм, які забезпечують належне виконання законів учасниками процесу застосування заходів нетарифного регулювання в українському законодавстві відсутня.

Можна привести самий простий приклад такої неузгодженості – ст. 6 ЗУ «Про захист вітчизняного товаровиробника від демпінгового імпорту» встановлює чіткі строки для розгляду антидемпінгової справи, але жодна з норм цього закону не вказує на наслідки порушення строків розгляду справи, немає таких норм і у нормативно-правових актах, що регулюють діяльність Міністерства економіки України.

Необхідно наголосити на тому, що Міжвідомча комісія з міжнародної торгівлі, яка є головним органом з розгляду справ про застосування нетарифних заходів щодо імпорту в Україну, утворюється Міністерством економіки України та звітує про свою діяльність лише перед міністром економіки України. Таке положення справ є неприпустимим, коли мова йде про суперечку між державами, яка може суттєво вплинути на розвиток вітчизняних галузей промисловості. Наприклад, у США аналогічна комісія звітує перед Президентом [106].

Також слід зазначити, що ст. 389 Господарського кодексу України та ст. 31 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» містять одні й ті самі положення, тобто дублюють одне одну за винятком деяких мовних оборотів, які не впливають на зміст указаних статей, тому доцільним вважається ст. 31 ЗУ «Про ЗЕД» виключити. ГК України доповнити окремими статтями, які б регулювали застосування заходів нетарифного регулювання більш детально з урахуванням вимог СОТ та особливостей регулювання імпорту [106].

Таким чином, в українському законодавстві необхідно вирішити питання розподілу та конкретизації компетенції державних органів у області зовнішньоекономічної діяльності, а також розробити систему норм, які забезпечують належне виконання законів учасниками процесу застосування заходів нетарифного регулювання.

Запровадження у національне законодавство та практику розглянутих механізмів і підходів створить умови для запобігання іноземним державам застосування дискримінаційних заходів до України за рахунок використання

норм національного законодавства та норм системи ГАТТ/СОТ та забезпечить на цій основі надійний й обґрунтований захист вітчизняного виробника, а також уникнення погіршення показників господарської діяльності останнього, що може мати місце при наявності на внутрішньому ринку надзвичайно жорсткої конкуренції з боку імпорту.

Повертаючись до розглянутих нами у попередньому питанні аграрної галузі та харчової промисловості слід вказати, що їх розвиток є важливим для задоволення споживчого попиту на внутрішньому ринку України і забезпечення продовольчої безпеки держави. Процеси реформування в АПК привели до розширення асортименту і підвищення якості продовольчих товарів, але на сьогодні насичення споживчого ринку продуктами харчування відбувається частково за рахунок імпорту або переробки значної кількості імпортованої сировини [127].

Незважаючи на наявність існуючого сьогодні законодавчого і нормативно-правового забезпечення щодо державної підтримки сільськогосподарського виробництва, державній політиці у цій сфері притаманна низка проблем, основні з яких полягають у наступному [90]:

- зменшення фінансування заходів прямої підтримки аграрного сектору. Відповідно до Закону України «Про державний бюджет України на 2012 р.» на пряму підтримку сільського господарства було передбачено спрямування 2,82 млрд грн, що на 31 % менше, ніж у 2011 р., і значно менше суми, яку Україна може виділяти згідно домовленості з СОТ.

- неефективне використання коштів Аграрним фондом при здійсненні ним цінового регулювання на аграрному ринку.

- низький рівень обізнаності селян щодо можливостей одержання ними державної допомоги, складний процедурний механізм і непрозорість її отримання, унаслідок чого основна маса вітчизняних товаровиробників, які такої підтримки потребують, залишаються поза її межами: у 2010 р. із 52 тис сільськогосподарських підприємств підтримкою скористалися лише 2,3 тис, пільгові кредитні ресурси використовували лише 10 % фермерських

господарств, соціально спрямовані дорадчі послуги в 11 регіонах країни взагалі не надавалися [90].

Система технічного регулювання продукції АПК та харчової промисловості в Україні побудована на попередній радянській системі й суттєво відрізняється від того, що розуміють під стандартизацією, сертифікацією або оцінкою відповідності в Європі та у країнах із розвинутою економікою, таких як країни-члени Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) [74].

Зокрема, нині в Україні на значну кількість сільськогосподарської продукції чинними є ГОСТи, стандарти, значна частина яких була розроблена в Радянському Союзі у 60-80-х роках минулого століття. Впродовж багатьох років вони практично не оновлювались і не змінювались, а лише продовжувався термін їхньої дії. Тому вимоги до показників якості визначені у цих стандартах застаріли і не відповідають сучасним досягненням науково-технічного прогресу в галузі сільського господарства. У більшості ГОСТів відсутні вимоги до безпеки продукції та охорони довкілля в процесі її виробництва. Існує також значна кількість проблем у стандартизації методів контролю якості продукції, а саме: при визначенні одного й того ж показника діють декілька стандартів, які суттєво між собою не різняться; методи контролю якості, зазначені в цих ГОСТах, базуються на застарілому обладнанні й донині не стандартизовані сучасні експрес-методи. Все це призводить до того, що процес визначення якості продукції є довготривалим і трудомістким.

Стандартизація продукції АПК в Україні не є добровільною процедурою, за допомогою якої виробники можуть забезпечити конкретні властивості процесу або продукції. Вона також не є системою, що базується переважно на потребах та ініціативах виробників і споживачів. На відміну від загальноприйнятої міжнародної практики, в Україні стандартизація продукції АПК є регуляторною процедурою й частиною системи державного регулювання.

Відповідність стандартам є обов'язковою вимогою практично для всіх видів продукції, коли у світовій практиці стандарти використовуються в основному добровільно.

Стандарти затверджуються централізованим державним органом – Державним комітетом України з питань технічного регулювання та споживчої політики (далі Держспоживстандарт, або ДССУ). Останніми роками приватному сектору була дозволена певна участь у розробці й перегляді стандартів, проте вона не дала істотних результатів, на відміну від інших країн, де представники приватного сектора відіграють провідну роль у створенні й удосконаленні стандартів. Як наслідок, один і той самий орган відповідає за встановлення стандартів та перевірку дотримання стандартів і видачу сертифікатів на основі цих стандартів. На відміну від світової практики, в Україні розробка стандартів є прерогативою не індустрії, задля підвищення її конкурентоспроможності, а держави – для цілей контролю.

Сертифікація (оцінка відповідності третьою стороною), так само як і стандартизація продукції АПК, в Україні не є добровільною процедурою, завдяки якій виробники демонструють споживачам безпечність, якість і надійність своєї продукції, послуг, процесів.

В Україні, навпаки, сертифікація є обов'язковою вимогою для широкого кола товарів. Це суперечить загальноприйнятій практиці в країнах ЄС і країнах-членах ОЕСР, де обов'язкова сертифікація застосовується лише до об'єктів із найвищим ступенем ризику.

Підприємства повинні продемонструвати державним органам із сертифікації, що їхня продукція відповідає обов'язковим національним стандартам, які, у свою чергу, можуть відповідати чи не відповідати загальноприйнятим міжнародним стандартам або сучасним технічним регламентам. Однак фактично переважна більшість українських стандартів не відповідає міжнародним стандартам (ISO) або стандартам ЄС (EN/CENELEC).

За даними ДССУ рівень гармонізації національних стандартів за міжнародними та європейськими стандартами (ISO, EN, IEC) у сільському господарстві й харчових галузях становить 32,7 % та 36,3 % відповідно. Починаючи з 2006 року, за програмою «Наукові розробки у сфері стандартизації сільськогосподарської продукції» розробляється 1350 нормативних документів із стандартизації, у тому числі 950 національних стандартів і 38 технічних регламентів, з яких 280 – ДСТУ, гармонізовані до вимог СОТ та ЄС методом ідентичного перекладу. Також розпочато роботу з адаптації 70 директив ЄС до регламентів України у галузі АПК [74].

Сертифікація в Україні, у більшості випадків, однаково обов'язкова для вітчизняних виробників та імпортерів, здебільшого без урахування одержаних ними раніше іноземних сертифікатів відповідності.

В Україні сертифікація застосовується переважно до кінцевого продукту, а не до процесу виробництва. Це змушує виробників щоразу знову проходити сертифікацію (навіть на виробництві, сертифікованому за ISO-9001), або підтверджувати відповідність кожної партії того самого товару.

Всупереч поширеній у всьому світі практиці, українські виробники товарів низького й середнього ступеня ризику все ще не мають можливості на базі самооцінки розміщувати на своїх товарах національний знак відповідності (подібний до знака СЕ, що використовується в ЄС).

Товари лише можуть одержати замінний знак відповідності (так званий трилисник, схожий за формою з національним знаком відповідності), який надається не за результатами самооцінки та/або самосертифікації (декларації), а лише після проходження процедури офіційної сертифікації у державній системі УкрСЕПРО.

Державний комітет України з питань технічного регулювання та споживчої політики одночасно відповідає за розробку і за затвердження стандартів, за видачу сертифікатів, за проведення перевірок виробників, а також за контроль ринку та захист прав споживачів. Більше того, багато з цих функцій щодо певних видів продукції дублюються іншими державними

органами (СЕС, Державний комітет ветеринарної медицини та ін.). Це знижує ефективність нагляду шляхом створення незрозумілих та суперечливих вимог, є неефективним з погляду витрат обмежених бюджетних ресурсів держави й створює додатковий тягар для підприємців.

Як приклад подібної плутанини функцій і конфлікту інтересів, можна навести такий факт: лише органам сертифікації, що функціонують у межах системи УкрСЕПРО, дозволяється здійснювати оцінку відповідності (тобто сертифікацію) товарів, що підлягають обов'язковій сертифікації. Відтак, увесь процес повністю контролюється Держспоживстандартом.

Щоб підтримати економічний розвиток країни, існуюча структура ДССУ повинна бути трансформована таким чином, щоб забезпечити Україні розвиток сучасної системи оцінки відповідності й управління якістю.

Отже, існує ряд причин, які вимагають реформування системи технічного регулювання в Україні, а саме:

1. Існуючий режим завдає шкоди економічному потенціалу країни. Україна посідає 78-ме місце у глобальному рейтингу конкурентоспроможності та 139-те – у рейтингу умов ведення бізнесу («Doing Business», 2008). Такі низькі рейтинги, не в останню чергу, спричинені високою вартістю і складністю вимог системи технічного регулювання, які стримують розвиток бізнесу та економіки в цілому [74]. Надмірне регулювання підриває потенційні конкурентні переваги України, пов'язані з вигідним географічним розташуванням, людськими й природними ресурсами, ринковою інфраструктурою тощо.

2. Перешкоди на шляху впровадження інновацій. Нові технології залишаються незаконними доти, доки не затверджені державними регуляторними органами. Нове обладнання не можна імпортувати, нову продукцію не можна виводити на ринок, якщо вони не відповідають існуючим стандартам, або якщо технічні умови на них не зареєстровані в органах ДССУ, що потребує багато часу і коштів. Як наслідок, модернізація українських аграрних підприємств гальмується, нові технології не

впроваджуються, нова продукція з'являється повільно, а замість виробництва інноваційної продукції Україна й досі залишається постачальником сировини та виробником традиційних напівфабрикатів.

3. Система технічного регулювання в Україні занадто жорстка і складна. Необхідного й достатнього рівня безпеки продукції можна досягти без застосування всіх тих обмежень і адміністративних процедур, якими держава наразі регулює сферу АПК, та з більшим рівнем гнучкості. Більше того, занадто директивні, обов'язкові технічні стандарти насправді завдають шкоди безпеці, стаючи на заваді впровадженню нових і безпечніших продуктів та технологій. Існуюча система сертифікації акцентує увагу на санкціонуванні конкретних зразків продукції замість того, щоб зосереджувати головну увагу, власне, на виробничому процесі. Як наслідок, гарантія постійної безпеки товарів є дуже слабкою.

4. Гарантується відповідність конкретного зразка продукції. Крім того, оскільки занадто директивні й застарілі вимоги часто призводять до несумісності з сучасними технологічними процесами, багато підприємств не мають іншого шляху, як вдаватися до «неофіційних засобів», оскільки вони не можуть дотримувати українських стандартів.

5. Чинна система державного контролю неефективна і не гарантує якості продукції. Переважна частина порушень, виявлених органами ДССУ, стосується формальних вимог до документації, а не насправді важливих проблем.

6. Невідповідність вітчизняних норм технічного регулювання міжнародним правилам і принципам (у тому числі прийнятим в ЄС та СОТ). Після приєднання до СОТ українські виробники не тільки не повністю використовують переваги міжнародної економічної інтеграції, але й наражаються на ризик, оскільки деякі положення системи технічного регулювання суперечать зобов'язанням, взятим на себе Україною.

7. Чинна база стандартів в Україні неефективна і застаріла. Наділивши стандарти де-факто статусом обов'язкового документа, держава

примушує виробників застосовувати багато застарілих норм: у країні діють 16 765 міждержавних стандартів (ГОСТів), розроблених до 1992 року, 46% з яких були прийняті ще до 1980 року.

Таким чином, система технічного регулювання в Україні створює низку перешкод:

- заважає інноваціям і знижує конкурентоспроможність країни через свій надто директивний та бюрократичний характер і використання багатьох застарілих вимог;
- нормативно-правова база характеризується суперечностями й неузгодженістю; багато товарів і послуг одночасно регулюються різними державними органами, що призводить до неефективного використання ресурсів;
- повноцінна участь України у міжнародних торгових договорах вимагає термінового реформування системи.

Існуюча в Україні система технічного регулювання може й повинна бути швидко та ефективно поліпшеною відповідно до міжнародного досвіду, що базується на ризик-орієнтованому підході. Цей підхід дає можливість збалансувати витрати та вигоди управління і є базовим принципом для технічного регулювання у розвинутих країнах [74].

Висновки до 2 розділу

Для досягнення можливості інтегруватись до внутрішнього ринку ЄС з уникненням надмірних нетарифних бар'єрів у двосторонній торгівлі Україна має привести свою систему регулювання у відповідність до європейських вимог, оскільки головними перешкодами торгівлі, і особливо з ЄС, є технічні бар'єри та санітарні вимоги – вимоги до безпеки та якості продукції, її характеристик, процедури оцінки відповідності.

Одним із факторів, що сприяє розвитку міжнародної торгівлі є найбільш повна гармонізація технічних регламентів. Гармонізація технічних

регламентів може здійснюватись через застосування міжнародних стандартів та визнання еквівалентності технічних регламентів інших Членів СОТ.

Аналіз зовнішньоторговельних відносин України свідчить, що вступ держави до СОТ позитивно вплинув на гармонізацію торговельно-орієнтованого законодавства держави з договірною-правовою системою СОТ і сприяв активізації торговельних відносин з країнами-членами Організації.

Ключовим елементом у переході від обов'язкової сертифікації продукції до оцінки її відповідності згідно з міжнародною та європейською практикою є впровадження технічних регламентів на певні види продукції, розроблених на основі європейських директив.

Ефективність системи контролю продуктів харчування має важливе значення для захисту здоров'я споживачів. Крім цього, системи контролю особливо важливі для створення умов, в яких сторони можуть забезпечувати безпеку та якість продуктів харчування, які імпортуються третіми країнами, та здійснювати перевірку імпортованих харчових продуктів національним вимогам.

Загроза скорочення поставок до країн МС для українських експортерів виникла після анонсування намірів МС запровадити нову систему технічних регламентів Митного союзу.

Заходи нормативно-правової сфери щодо адаптації системи державного контролю і нагляду за безпечністю та якістю харчових продуктів до законодавства та існуючої практики ЄС мають супроводжуватися запровадженням практичних механізмів правової та матеріальної відповідальності за дотримання безпеки та технічних регламентів продукції, що реалізується на внутрішньому ринку.

Ефективна реалізація положень законодавства про застосування заходів нетарифного регулювання повинна бути забезпечена міцною виконавчою вертикаллю державних органів влади, які мають повноваження у цій сфері. А також системою норм, які б забезпечували належне виконання своїх обов'язків вказаними органами влади.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАКТИКИ ЗАСТОСУВАННЯ НЕТАРИФНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕД В УКРАЇНІ

3.1. Світова практика ефективного застосування нетарифного інструментарію захисту у проведенні митного регулювання

У глобальній торговій системі значне зниження рівня тарифних ставок і зв'язування тарифів, загострення міжнародної конкуренції та глобальна економічна криза призвели до активізації нетарифного протекціонізму. Внаслідок цього країни, особливо розвинуті, розширили практику використання нетарифних заходів, що дискримінують діяльність їх торговельних партнерів.

Серед нетарифних заходів розвинутими країнами світу найактивніше використовувались антидемпінгові, компенсаційні та спеціальні заходи, технічні бар'єри, санітарно та фітосанітарні заходи. В період спаду світової економічної активності очікувалося, що поточна глобальна економічна криза призведе до значного збільшення ініціювання нових антидемпінгових розслідувань. Проте таке збільшення спостерігалось лише з середини 2008 р. до кінця 2009 р., а вже протягом періоду січень-вересень 2010 р. загальна кількість антидемпінгових розслідувань, ініційованих країнами-членами G-20, зменшилась на 20%, в порівнянні з аналогічним періодом 2009 р. Починаючи з жовтня 2010 р. по квітень 2011 р. Країни-члени G-20 ініціювали 78 антидемпінгових розслідувань, що на 6% менше, в порівнянні з аналогічним періодом 2009–2010 рр. Загальна кількість антидемпінгових розслідувань можливо була б ще меншою, якби такі лідери цієї справи, як Бразилія і Росія не збільшили їх кількість за останні шість місяців. Беззаперечними лідерами в ініціюванні антидемпінгових розслідувань та застосуванні антидемпінгових заходів також були Індія, США, країни ЄС, Аргентина, Австралія, Китай, Туреччина. Під антидемпінгові розслідування

підпадали здебільшого продукція металургійної галузі та продукція хімічної промисловості. А серед країн, проти товарів яких були порушені антидемпінгові розслідування слід виділити Китай, Республіку Корею, США, Японію, Індонезію, Таїланд, Індію, Росію. Кількість компенсаційних розслідувань почала зменшуватись, на відміну від антидемпінгових, лише в перших кварталах 2010 р. і протягом періоду з жовтня 2010 р. по квітень 2011 р. становила 7 розслідувань, ініційованих такими країнами, як США, Мексика та країни ЄС [110].

Загальна кількість розслідувань стосовно застосування спеціальних захисних заходів, ініційованих країнами–членами G–20, протягом останніх шести місяців не змінилась і становила 5 розслідувань. Лідерами в ініціюванні таких розслідувань були Індія, Індонезія, Росія та Туреччина (див. табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Ініціювання розслідувань стосовно спеціальних захисних заходів [110]

Країни G-20	Жовтень 2009 р. – квітень 2010 р.	Жовтень 2010 р. – квітень 2011 р.
Індія	0	1
Індонезія	5	2
Російська Федерація	0	1
Туреччина	0	1
Загалом	5	5

Також останніми роками фіксується значне зростання використання такого засобу нетарифного захисту ринку як санітарні та фітосанітарні заходи, які носять як регулярний, так і надзвичайний характер. Більшість заходів спрямована на захист людей стосовно безпеки продуктів харчування. Лідерами по застосуванню таких заходів є США та Бразилія.

Необхідно відзначити, що суттєвою проблемою для розвитку міжнародної торгівлі стали технічні заходи її регулювання. Існують підрахунки, відповідно до яких 80% обсягу світової торгівлі

дискримінаційного регуляторного впливу зазнає лише внаслідок застосування технічних норм та стандартів. В США, наприклад, діє понад 2,7 тис різних організацій, що займаються розробкою стандартів. Деякі з них, наприклад, Американський інститут чавуну та сталі або Американський інститут нафти претендують на те, щоб створювані ними стандарти визнавалися їх торговими партнерами нарівні із світовими. Також в США для побутових електроприладів обов'язкова наявність сертифікату випробувань, який видається незалежною американською фірмою. На текстильні, шкіряні і хутряні вироби повинно наноситись спеціальне маркування з вказівкою країни походження, кінцевого покупця в США і країни виготовлення. Вимога до маркування вина на федеральному рівні і в окремих штатах дуже різняться, а процедура їх отримання є достатньо дорогою. Також безперечними лідерами в обмеженні імпорту сільськогосподарської і промислової продукції є санітарні і фітосанітарні вимоги.

Останнім часом США досить часто запроваджували нетарифні обмеження в протекціоністських цілях, в обґрунтуванні яких були використані екологічні вимоги. Наприклад, введення ембарго на імпорт тунцю з Мексики, Панами, Колумбії та Венесуели обумовлюючи це шкодою, що завдається дельфінам при вилові тунцю. Також ініціювання заборони на імпорт креветок з деяких країн, де за даними США відбувався вилов в такий спосіб, який міг завдавати шкоди морським черепахам [50, 24].

Важливо, що завдяки механізму врегулювання суперечок в межах СОТ, країнам, які зазнавали втрат від таких заборон, вдалося примусити США скасувати ці обмеження та привести своє зовнішньоторговельне законодавство та практику його застосування в цій сфері у відповідність до вимог СОТ про недискримінацію торговельних партнерів.

В ЄС технічні, санітарні, фітосанітарні та екологічні норми та заходи часто використовуються в протекціоністських цілях. Різниця між країнами ЄС в системах стандартів, тестах та сертифікації слугує значним бар'єром на шляху доступу іноземних товарів до ринку країн-членів.

Наприклад, по деяких товарах існують вимоги щодо відповідності технології виробництва продукції технологіям, що застосовуються в ЄС. Найбільш відомими в останні роки були заборони на імпорт на ринки країн-членів гормонально обробленої та генетично модифікованої продукції. Також в Польщі, яка перейшла на більш високі стандарти і норми ЄС, вимога обов'язкового отримання сертифіката, який підтверджує якість імпортованих товарів, стає непоборним бар'єром для імпорту промислових товарів з багатьох країн, включаючи СНД.

В Японії, наприклад, виявили інфекцію в партії апельсинів з Каліфорнії і в порядку штрафної санкції був заблокованим весь імпорт каліфорнійських овочів і фруктів. В Кореї управлінські органи вимагають попереднє схвалення на поставку в країну фармацевтичних товарів, хімічних продуктів, комп'ютерів, телекомунікаційного обладнання і інших виробів.

Щодо Китаю, то тут велику роль відіграють санітарні і фітосанітарні норми, багаточисленні стандарти безпеки, процедури оцінки відповідності й інші. Китай є членом багатьох міжнародних угод в цій сфері. Наприклад, отримання сертифіката безпеки зарубіжним експортером по ряду позицій може включати оплату проїзду китайських експертів до підприємства-виробника [50, 65]. Практично всім розвиненим країнам притаманні надзвичайно розгалужені та складні системи регулювання питань захисту здоров'я та безпеки споживачів, особливо щодо продовольства, фармацевтичних товарів, текстильної продукції та одягу, автомобілів, побутових електроприладів та електрообладнання. Як правило, тривалим і витратним є процес отримання сертифікатів про випробування продукції, які необхідні для продажу товару в цих країнах.

Крім захисних заходів, звичайним і вельми поширеним інструментом реалізації економічної політики урядів є субсидії, які використовуються для розв'язання широкого спектра проблем і досягнення різноманітних цілей, зумовлених особливостями соціально-економічного розвитку країн.

Згідно з правилами СОТ країни мають резервувати за собою право на надання експортних субсидій і фіксувати конкретні товари, стосовно яких подібні субсидії можуть надаватися. Передбачається поступове скорочення експортного субсидування аж до його скасування у 2013 р. Найрозповсюдженішими формами експортного субсидування є: прямі виплати, які здійснюються у зв'язку з експортними операціями; експортні кредити, а також програми гарантування і страхування експортних кредитів; розпродаж продовольчих запасів за цінами, нижчими від цін внутрішнього ринку; заходи із зниження вартості просування товарів на зовнішні ринки; субсидії на окремі компоненти товарів, призначених на експорт; надання пільгових ставок вартості фрахту і транспортування експортних вантажів усередині країни і за її межами тощо. Під скорочення підпадає більшість із зазначених програм, крім надання експортних кредитів та їх гарантування і страхування [128, 89].

Загальні обсяги експортних сільськогосподарських субсидій у світі хоча і скоротилися з 2000 по 2005 рр. майже вдвічі, проте продовжують залишатися значними (3,6 млрд дол. США) [там же, 89]. Практика показує, що як і у випадку заходів внутрішньої підтримки "жовтого кошика", обсяги фінансування, зарезервовані у списках зобов'язань із експортного субсидування, часто-густо значно перевищують суми, що фактично виділяються. Згідно із статистикою Секретаріату СОТ, експортне фінансування, яке реально надається, частіше за все коливається у межах від 20 до 70% відповідних зобов'язань по країнах.

Найвагоміше експорт сільськогосподарської продукції субсидується в країнах ЄС, частка яких у загальносвітових обсягах близька або й перевищує 90%. Саме ці країни (а серед них, у першу чергу, Франція, а також Ірландія, Польща та Іспанія) займають найпослідовнішу протекціоністську позицію у сфері сільського господарства. За межами ЄС найбільшими лобістами даної галузі є Японія і Норвегія. Самі по собі експортні субсидії в загальних обсягах фінансування фермерів у розвинених країнах становлять незначні частки. Так, для ЄС це – 5%, а для США – 2-3%.

Спільна аграрна політика ЄС (САП) передбачає встановлення мінімальних фермерських цін на певні види сільськогосподарської продукції з метою заохочення фермерів до їх виробництва. Ці мінімальні ціни у більшості випадків є вищими за світові ціна на аналогічну продукцію. Тому, коли така сільськогосподарська продукція експортується до третіх країн, ЄС вдається до приведення рівнів внутрішніх цін відповідно до світових. Це здійснюється за допомогою виплат з експортних фондів, які протягом 1995-2005 рр. теж скоротилися більше ніж удвічі. Види продукції, експорт якої субсидується, постійно переглядаються. Нині країни ЄС субсидують експорт молочних продуктів, яловичини, свинини, курятини, яєць, зернових, фруктів та овочів, цукру, а також продуктів їх переробки. Обсяги експортних субсидій варіюються залежно від країни-імпортера й відстані поставки. Для отримання експортних субсидій потрібно не лише надати свідчення перетину митного кордону ЄС, а й за допомогою відповідних документів довести, що експортна продукція була імпортована у "треті" країни. Для кожної з таких країн-імпортерів сільськогосподарської продукції ЄС сформоване доступне для експортерів досье, яке містить дані щодо митних процедур, митних режимів, пунктів перетину кордонів, взірці імпортних та інших важливих для митного оформлення документів, опис митних пломб та місця їх розміщення тощо.

Реформа САП ЄС відбувається під впливом багатосторонніх перемовин країн-членів СОТ з лібералізації торгівлі агропродукцією та скорочення внутрішньої підтримки. Водночас, у нових країнах-членах ЄС зміни у політиці внутрішньої підтримки останніх років були пов'язані з вступом цих країн до ЄС у травні 2004 року, прийняттям САП і запровадженням таких механізмів САП, як регулювання ринків, управління платежами і заходи регуляторного характеру.

Основний елемент останньої хвилі реформи САП – введення з 1 січня 2005 року схеми єдиних виплат фермерам (*SFPS - single farm payments scheme*) або підтримки доходів фермерів, не пов'язаної з виробництвом ("*decoupled*" *income support*). Це означає переведення програм підтримки з

"блакитної скриньки" до "зеленої", фінансування якої поза обмежень за міжнародними домовленостями в рамках Світової організації торгівлі. Цей крок дає змогу ЄС підготуватися до майбутнього подальшого скорочення СВП (програм "жовтої" та "блакитної" скриньок) за можливими домовленостями Доського раунду переговорів СОТ.

У ЄС нова схема прямих платежів *SFPS* більше не пов'язана з тим, що фермер вирощує. Платежі розраховуватимуться на основі погектарних прямих платежів, які фермери одержували в 2000-2002 роках. Розпочата в ЄС реформа Спільної аграрної політики скасувала прямий зв'язок між обсягом допомоги, яку одержують фермери, та обсягом виробленої продукції. Отже, виплати фермерам більше не пов'язуються безпосередньо із виробництвом конкретного продукту [70].

Підтримка сільськогосподарського експорту в США відбувається за такими напрямками: гарантування експортного кредитування (*CCC Export Credit Guarantee Programs*), розвитку ринку (*Market Development Programs*), субсидування експорту (*Export Subsidy Programs*), допомоги фермерам у торговельному врегулюванні (*Trade Adjustment Assistance for Farmers*), міжнародної продовольчої допомоги (*Foreign Food Assistance*) [80].

Гарантування експортних кредитів через видачу комерційним банкам державних гарантій на експортні коротко- і середньострокові позики є однією з найпоширеніших форм підтримки американських експортерів сільськогосподарської продукції. Спостерігається тенденція зростання обсягів коштів, що виділяються на гарантування короткотермінових кредитів, виданих експортерами американської сільськогосподарської продукції її іноземним імпортерам. У межах програм гарантування кредитів також надаються гарантії фінансування товарів і послуг, що експортуються із США, призначених для поліпшення або становлення нових ринків супутньої сільськогосподарській продукції. Внаслідок підтримки таких товарів збільшується продаж американської аграрної продукції до країн, попит у яких обмежується низьким рівнем запасів, можливостями переробних підприємств, транспортної мережі.

Програми міжнародної продовольчої допомоги, фінансування за якими посідає друге місце у загальних обсягах бюджетних виплат зовнішньої служби Міністерства сільського господарства США, у більшості своїй діють протягом багатьох років і створюють можливості для надання Сполученими Штатами міжнародної продовольчої допомоги з одночасним підтриманням власних сільськогосподарських виробників через сприяння збуту їх продукції.

Блок програм субсидування експорту нині містить дві програми, а саме: Програму розширення експорту (Export Enhancement Program) та Програму стимулювання експорту молокопродуктів (Dairy Export Incentive Program). У межах цих програм американським експортерам сільськогосподарської продукції доступні даткові виплати, спрямовані на підвищення їх цінової конкурентоспроможності, зокрема на ринках країн, що практикують субсидування національної агросфери.

У 2008 р. Міністерство сільського господарства США виділило на фінансування експортних програм понад 5 млрд. дол. Проте фактичні обсяги бюджетної підтримки американського аграрного експорту, як правило, не збігаються із запланованими, і менші від останніх [80].

У США відповідно до Закону «Щодо продовольства, охорони природних ресурсів та енергетики» від 18.06.2008 р. державна підтримка спрямовується на розвиток товарного виробництва та підвищення рівня доходів фермерів і включає прямі виплати і цільові ціни. Передбачено субсидії при виробництві пшениці, кукурудзи, ячменю, вівсу, рису, бавовни, горошку, чечевиці, нуту. Підтримка виробників молочної продукції здійснюється через ціни підтримки сиру типу «чеддер» (1,13 дол./фунт), масла вершкового (1,05 дол./фунт) і знежиреного молока (0,8 дол./фунт)[90]. Якщо ринкові ціни на цю продукцію є нижчими зазначених рівнів, товарно-кредитна корпорація викупає молочну продукцію за цінами підтримки. Також надається грошова компенсація виробникам молока у випадку, якщо ринкова ціна на молоко нижча ніж 16,94 дол. США за 100 фунтів.

У Законі посилено державну підтримку розвитку фермерських ринків через виділення грантів для фермерських придорожніх ринків та інших форм продажу сільськогосподарськими товаровиробниками продукції безпосередньо в місцях її виробництва. Вводиться в дію програма часткової компенсації витрат на сертифікацію органічної продукції в обсязі 22 млн дол. США протягом 5 років. Законом передбачено надання державної підтримки фінансово слабшим товаровиробникам, або фермерам, які розпочинають свою діяльність: фермерам, які одержують понад 0,5 млн дол. США річного доходу від їх позафермерської діяльності або 0,75 млн дол. США від фермерської діяльності, не надаються субсидії, а фермерам, які одержують понад 1 млн дол. США доходу від позафермерської діяльності, не надається допомога за програмами консервації земель.

До основних заходів державної підтримки сільського господарства Японії належать встановлення гарантованих закупівельних цін і державних закупівель сільськогосподарської продукції, підтримка сільськогосподарської науки та сільськогосподарського машинобудування.

Сільськогосподарське виробництво Канади отримує державну підтримку шляхом фінансування окремих галузей сільського господарства і фермерських господарств через: надбавки до ринкових цін для забезпечення дохідності виробленої продукції; надбавки до обсягів виробничих витрат у формі кредитної підтримки; виплати відсотків за кредитами; гарантії за кредитами; податкові пільги щодо підтримки дохідності сільськогосподарського виробництва [90].

Найбільш підтримуваними експортними товарами у світі є молокопродукти. На них за останні десять років припадало від 30 до понад 50% загальних експортних субсидій. Достатньо високий рівень експортного субсидування має також продукція переробних галузей, яловичина та цукор.

Експорт сільськогосподарської продукції країн-членів СОТ регламентується не лише можливістю його субсидування, а й правилами стосовно заборон і обмежень. Так, при їх встановленні країна має враховувати наслідки

такої заборони чи обмеження для продовольчої безпеки країн-імпортерів, а також направляти письмове повідомлення в Комітет із сільського господарства з інформацією про характер і тривалість застосування такого заходу до його встановлення.

Крім потужного субсидування експорту сільськогосподарської продукції, не менш небезпечною для збалансованого розвитку вітчизняної агросфери є поширена практика квотування сільськогосподарського імпорту, зокрема країнами ЄС, що значно обмежує можливості доступу українських експортерів агропродовольчої продукції на ринки цих країн.

Практика квотування імпорту достатньо широко застосовується в країнах ЄС, США, Японії, а також Росії, Китаї, Індії. Базові обсяги квот нині дещо збільшились, проте у найближчому майбутньому подальше їх зростання поки що не планується. Можливо, певні корективи щодо цього будуть внесені в результаті продовження переговорів про зниження торговельних бар'єрів у рамках СОТ. Тарифи, які діють в межах таких квот, у рази, а то й у десятки разів менші, ніж тарифи, передбачені у випадку перевищення квот. Так, наприклад, співвідношення обсягів імпортних тарифів в рамках квоти і поза нею становить на сири: у Канаді – 246, США – 7; на масло тваринне: в Японії – 21, США – 11; на яловичину: в США – 5, Росії – 4 [128, 90].

В умовах глобалізації поряд із прогнозуванням додаткового продовольчого попиту на ринках країн, що бурхливо розвиваються, очікуються також зміни у складі споживання харчових продуктів, зокрема швидке зростання частки продуктів тваринного походження. Імовірність реалізації такої тенденції підтверджується також даними Світового банку, згідно з якими завдяки глобалізації кількість жителів, які належать до середнього класу, в країнах, що розвиваються, зросте з сьогоднішніх 400 млн. до 1,2 млрд., а їх купівельна спроможність становитиме від 4 до 17 тис. доларів [128, 94].

Вплив членства країн-членів у Світовій організації торгівлі на реформування державної підтримки сільського господарства в цих країнах є

суттєвим. Широкого розвитку набули програми «зеленої скриньки», тобто звільнені від зобов'язань щодо скорочення.

Згідно з класифікацією COT внутрішньої підтримки на різні «скриньки», найбільше бюджетних коштів спрямовується на програми, звільнені від зобов'язань щодо скорочення («зелені», «блакитні», «програми розвитку») в Австралії (91% від загальної суми) та у США (77%). У країнах ЄС, Бразилії й Канаді частка «зелених» та інших звільнених програм знаходиться в межах 50-60% від загальної підтримки, тоді як в Україні співвідношення зворотне. Так, майже 75% від загальної підтримки – це «жовті» програми підтримки, і лише 25% – «зелені».

Разом із тим в Австралії за показником поточного СВП підтримка останніми роками знизилася. Продуктово-специфічні СВП, пов'язані з виробництвом, використовуються для молока, пшениці та цукру. У витратах на заходи "зеленої скриньки" превалюють загальні послуги (зокрема дослідження і маркетинг – 60,1%), екологічні програми (18 %) та виплати на подолання природних лих (14 %). Цей вид витрат ("зелена скринька") становив 1,8 млрд австр. дол. (AUD), що майже у 9 разів більше, ніж поточний загальний СВП. Для Австралії характерне широке використання можливостей "зеленої скриньки" для підтримки галузі тваринництва та рослинництва [70].

У Канаді діє багато програм, орієнтованих на різні сфери. Проте найбільшою за обсягом фінансування є Канадська програма стабілізації сільськогосподарського доходу, яка ґрунтується на загальному доході ферм порівняно із довідковим доходом, який базується на нещодавній історії виробників. Така продукція, як молоко, птиця, яйця тощо одержують підтримку через системи управління пропозицією, яка поєднує цінову підтримку за рахунок високого захисту поза тарифних квот для цих товарів і виробничих квот, призначених для вирівнювання внутрішнього балансу попиту та пропозиції.

За останньою нотифікацією Канади до СОТ (2003 р.) поточний СВП становив 1,585 млрд канад. дол. Це набагато нижче базового рівня СВП Канади у СОТ, який дорівнює 4,3 млрд канад. дол., але більше суми, повідомленої за 1999 та 2000 роки (939 млн канад. дол. і 848 млн канад. дол. відповідно). На думку Уряду Канади, збільшення СВП було викликано зростанням витрат у рамках провінційних програм та страхування врожаю як наслідок посухи в Західній Канаді. Внутрішня підтримка у розмірі 3,4 млрд канад. дол., надана у 2003 році, була класифікована як заходи "зеленої скриньки"[70].

Останнє повідомлення (нотифікація) США до Секретаріату СОТ щодо внутрішньої підтримки охоплює 2002-2005 роки. Згідно з цим повідомленням, поточний СВП для Сполучених Штатів Америки був 12,9 млрд дол. США (USD) у 2005 році. Зв'язаний СВП для 2000 року становить 19,1 млрд дол. США у рік. Близько 71,8 млрд. дол. США внутрішньої підтримки, що надавалася в кожному з цих двох років, були віднесені до заходів "зеленої скриньки".

У США екологічні програми – дуже важливий аспект, який розширює цілі сільськогосподарської політики, приділяючи особливу увагу заходам щодо переведення значно еродованих орних земель у стан консервації, у тому числі довгострокове виведення з обробітку, щоб повернути до сільськогосподарського використання водно-болотні угіддя, а також заохотити тваринників і рослинників впроваджувати методи, які пом'якшують екологічні проблеми.

Сталися також суттєві трансформаційні зміни у напрямі розробки та впровадження нових "зелених" програм, хоча новий Сільськогосподарський закон 2008 року передбачає збільшення фінансування заходів "жовтої скриньки". Так, прямі платежі (*direct payments*) були запроваджені, щоб зменшити програми "жовтої скриньки". У 2005 році США нотифікували ці прямі платежі як програму "зеленої скриньки" в категорії "підтримка доходів, не пов'язана з виробництвом". Водночас, при розгляді у СОТ країнами-

членами було встановлено, що ці прямі платежі США не відповідають критеріям "зеленої скриньки".

Наступним важливим мотивом активізації нетарифного протекціонізму є загострення міжнародної конкуренції. Оскільки тарифний захист національних ринків обумовлений угодами підписаними в рамках СОТ, країни, особливо розвинуті, все більше використовують нетарифні заходи, методи прихованого протекціонізму, що дискримінують діяльність їх торговельних партнерів [73].

Аналіз досвіду країн-членів СОТ щодо реформування політики підтримки сільського господарства показав, що всі країни суттєво трансформують напрями підтримки галузі під впливом багатосторонніх домовленостей Уругвайського раунду СОТ. Окремі зміни в аграрній політиці країн-членів СОТ є підготовкою вітчизняного сільського господарства до майбутніх домовленостей у рамках Доського раунду, які, головним чином, будуть спрямовані на суттєве скорочення СВП (програм «жовтої скриньки») найбільших протекціоністів світу – Європейського Союзу та США, включення програм «блакитної скриньки» до СВП, перегляду критеріїв програм «зеленої скриньки».

В Україні слід скористатися позитивним досвідом країн світу щодо здійснення державної підтримки сільськогосподарського виробництва і вжити наступних заходів, які б сприяли забезпеченню населення країни якісними і доступними продуктами харчування, створенню нових робочих місць на селі, збільшенню надходжень від експорту продукції, забезпеченню сільськогосподарського виробництва висококваліфікованим і працівниками.

3.2. Напрямки удосконалення комплексного використання нетарифних регуляторів для розвитку вітчизняного товарного ринку

Для розвитку зовнішньої торгівлі, у тому числі й агропродовольчою продукцією, треба забезпечити спрощення і прискорення процедур оформлення

експортно-імпортних вантажів, що дозволить знизити вартість зовнішньоторговельних операцій для національних компаній і, відповідно, споживчі ціни на ці товари. Кожний додатковий день затримки з транспортуванням вантажу підвищує його вартість на 0,5%. У середньому в світі зволікання митних чиновників збільшують вартість товару для кінцевих споживачів на 4-6%, а якщо для оформлення зовнішньоторговельних процедур потрібно багато підписів, то неминуче зростає ризик корупції. Згідно з рейтингом рівня міжнародної торгівлі держав світу, опублікованому Світовим банком, найефективніше у даній сфері діють індустріально розвинені країни, в яких, зокрема, при експортуванні товару треба оформити в середньому 5,3 документа, отримати 3,2 підписа, а строк доставки вантажу становить 12,6 дня. Для порівняння: в Україні для цього ж необхідно 6 документів, 9 підписів і 34 дні [91].

Залишається актуальним завданням для Уряду модернізація державної політики підтримки сільського господарства. Вступ України до СОТ, урядові зобов'язання перед цією міжнародною організацією потребують нових підходів до формування державної політики підтримки сільського господарства країни. Перш за все, це розроблення нових «зелених» програм та модернізація існуючих програм підтримки «жовтої скриньки» на програми «зеленої скриньки». У Програмі економічних реформ Президента України визначено серед необхідних кроків: "удосконалення системи субсидування для підвищення конкурентоспроможності сектору відповідно до угоди про сільське господарство СОТ (переорієнтація субсидування на напрями, що відповідають «зеленій скриньки» за методологією СОТ)» [105, 30].

НІСС Для оптимізації технічного регулювання в Україні з метою швидкого зростання і виходу на ринок широкої номенклатури нових товарів первинним є питання прискорення процедур сертифікації та стандартизації за рахунок їхньої максимальної уніфікації. Тобто технічне регулювання потребує:

- градації об'єктів обов'язкової стандартизації і сертифікації;
- класифікації категорій видів кінцевих продуктів (чи матеріалів), сертифікація і стандартизація яких здійснюється залежно від рівня ризику для безпеки споживачів та навколишнього середовища;
 - декларативної (за заявою виробника) обов'язкової і добровільної сертифікації і стандартизації. До отримання необхідної технічної документації доцільно надати виробнику право самостійно оголошувати про очікуваний рівень відповідності продукції;
 - правила «обкладинки» для норм ЄС по інвестиційно привабливих і соціально значимих видах продукції, тобто проводити буквальну адаптацію для підприємств, що розпочинатимуть свою діяльність;
 - збереження за державою виключно функції нагляду, позбавлення органів державної влади права видавати стандарти і сертифікати шляхом перекладання цих дій на саморегульовані галузеві об'єднання і державні наукові установи метрології.

У сфері ліцензування господарської діяльності постає потреба усунення зловживання становищем на ринку шляхом встановлення невиправданої дискримінації чи упереджень органами державної влади. А саме:

- істотного скорочення обов'язкового ліцензування для широкого кола товарів;
- зведення існуючих процедур набуття різноманітних ліцензій до однієї типової процедури із закріпленням її у межах одного закону;
- закріплення норми Національного класифікатора видів економічної діяльності (КВЕД) на рівні закону задля передбачуваності ведення ліцензованої діяльності;
- запровадження електронного урядування;
- запровадження ліцензування індивідуальної інтелектуальної праці з метою уникнення громіздких процедур створення й обліку фізичних-осіб підприємців. Ліцензія має бути підтвердженням диплому, допуском до

виконання певних робіт (надання послуг) й одночасно спрощувати оподаткування осіб, які вирішили пройти таке ліцензування [37].

Для механізму державних закупівель варто встановити низку цілеспрямованих обмежень «позитивної» дискримінації при його застосуванні:

- закріпити вичерпний перелік національних природних монополій, що мають право на використання процедур купівлі товарів у одного постачальника;
- встановити перелік товарів, що закуповуються виключно на засадах аукціону;
- звільнити від імпортного мита інноваційні (високотехнологічні) товари, закуплені за процедурами державних закупівель безпосередньо у підприємств-виробників, іноземні аналоги яких значно переважають вітчизняні розробки, чи такі товари не виробляються в Україні;
- встановити перелік товарів, робіт і послуг, що мають надаватися виключно вітчизняними малими та середніми підприємствами;
- запровадити обов'язкову незалежну оцінку вартості контракту та рівня прозорості процедури його укладання при реалізації цільових пріоритетних програм і проектів, не пов'язаних зі сферою національної безпеки і аерокосмічних досліджень [37].

НСС Пріоритетами стимулювання розвитку імпортозамінних виробництв на ринку продукції агропромислового виробництва та харчової промисловості є наступні.

1. Сприяння гармонізації стандартів якості вітчизняної продукції з міжнародними стандартами, а також забезпечення належного контролю якості продукції шляхом здійснення наступних заходів:

- Міністерству економічного розвитку та торгівлі України, Міністерству аграрної політики та продовольства України, Міністерству охорони здоров'я України розробити та подати на розгляд КМУ:

- єдині стандарти якості, пакування, етикетування та маркування харчових продуктів (зокрема, продукції дитячого харчування) у відповідності з міжнародними нормами Кодексу Аліментаріус;

- проект постанови про обов'язкове запровадження на підприємствах харчової галузі системи управління безпекою харчових продуктів на базі концепції НАССР;

- КМУ передбачити у держбюджеті на 2013 р. і наступні роки збільшення фінансування Державної ветеринарної та фітосанітарної служби України в обсягах, необхідних для проведення планових і непланових перевірок як виробників продуктів харчування, так і місць їх реалізації;

- Обласним та районним державним адміністраціям сприяти створенню незалежних акредитованих центрів оцінки якості та безпеки продуктів харчування, які матимуть можливість маркувати продукцію відповідним знаком якості, шляхом спрощення процедур видачі дозволів, землевідведення та ін. [127].

2. Посилення захисту національних виробників від неякісної та небезпечної харчової продукції іноземного виробництва, недобросовісної конкуренції та монополізму на внутрішньому ринку, а також обмеження імпорту продукції, яка може виготовлятися в Україні. Це вимагає здійснення наступних заходів:

- Міністерству економічного розвитку і торгівлі України забезпечити здійснення постійного моніторингу та контролю за імпортом та асортиментом роздрібних мереж продукції харчової промисловості з метою недопущення на внутрішній ринок неякісної та небезпечної продукції;

- Міністерству аграрної політики та продовольства України ініціювати перегляд цін на етиловий спирт з метою їх зниження до рівня європейських, а також зменшення вартості послуг та комісійних винагород, які сплачують виробники алкогольної продукції Державному підприємству «Укрспирт»;

- Міністерству економічного розвитку і торгівлі України ініціювати перегляд митних тарифів СOT на імпорт цукру у бік підвищення, а також скорочення квоти СOT на ввезення цукру в Україну [127].

Реформування системи державного контролю безпечності харчових продуктів є одним з головних елементів Програми економічних реформ на 2010-2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава», схваленої Президентом України 02.06.2010 р. Головною метою реформ є перехід до такої системи державного контролю, яка не створюватиме надмірного тягаря для виробників, забезпечить належний рівень захисту прав споживачів та буде заснована на основі обґрунтованих наукових даних [65].

Таким чином, основними завданнями реформи є:

- створення ефективної системи контролю за безпечністю харчових продуктів;
- перегляд та уточнення принципів відповідальності за дотримання вимог безпечності харчових продуктів;
- реорганізація контролюючих органів, оптимізація їх структури та кількісного складу;
- оптимізація та покращення ефективності діяльності наукових установ;
- оптимізація кількості і структури лабораторій, та, у разі потреби, їх технічне переоснащення.

Колектив дослідників на чолі з Т. Качкою реформу системи державного контролю харчових продуктів пропонують реалізувати протягом чотирьох років за такими етапами:

Перший етап. Модернізація правової бази державного контролю безпечності харчових продуктів, утворення центрального органу виконавчої влади з питань ветеринарії, безпечності харчових продуктів та інформування споживачів про їх властивості та започаткування реформи лабораторної мережі (2011 – початок 2012 року).

Другий етап – початок реалізації національного довгострокового плану контролю харчових продуктів, закінчення реформ лабораторної мережі (2012- 2014 роки).

Створення ефективної системи контролю за безпечністю харчових продуктів, у тому числі перегляд та уточнення принципів відповідальності за дотримання вимог безпечності харчових продуктів вимагає, передусім, удосконалення законодавчої бази.

В сфері санітарного та фітосанітарного контролю удосконалення законодавства має бути спрямовано на більш чітке визначення обов'язків до суб'єктів господарювання, задіяних у виготовленні та реалізації харчових продуктів, на рівні законів України та, відповідно, на чітке визначення випадків, за яких настає відповідальність за недотримання цих вимог та встановлення ефективних, співрозмірних з провинною та попереджуючих порушення у майбутньому санкцій.

Одночасно з цим має відбуватися й уточнення обов'язків та вимог до контролюючих органів. Зокрема законодавчі акти України мають передбачати:

- здійснення заходів з планування, управління та безпосередньо контролю мають відбуватися в межах повного продовольчого виробничого циклу «від лану до столу»;
- ґрунтовність на міжнародних стандартах, інструкціях та рекомендаціях;
- ґрунтовність на аналізі ризику. Аналіз ризику повинен ґрунтуватися на наявних наукових доказах та здійснюватись у незалежний, об'єктивний і прозорий спосіб. Управління ризиком повинно враховувати результати оцінки ризику;
- розподіл між сферами оцінки ризику та менеджменту ризику;
- проведення контролю без попереднього сповіщення за виключенням випадків, коли для належного виконання контролю таке сповіщення є необхідним, наприклад, для проведення аудиту системи забезпечення

безпеки продукції, що базується на принципах НАССР (Аналіз ризиків та критичних контрольних точок);

- перенесення уваги з контролю готової продукції на оцінку результативності систем забезпечення безпеки продукції на виробництві (систем, що створені за принципами НАССР);

- прозорість системи контролю. Громадськості має бути доступна інформація щодо планування, виконання та оцінки заходів з контролю, структури контролюючих органів [65].

Реалізація зазначених принципів матиме наслідком чіткий розподіл відповідальності за безпеку харчових продуктів і інформування споживачів про властивості харчових продуктів. Основну відповідальність за забезпечення безпеки продовольчої продукції і інформування споживачів несуть оператори ринку у межах операцій із поводження з продовольчою продукцією, супутніми матеріалами та предметами, а також тваринами, що знаходяться під їх управлінням. Роль держави полягатиме у:

- а) розробці та прийнятті відповідного законодавства;
- б) забезпеченні проведення аналізу ризику;
- в) вжитті заходів, що необхідні для попередження, усунення або доведення ризику до прийняттого рівня;
- г) організації офіційного контролю з метою верифікації виконання операторами вимог законодавства та вжиття, у разі необхідності, санкцій стосовно цих операторів.

Крім того з метою посилення ефективності контролю необхідно відмовитись від практики прийняття «вертикальних» (відомчих та/або секторальних) нормативно-правових актів і перейти на розробку горизонтального законодавства.

Найбільш ефективним способом реорганізації контролюючих органів, оптимізації їх структури та кількісного складу, а також оптимізації та покращення ефективності діяльності наукових установ є утворення єдиного центрального органу виконавчої влади з питань ветеринарії, безпеки

харчових продуктів та інформування споживачів про їх властивості, якому мають бути передані відповідні повноваження з нормування і контролю харчових продуктів, тварин, кормів та рослин Санітарно-епідеміологічної служби МОЗ України, Державного Комітету ветеринарної медицини України, підрозділів Мінагрополітики України, та Держспоживстандарту України.

В сфері технічного регулювання для того, щоб система ринкового нагляду в Україні працювала відповідно до європейських стандартів, потрібно забезпечити ефективне запровадження нових законів про ринковий нагляд, а також створити умови для подальшого ефективного функціонування та розвитку системи. Це передбачає чітке визначення заходів, потреб і джерел фінансування, а також календарне планування заходів, моніторинг та оцінку їх виконання.

Визначити перелік органів ринкового нагляду та сфери їхньої відповідальності. У кожному органі необхідно визначити посадову особу, відповідальну за здійснення ринкового нагляду цим органом, керівників структурних підрозділів, відповідальних за ринковий нагляд окремих груп продукції (згідно з директивами Нового підходу чи технічними регламентами), механізми їхньої співпраці та координації.

Забезпечити необхідним обладнанням і органи ринкового нагляду, і, зокрема, інспекторів. Визначити потрібні обсяги та забезпечити наявність бюджетного фінансування для розбудови системи та її функціонування.

Забезпечити виконання завдань інституційного розвитку, передбачених новими законами, а саме:

- визначення порядку розроблення та перегляду секторальних планів ринкового нагляду, моніторингу та звітування про їх виконання;
- визначення порядку моніторингу причин і кількості звернень споживачів (користувачів) про захист їхнього права на безпечну продукцію, причин і кількості нещасних випадків і випадків завдання шкоди здоров'ю людей внаслідок споживання (використання) продукції;

- встановлення порядку відшкодування суб'єктами господарювання вартості відібраних зразків і проведення їх експертизи (випробування);
- розподіл повноважень між спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі митної справи, регіональними митницями та митницями;
- затвердження порядку функціонування національної інформаційної системи ринкового нагляду та правил внесення відомостей і надання повідомлень до неї;
- встановлення порядку надання виробниками або розповсюджувачами повідомлення органам ринкового нагляду про продукцію, що не відповідає загальній вимозі щодо безпечності;
- затвердження порядку функціонування системи оперативного взаємного сповіщення про продукцію, що становить серйозний ризик, і правил подання повідомлень до такої системи;
- створення та функціонування системи оперативного взаємного сповіщення про продукцію, що становить серйозний ризик;
- створення та функціонування національної інформаційної системи ринкового нагляду.

Для повноцінного, ефективного ринкового нагляду потрібно прискорити приведення у відповідність інших секторів технічного регулювання та інфраструктури якості до європейських вимог і стандартів.

Для планування змін, потрібних для запровадження *acquis* у кожному секторі, доцільно скористатися інструментом, за яким працювали всі країни, що готувалися до членства в ЄС, приводячи свої сектори та галузі у відповідність до європейських вимог і стандартів. Цей інструмент має назву «план інституційних змін». Згідно з ним планування та реалізація реформ здійснюється у трьох основних сферах:

- *законодавча*: нормативне закріплення (транспозиція) норм *acquis* у національному законодавстві;

- *інституційна*: приведення інституційної бази у відповідність до норм *acquis*;
- *бюджетна*: забезпечення інституцій бюджетним фінансуванням у необхідних обсягах.

Плани інституційних змін мають готувати органи влади, відповідальні за прийняття *acquis* в окремих секторах. Ці плани визначають послідовність усіх необхідних дій із формування інституційної бази для виконання *acquis*, а також потрібні для цього ресурси. Підготовка планів має здійснюватися за методологією та шаблонами, які розробляє кожна країна на основі рекомендацій ЄС. Плани інституційних змін мають готуватися на весь перехідний період до повного приведення сектору у відповідність до вимог *acquis*. Тривалість перехідного періоду для кожного сектору буде визначено в Угоді про асоціацію.

Для кожного сектору має бути підготовлено єдиний план інституційних змін. Це має забезпечити орган влади, що відповідає за розробку державної політики у даному секторі та приведення його у відповідність до вимог *acquis*.

Секторні плани інституційних змін мають стати основою інтегрованого планування виконання Угоди про асоціацію. Аналіз досвіду інших європейських країн, що успішно адаптували своє законодавство та інституції до вимог ЄС, дає підстави стверджувати, що принципово важливим є використання єдиного програмного документа – Національної програми запровадження *acquis* або виконання Угоди про асоціацію. Це дає уряду змогу мати повну картину стану виконання угоди та впровадження *acquis*. Утім, за відсутності єдиної інтегрованої програми секторні плани також є ефективним інструментом управління змінами.

Щоб мати можливість ефективно використовувати джерела фінансування (державні кошти, залучені кошти від кредитів та фінансова допомога ЄС) для розбудови системи ринкового нагляду, на етапі планування інституційного розвитку необхідно:

- провести аудит наявних ресурсів міжнародної допомоги у секторі;
- визначити, на здійснення яких змін їх можна спрямувати;
- визначити наявні потреби в залученні міжнародної допомоги відповідно до плану, останніх законодавчих і структурних змін тощо;
- включити відповідні джерела фінансування до плану інституційного розвитку.

Співпраця України та Митного Союзу у сфері технічного регулювання є перспективним та важливим напрямом поглиблення економічних стосунків України з цим об'єднанням. З метою розвитку такої співпраці доцільним видається наступне.

1. Забезпечити постійну участь України у міждержавних комісіях та робочих групах, що стосуються питань технічного регулювання, зокрема – забезпечити включення українських представників до Координаційної ради ЄЕК з питань технічного регулювання.

2. Утворити для обґрунтування змістовних аспектів співпраці Координаційно-експертну раду при Кабінеті Міністрів України для визначення проблемних питань, можливостей та шляхів узгодження технічних регламентів МС та України (ЄС), яка мала б діяти на засадах партнерства ділових об'єднань, науково-експертного середовища, профільних органів державної влади.

3. Ініціювати міждержавний діалог на рівні представників влади, громадських організацій, підприємств з метою розробки спільного Плану дій або Дорожньої карти, що сприяли би взаємній торгівлі шляхом усунення технічних бар'єрів у торгівлі між Україною та МС.

4. У разі застосування обмежувальних заходів до українських експортерів з боку МС звертатися до органу СОТ з вирішення суперечок.

Зазначені рекомендації було, зокрема, обговорено та підтримано на засіданні міжнародного Круглого столу, організованого Національним інститутом стратегічних досліджень та Асоціацією «Постачальники Митного союзу», який відбувся 1 березня 2013 р. Учасники засідання, серед яких –

представники наукових установ, ділових об'єднань, практичного бізнесу, органів державної виконавчої влади, народні депутати України [32].

Висновки до 3 розділу

Серед нетарифних заходів розвинутими країнами світу найактивніше використовувались антидемпінгові, компенсаційні та спеціальні заходи, технічні бар'єри, санітарно та фітосанітарні заходи. Крім потужного субсидування експорту сільськогосподарської продукції, не менш небезпечною для збалансованого розвитку вітчизняної агросфери є поширена практика квотування сільськогосподарського імпорту, зокрема країнами ЄС, що значно обмежує можливості доступу українських експортерів агропродовольчої продукції на ринки цих країн.

Оскільки тарифний захист національних ринків обумовлений угодами підписаними в рамках СОТ, країни, особливо розвинуті, все більше використовують нетарифні заходи, методи прихованого протекціонізму, що дискримінують діяльність їх торговельних партнерів.

Для оптимізації технічного регулювання в Україні з метою швидкого зростання і виходу на ринок широкої номенклатури нових товарів і послуг первинним є питання прискорення процедур сертифікації та стандартизації за рахунок їхньої максимальної уніфікації.

Для планування змін, потрібних для запровадження *acquis* у кожному секторі, доцільно скористатися інструментом, за яким працювали всі країни, що готувалися до членства в ЄС, приводячи свої сектори та галузі у відповідність до європейських вимог і стандартів. Цей інструмент має назву «план інституційних змін». Згідно з ним планування та реалізація реформ здійснюється у трьох основних сферах: законодавчій, інституційній та бюджетній. Секторні плани інституційних змін мають стати основою інтегрованого планування виконання Угоди про асоціацію.

ВИСНОВКИ

Проведене магістерське дослідження дозволило нам зробити наступні висновки.

1. Нетарифне регулювання є важливою складовою реалізації державної зовнішньоекономічної політики та складовою митного регулювання зовнішньоторговельної діяльності. Нетарифні методи регулювання міжнародної торгівлі – це комплекс заходів обмежувально-заборонного характеру, що перешкоджають проникненню іноземних товарів на внутрішні ринки та стимулюють розвиток експортного потенціалу держави як суб'єкта світогосподарських зв'язків.

В міжнародній торгівлі спостерігається розширення практики використання нетарифних засобів регулювання зовнішньої торгівлі, що перетворилися на основні інструменти протекціонізму. Тому всі країни світу, включаючи ті, що входили в ГАТТ з дня підписання і які стали членами СОТ з початку її діяльності, використовують різноманітні форми нетарифного регулювання зовнішньої торгівлі. Деякі нетарифні заходи не можуть бути усунені, оскільки відображають внутрішню економічну політику у сфері торгово-економічних відносини з іншими країнами. Також є узаконені міжнародною торговою системою заходи нетарифного регулювання, а саме захисні заходи, що мають за мету в установленому порядку запобігти або пом'якшити шкоду, яка завдається національній економіці різким зростанням імпорту іноземних товарів, а також заходи, спрямовані на припинення недобросовісної конкуренції з боку іноземних експортерів.

2. До державних засобів нетарифного регулювання відносяться методи кількісних обмежень, побічного протекціонізму, стимулювання експорту, обмеження митного оформлення, цінової політики держави та режиму розрахунків за імпорт, правове забезпечення.

Актуальність використання та удосконалення методів та інструментів нетарифного регулювання зовнішньої торгівлі обумовлена такими

чинниками гальмування розвитку економічних процесів, як: структурна деформація вітчизняного виробництва; низька конкурентоздатність національних товарів та послуг; нераціональна структура зовнішньої торгівлі; непідготовленість суб'єктів ЗЕД до високоефективних форм зовнішньоекономічних зв'язків; недостатня визначеність напрямів і недосконалість механізмів входження економіки України у світову господарську систему; необхідність забезпечення економічної безпеки держави в умовах глобалізації.

У наш час нетарифне регулювання застосовується з такими цілями: захист національної економіки; дотримання міжнародної безпеки; охорона життя та здоров'я людей; виконання міжнародних зобов'язань; підтримка стабільності міжнародної торговельної системи тощо.

3. Україна та Європейський Союз в взаємовідносинах між собою мають застосовувати в повній мірі всі зобов'язання та права, які визначені в рамках Угоди СОТ ТБТ та Угоди СФЗ.

На підвищення ефективності виробництва та полегшення здійснення міжнародної торгівлі суттєво впливає інститут застосування технічних норм та стандартів, а також процедур, які регламентують проведення випробувань та сертифікації. Такий інститут стандартизації та сертифікації необхідний для захисту інтересів користувачів, а також вирішення завдань, що направлені на охорону життя або здоров'я людей та тварин, контроль за хворобами рослин, охорону навколишнього середовища. Всі ці заходи не повинні разом з тим створювати невинуватих перепон на шляху торгівлі.

На сьогодні залишається ряд питань щодо виконання зобов'язань, взятих Україною при вступі до СОТ. Сюди слід віднести перегляд переліку продукції, що підлягає обов'язковій сертифікації, для вилучення з нього товарів з низьким рівнем ризику; проведення комплексу невідкладних заходів, спрямованих на запровадження санітарних та фітосанітарних заходів, ґрунтуючись на стандартах, директивах та рекомендаціях

Міжнародного епізоотичного бюро та Міжнародної конвенції про захист рослин.

4. Україна має здійснювати розроблення законодавства щодо технічного регулювання, стандартизації, оцінки відповідності, ринкового нагляду, метрології та акредитації стосовно положень, які регулюють обіг промислових товарів відповідно до *acquis* ЄС, з метою усунення торгівельних бар'єрів між Сторонами. Набрання чинності Угоди про взаємне визнання та прийнятності промислової продукції (АСАА) має займати основне місце в сприянні торгівлі промисловою продукцією в пріоритетних секторах.

Усі зобов'язання України за Угодою про асоціацію між Україною та ЄС полягатимуть у запровадженні єдиного законодавства та практик ЄС – у великому переліку секторів. Україна та ЄС мають зкріплювати своє співробітництво в сфері стандартів, технічних правил, метрології, ринкового нагляду, акредитації та процедур відповідності з метою підвищення відповідності їх систем та полегшити доступ до відповідних ринків. З цією ціллю має відбуватись наближення законодавства України до законодавства ЄС як горизонтального та галузевого рівня. Україна має запровадити необхідні заходи, для того щоб поступово досягти відповідності технічним регламентів ЄС та європейській системі стандартизації, метрології, акредитації, процедур оцінки відповідності та системі ринкового нагляду та зобов'язується слідувати принципам та практиці, які викладені у відповідних рішеннях та регламентах ЄС.

5. В Україні важливо розвивати внутрішнє споживання сировинних товарів, стимулювати виробництво товарів з більшою доданою вартістю, більшої уваги слід надавати ефективності бюджетних програм субсидування замість збільшення обсягів бюджетного фінансування. Важливим є стимулювання експорту, питання відшкодування ПДВ експортерам, розробка ефективних програм підтримки експорту вітчизняних сільськогосподарських товарів.

Україні слід уникати заборон і квотування експорту зернових. Необхідно підвищувати поінформованість суспільства про національну систему контролю безпеки продовольства.

6. Першочергового значення для насичення та розвитку конкурентності товарних ринків в Україні набуває удосконалення діючих механізмів технічного регулювання (стандартизація) і ліцензування, державних закупівель на основі врахування сучасної світової практики і конкурентного середовища.

На жаль, існуюча система технічних бар'єрів в Україні є неефективною, оскільки вона побудована на принципах радянської економіки без урахування реалій ринкової економіки та сучасних методів державного контролю. Як результат – українські вимоги суперечать базовим принципам СОТ щодо: добровільного характеру стандартів, пріоритету міжнародних стандартів перед вітчизняними, впровадження технічних бар'єрів у торгівлі виключно за виникнення загрози для споживачів, визнання інших систем оцінки відповідності, які базуються на принципах СОТ.

За нової системи ринкового нагляду значно зменшується втручання держави на етапі виробничого процесу продукції, водночас на виробника покладається більша відповідальність із забезпечення відповідності виробленої продукції встановленим стандартам та технічним регламентам. Перевірка відповідності продукції встановленим вимогам здійснюється на етапі її виведення на ринок. Ключовим елементом реформи системи технічного регулювання в Україні є перехід від обов'язкової сертифікації продукції до оцінки її відповідності згідно з міжнародною та європейською практикою на основі впровадження технічних регламентів на певні види продукції, розроблених на базі європейських директив.

7. Для забезпечення узгодженості та правової визначеності необхідно ряд законів та нормативно-правових актів, що стосуються безпосередньо або посередньо концепції стандартизації, оцінки відповідності, акредитації

мають бути гармонізовані із відповідними положеннями актів ЄС. Необхідно не лише модернізувати законодавство про безпечність харчових продуктів, але й докорінно переглянути інституційний механізм.

В сучасних умовах розвитку Україна повинна дотримуватись правил світової організації при застосуванні заходів, які можуть справити обмежувальний вплив на торгівлю, зокрема при ліцензуванні і квотуванні імпорту. Крім того, слід впроваджувати заходи, спрямовані на захист здоров'я чи життя людини, тварини, рослини, захист навколишнього середовища, відповідно до норм Угоди ТБТ та Угоди СФЗ. Водночас, великої уваги потребують питання стосовно створення стабільної правової бази, сприятливого інвестиційного клімату, ефективної системи управління ЗЕД та підвищення якості експортної продукції. Першим кроком має стати остаточне приведення національного законодавства у відповідність до вимог СОТ.

8. В Україні сертифікація застосовується переважно до кінцевого продукту, а не до процесу виробництва. Це змушує виробників щоразу знову проходити сертифікацію (навіть на виробництві, сертифікованому за ISO-9001), або підтверджувати відповідність кожної партії того самого товару. Всупереч поширеній у всьому світі практиці, українські виробники товарів низького й середнього ступеня ризику все ще не мають можливості на базі самооцінки розміщувати на своїх товарах національний знак відповідності (подібний до знака СЄ, що використовується в ЄС).

В українському законодавстві необхідно вирішити питання розподілу та конкретизації компетенції державних органів у області зовнішньоекономічної діяльності, а також розробити систему норм, які забезпечують належне виконання законів учасниками процесу застосування заходів нетарифного регулювання.

9. Пріоритетами стимулювання розвитку імпортозамінних виробництв на ринку продукції агропромислового виробництва та харчової промисловості є наступні. 1. Сприяння гармонізації стандартів якості

вітчизняної продукції з міжнародними стандартами, а також забезпечення належного контролю якості продукції. 2. Посилення захисту національних виробників від неякісної та небезпечної харчової продукції іноземного виробництва, недобросовісної конкуренції та монополізму на внутрішньому ринку, а також обмеження імпорту продукції, яка може виготовлятися в Україні.

Головною метою реформ є перехід до такої системи державного контролю, яка не створюватиме надмірного тягаря для виробників, забезпечить належний рівень захисту прав споживачів та буде заснована на основі обґрунтованих наукових даних.

10. В сфері санітарного та фітосанітарного контролю удосконалення законодавства має бути спрямовано на більш чітке визначення обов'язків до суб'єктів господарювання, задіяних у виготовленні та реалізації харчових продуктів, на рівні законів України та, відповідно, на чітке визначення випадків, за яких настає відповідальність за недотримання цих вимог та встановлення ефективних, співрозмірних з провинною та попереджуючих порушення у майбутньому санкцій.

В сфері технічного регулювання для того, щоб система ринкового нагляду в Україні працювала відповідно до європейських стандартів, потрібно забезпечити ефективне запровадження нових законів про ринковий нагляд, а також створити умови для подальшого ефективного функціонування та розвитку системи.

ДОДАТКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. № 436-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18, № 19-20, № 21-22. – Ст.144.
2. Податковий кодекс України. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/page16>
3. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16.04.1991 № 959-XII // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 36. – Ст. 65.
4. Закон України «Про спеціальні заходи щодо імпорту в Україну» від 22.12.1998 № 332-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 11. – Ст. 78.
5. Закон України «Про захист вітчизняного товаровиробника від демпінгового імпорту» від 22.12.1998 № 330-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 12. – Ст. 80.
6. Закон України «Про захист вітчизняного товаровиробника від субсидованого імпорту» від 22.12.1998 № 331-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 29. – Ст. 377.
7. Закон України «Про безпечність та якість харчових продуктів» // Відомості Верховної Ради України від 08.05.1998 - 1998 р., № 19, стаття 98
8. Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності»// Відомості Верховної Ради України від 20.07.2007 - 2007 р., № 29, стор. 1001
9. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про стандарти, технічні регламенти та процедури оцінки відповідності» від 10.04.2008 №255-VI // Відомості Верховної Ради України від 24.03.2006 - 2006 р., № 12, стор. 488
10. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про ветеринарну медицину» від 18.09.2008 №538-VI // Відомості Верховної Ради України від 06.02.2009 - 2009 р., № 6, стор. 184

11. Закон України «Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції» від 02.12.2010 № 2735-VI // Відомості Верховної Ради України від 27.05.2011 - 2011 р., № 21, стор. 1112

12. Закон України «Про загальну безпечність нехарчової продукції» від 2.12.2010 № 2736-VI. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2736-17>

13. Закон України «Про ратифікацію Протоколу про вступ України до Світової організації торгівлі» // Офіційний вісник України від 05.05.2008 - 2008 р., № 31, стор. 11, стаття 960

14. Закон України «Про дитяче харчування» від 14.09.2006 р. № 142-V. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/142-16>

15. Проект Закону № 9707 від 13.01.2012 р. «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини». – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_2?id=&pf3516=9707&skl=7

16. Постанова КМУ від 03.08.2011 № 839 «Про затвердження Технічного регламенту піротехнічних виробів». – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>

17. Постанова КМУ від 09.06.2011 № 632 «Про затвердження Технічного регламенту маркування матеріалів, що використовуються для виготовлення основних складових взуття, яке надходить для продажу». – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>

18. Постанова КМУ від 18.05.2011 № 529 «Про затвердження Технічного регламенту з екологічного маркування». – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>

19. Постанова КМУ від 16.02.2011 № 107 «Про затвердження Технічного регламенту енергетичного маркування побутових холодильників,

морозильників та їх комбінацій». – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>

20. Постанова КМУ «Про встановлення повноважень органів виконавчої влади та виконавчих органів міських рад щодо регулювання цін (тарифів)» від 25.12.1996 р. № 1548.

21. Постанова КМУ України від 19 вересня 2007 р. № 1158 «Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року». – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1158-2007-%D0%BF>

22. Постанова КМУ України від 12 вересня 2011 р. № 1130 «Про затвердження Державної цільової програми розвитку внутрішнього виробництва» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1130-2011-%D0%BF>.

23. Постанова КМУ від 15 серпня 2011 р. № 870 «Про затвердження Державної цільової соціальної програми розвитку виробництва продуктів дитячого харчування на 2012-2016 рр.». – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/870-2011-%D0%BF/conv/print1320401001776768>

24. Постанова КМУ від 1 квітня 2011 р. № 899 «Про внесення змін у додаток до постанови КМУ від 2 березня 2011 р. № 182». – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/899-2011-%D0%BF>

25. Розпорядження КМУ від 30.10.2008 №1381-р «Про затвердження плану заходів щодо адаптації української економіки до вимог СОТ». - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1381-2008-%F0>

26. Розпорядження КМУ від 17.12.2008 №1570-р «Про затвердження плану першочергових заходів щодо виконання зобов'язань України в рамках членства у Світовій організації торгівлі». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1570-2008-%F0>

27. Розпорядження КМУ від 23.12.2009 № 1689-р «Про скасування окремих пунктів Переліку продукції, що підлягає обов'язковій сертифікації в Україні». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1689-2009-%F0>

28. Розпорядження КМУ від 31 жовтня 2011 р. № 1120-р «Про схвалення Концепції розвитку овочівництва та переробної галузі». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KR111120.html

29. Указ Президента України від 04.09.2009 № 713/2009 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 26 червня 2009 року «Про звіт Кабінету Міністрів України щодо результатів членства України в Світовій організації торгівлі». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=713%2F2009>

30. Указ Президента України № 187/ 2012 від 12 березня 2012 року «Про Національний план дій на 2012 рік щодо впровадження Програми економічних реформ на 2010-2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://stepscenter.ho.ua/NP2012.pdf>

31. Аналітична довідка про захисту внутрішнього ринку та забезпечення конкурентоспроможності вітчизняного товаровиробника. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ntser.gov.ua/

32. Аналітична записка «Щодо перспектив співпраці України та Митного союзу у сфері технічного регулювання». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1108/>

33. Бабак В. О лицензиях и квотах / В. Бабак // Частный предприниматель. – 2001. – № 3. – С. 22–26.

34. Багорова І.В. Зовнішньоекономічна діяльність підприємств [Текст]: підручник для вузів / [І.В. Багорова, Н.І. Редіна, В.Є Власюк та О.О. Гетьман; за ред. д-ра екон. наук, проф. І.В. Багрової], - К.: ЦНЛ, 2004. - 580 с. - ISBN 966-8253-95-7.

35. Бадуев Б.В. Продовольственная безопасность Японии. – М., 2007, // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ifes-ras.ru/attaches/baduev-avtoreferat.pdf>
36. Басюркіна Н.Й. Аналіз моделей продовольчої безпеки країни /Н.Й.Басюркіна//Інноваційна економіка. – 2012. – № 2 (28). – с. 281-284.
37. Бережний Я.В. Щодо пріоритетів удосконалення регуляторних механізмів функціонування товарних ринків в Україні. Аналітична записка/ Я. В. Бережний. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.niss.gov.ua/articles/1108/
38. Борисов К. Г. Международное таможенное право: учебное пособие / К. Г. Борисов. – М.: РУДН, 1997. – 224 с.
39. Борщ А.Г. Бюджетна підтримка аграрного сектору в умовах трансформаційних процесів в економіці України/А. Г. Борщ//Економіка АПК.-2009.-№2.-с.111-116.
40. Варналій З.С. Тіньова економіка: сутність особливості та шляхи легалізації [Текст]/ Варналій З.С., Гончарук А.Я., Жаліло Я.А. та ін.; Нац. ін-т стратег. дослідж. - К., 2006. – 574 с.
41. Віткін Л. М. Наукові засади створення системи технічного регулювання в умовах членства України в СОТ та інтеграції до ЄС [Текст]: автореф. дис. ... д-ра техн. наук : 05.01.02 / Віткін Леонід Михайлович; Київ. нац. ун-т технологій та дизайну. - К., 2011. - 41 с.
42. Генеральна угода з тарифів і торгівлі // Офіційний вісник України від 12.11.2010 - 2010 р., № 84, стор. 562.
43. Голомовзий В.М. Митне регулювання: Навч. посібник [Текст] / В.М. Голомовзий, Л.А. Панкова, О.Ю. Григор'єв, Н.Л. Калиновська, В.Г. Саяпіна. – Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2004. – 240 с.
44. Голубєва Вікторія Олегівна. Міжнародно-правове регулювання зовнішньоторговельної діяльності та національне законодавство України (нетарифний аспект): Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.11 /

Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. - Х., 2004. – 19 с.

45. Голубєва В.О. Нетарифні заходи та регулювання зовнішньоторговельної діяльності /Держава і право. Юридичні і політичні науки: Зб. наук. пр. – 2003 – вип. 22. с. 589-596.

46. Гніздилов А.М. Нетарифне регулювання у сфері зовнішньоекономічної діяльності: методи та інструменти. [Електронний ресурс] / Режим доступу – http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vamsu_du/2010_1/Gnez_lov.htm

47. Грицай А. Лицензии и квоты во внешнеэкономической деятельности / А. Грицай // Все о бухгалтерском учете. – 2001. – № 42 (588). – С. 25–27.

48. Дані про експорт-імпорт окремих товарів за країнами світу за 2006-2011 рр. Державної служби статистики України, Статистичного щорічника України за 2010 р., Статистичного бюлетеню «Виробництво промислової продукції за видами в Україні» за 2011 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua

49. Дідківський М.І. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства [Текст]: навч. посібник / [М.І. Дідківський]. - К.; Знання, 2006.-462 с. - ISBN 966-346-076-8.

50. Дынкин А.А. Мировая экономика: прогноз до 2020 года [Текст]/ А.А. Дынкин. – ИМЭМО РАН. – М.: Магістр, 2008. – 429 с.

51. Дослідження торговельної політики України. Документ світового банку. Управління зменшення бідності та економічного менеджменту регіон Європи та Середньої Азії. – К.: Світовий банк, 2004. – 174 с.

52. Дроздова Г.М. Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності підприємства: Навчальний посібник [Текст]/. – Київ. – ЦНЛ. – 2004. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ebk.net.ua/Book/MenedgmentZED/01-05/632.htm>

53. Дудчак В.І. Митна справа [Текст]/ В.І. Дудчак, О.В. Мартинюк. — 2002. — 100 с.

54. Дюмулен И. И. Барьеры на торговых путях/ И.И. Дюмулен. – М.: Межд. отношения, 1977. – С. 265.
55. Дюмулен Й. Внешнеторговый режим ведущих зарубежных стран/ Й. Дюмулен, В. Пресняков, В. Соколов // Внешняя торговля. – 1996. – № 4. – С. 47–51.
56. Звіт компанії Transparency Market Research "Baby Food & Pediatric Nutrition Market: Global Analysis and Forecast (2007 - 2017)". Режим доступу: <http://www.transparencymarketresearch.com/baby-food-market.html>
57. Звіт робочої групи з питань вступу до СОТ// Електронний ресурс. – Режим доступу: [http:// zakon.rada.gov.ua/signal/981_c62.doc](http://zakon.rada.gov.ua/signal/981_c62.doc)
58. Зевин Л. Национальные экономические системы в глобальных процессах /Л. Зевин// Мировая экономика и международные отношения. – 2003. – №11. – с. 17-24.
59. Зеркалов Д.В. Международное торговое право [Текст]: справочник / Д.В. Зеркалов. - К.: Дакор, КИТ, 2005. - 628 с - ISBN 966-8379-13-6.
60. Зобов'язання України у рамках членства у СОТ: сільське господарство (доповідач – В. Мовчан). – [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.ier.com.ua/ua/projects/?pid=3317>
61. Іванов О.В. Протидія тонізації у сфері нетарифного регулювання зовнішньої торгівлі України. – [Електронний ресурс] / Режим доступу – http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/prvs/2011_2/tom2/125.pdf
62. Інформація щодо стану приведення законодавства України у відповідність із зобов'язаннями, узяними при вступі до СОТ. - http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=148069&cat_id=38231
63. Калиниченко П.А. Базовый антидемпинговый регламент ЕС: перевод и комментарий / П.А. Калиниченко. Московская Государственная Юридическая Академия. Кафедра права Европейского Союза, Центр права Европейского Союза. – [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://eulaw.edu.ru /documents/legislation /svobperedv /antidemping.htm>.

64. Капіцька К. В. Проблеми експорту сільськогосподарської продукції України та аграрні аспекти створення зони вільної торгівлі Україна-ЄС/ К.В. Капіцька, В.В. Удовенко. – [Електронний ресурс] / Режим доступу: – <http://intkonf.org/kapitska-k-v-udovenko-v-v-problemi-eksportu-silskogospodarskoyi-produktsiyi-ukrayini-ta-agrarni-aspekti-stvorenniya-zoni-vilnoyi-torgivli-ukrayina-es/>

65. Качка Т. Комплексне порівняльно-правове дослідження відповідності законодавства України у сфері нетарифних бар'єрів в торгівлі між Україною та ЄС: технічні бар'єри та санітарія і фітосанітарія /Т. Качка. – Державний департамент з питань адаптації законодавства. – Київ, 2011. – [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://www.google.com.ua/search?output=search&sclient=psy-ab&q>

66. Кваша С.М. Заходи єдиної аграрної політики на сільськогосподарських ринках країн ЄС / С.М. Кваша // Економіка АПК. - 2008. - №11. - с. 144-147.

67. Киреев А.П. Международная экономика: Учебное пособие: В 2 ч. Ч.1: Международная микроэкономика: движение товаров и факторов производства [Текст]/ 2001. - 416 с.

68. Класифікація методів міжнародної торгівлі // Офіційна веб-сторінка ЮНКТАД // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://r0.unctad.org/trains/>

69. Кобута І. В. Оцінка впливу членства у СОТ на аграрний сектор України. – [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.ier.com.ua/ua/projects/?pid=3317>

70. Кобута І.В. Аграрні аспекти створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС / І.В. Кобута // Актуальні проблеми економіки. - 2010. - №4. - с. 31-38.

71. Козак Ю.Г. Зовнішньоекономічна діяльність підприємств [Текст]: навч. посібник / Ю.Г. Козак, Н.С. Логвінова, І.Ю. Сіваченко. - К.: ЦНЛ, 2006. - 792 с. - ISBN 966-364-221-1.

72. Козик В.В. Міжнародні економічні відносини. Навчальний посібник [Текст]/ В.В. Козик, Л.А. Панкова, Н.Б. Даниленко. – К.: Знання, 2008.- 406 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.info-library.com.ua/books-text-4370.html>
73. Краснікова Н. О. Вплив «кризового протекціонізму» на економічну безпеку України / Н.О. Краснікова // Економічний простір. – 2010. – № 35.
74. Левченко Л.О. Стан та розвиток системи технічного регулювання продукції АПК в Україні/ Л.О. Левченко. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.info-prensa.com/number-7-25.html>
75. Либерализация нетарифных барьеров: Перечень нетарифных барьеров, включая количественные органы, применяемые развитыми странами с рыночной экономикой в отношении товаров представляющих интерес с точки зрения экспорта развивающихся стран. Доклад Секретариата ЮНКТАД. – Женева: комитет по промышленным товарам, 1974.
76. Мазур І.І. Детінізація економіки України: теорія та практика/ Київський національний університет ім. Т.Шевченка/ І.І. Мазур. – К.: ВГЦ Київ. ун-т. – 2006 р. – 239 с.
77. Мазурок П.П. Сучасний погляд на проблеми нетарифного регулювання міжнародної торгівлі/ П.П. Мазурок, В.А. Ведькал, О.П. Гузенко// Економіка. Фінанси. Право. – 2010. - №5. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.info-prensa.com/article-563.html>
78. Макогон Ю. Економічні наслідки приєднання України до світової організації торгівлі /Ю. Макогон, М. Янковський, М. Марченко, І. Хаджинов/ Економіка України. - 2003. - №12. - с. 69-77.
79. Матвеев М.Е. Регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Навчальний посібник/ М.Е. Матвеев, І.І. Дідович. – К.: «Видавничий дім «Професіонал», 2008. – 192 с.
80. Матеріали Центру торговельної політики і права (CTPL) м. Москва (РФ) Internet: www.temagami.carleton.ca/ctpl/moscow.

81. Мостовий Г. І. Концепція вільної торгівлі між Україною та ЄС [Текст] / Г. І. Мостовий, І. Г. Савченко // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. - 2011. - № 1. - С. 27-31.

82. Наказ Держспоживстандарту від 22.09.2010 № 425 «Про внесення змін до Переліку продукції, що підлягає обов'язковій сертифікації в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0466-05>

83. Новицький В.Є. Міжнародна економічна діяльність України [Текст]: підручник / В.Є. Новицький. - К.: КНЕУ, 2003. - 948 с. - ISBN 966-574-428-3.

84. Опыт стран-членов ВТО по защите национальных интересов на внутреннем и внешнем рынках: Журнальный вариант монографического исследования // Мировая экономика и международные отношения. – 2002. – № 8. – С. 12–121.

85. Осика С.Г. Антидемпінговий кодекс України: практика та проблеми застосування [Текст]// С. Г. Осика, В. В. Коновалов, О. О. Покрещук, А. С. Осика. - К.: УАЗТ, 2001.- 378 с.

86. Осташко Т.О. Ризики для сільського господарства від встановлення Зони вільної торгівлі з ЄС / Т.О. Осташко // Економіка України. - 2011. - №3. - с. 57-69.

87. Офіційний сайт Державної митної служби України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.customs.gov.ua>

88. Офіційний сайт Державної служби статистики України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

89. Офіційний сайт Держспоживстандарту України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dssu.gov.ua/control/uk/index>

90. Офіційний сайт Міністерства аграрної політики і продовольства України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minagro.gov.ua>

91. Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. – відділення Укрекспорту. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrexport.gov.ua/ukr/zakon_v_sferi_zed//4610.html
92. Пашко П.В. Основи митної справи: Навч. посібник [Текст]/ П.В. Пашко, В.Р. Науменко, В.А. Руссков. – К.: Знання, КОО, 2002. – 318 с.
93. Переговорная группа ВТО по доступу на рынок. Документ TN/MA/S/5/Rev.1, 28 November 2003.
94. Петрова Ганна Євгенівна. Вплив тарифного і нетарифного регулювання на конкурентоспроможність товару: Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.05.01 / НАН України; Інститут світової економіки і міжнародних відносин. - К., 2004. – 16 с.
95. Пісьмаченко Л. М. Державне управління зовнішньоторговельною діяльністю в Україні: регулювання та контроль: монографія / Л. М. Пісьмаченко. – Донецьк: Юго-Восток Лтд, 2008. – 366 с.
96. План дій Україна – ЄС від 12.02.2005 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_693
97. Пугачова К. М. Досвід формування аграрної політики країнам ЦСЄ в контексті Європейської інтеграції України [Текст] / К. М. Пугачова// Моделі та стратегії євроінтеграції України: економічний і правовий аспекти: збірник матеріалів ІХ Міжнародної науково-практичної конференції, 30 травня 2006 р. - К. : УАЗТ, 2006. - С 48-50.
98. Радчук О.В. Дослідження можливих наслідків входження України до ЗВТ / О.В. Радчук // Економіка. Фінанси. Право. - 2009. - №8. - с. 5-8.
99. Рамочные стандарты безопасности и облегчения мировой торговли [Текст]. – Брюссель: ВТО, 2005. Июнь. – С. 42.
100. Регламент Європейського Парламенту та Ради 178/2002 від 28 січня 2002 року про встановлення загальних принципів і вимог законодавства про харчові продукти, створення Європейського органу з безпеки харчових продуктів і встановлення процедур щодо питань, пов'язаних із безпекою харчових продуктів (OJ L 031, 01.02.2002 р. 1 – 24)

101. Регламент (ЄС) 852/2004 Європейського Парламенту та Ради від 29 квітня 2004 року про гігієну продуктів харчування (ОJ L 139, 30.4.2004, р. 1–54)

102. Регламент (ЄС) 853/2004 Європейського Парламенту та Ради від 29 квітня 2004 року, який встановлює специфічні правила гігієни для харчових продуктів тваринного походження (ОJ L 139, 30.4.2004, р. 55–205); Регламент (ЄС) 183/2005 Європейського Парламенту та Ради від 12 січня 2005 року, що встановлює правила гігієни для кормів (ОJ L 35, 08.02.2005, р. 1–22)

103. Рокоча В. В. Міжнародна економіка [Текст]/ В.В. Рокоча. — К.: Таксон, 2000. — Кн. I Міжнародна торгівля: теорія та політика. — 320 с.

104. Саллі В. І. Основи зовнішньоекономічної діяльності / Саллі В. І., Трифонова О. В., Швець В. Я. – К.: Професіонал, 2003. – 176 с.

105. Свенчіцкі М. Другий рік України у СОТ: тенденції зовнішньої торгівлі товарами та аналіз виконання зобов'язань [Текст]/ Кобута І., Жигадло В., Лужанська Т. – К.: Аналітично-дорадчий центр Блакитної стрічки. – 2010. – 80 с.

106. Сидоренко В.В. Проблеми застосування заходів нетарифного регулювання імпорту в Україну/ В.В. Сидоренко. – [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://www.hozpravo.com.ua/conferences/arhiv/uchastnik.php?ELEMENT_ID=208&ID=264

107. Сидорович А.В. Международная экономика: Учебник [Текст]/ А.В. Сидорович, Н.А. Миклашевская, А.В. Холопов. – 3 издание перераб. и доп. – М.: Дело и Сервис, 2004. – 352 с.

108. Скорук О. В. Стан та перспективи розвитку ринку продуктів дитячого харчування/ О. В. Скорук// Економічний простір. – 2010. – № 38. – С. 62-72

109. Собкевич О.В. Аналітична записка "Щодо розбудови механізмів державної підтримки сільськогосподарського виробництва в Україні"/

О.В.Собкевич, В.М.Русан, А.Д.Юрченко. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/910/>

110. Солодковський Ю.М. Нетарифний протекціонізм на сучасному етапі розвитку міжнародної торгівлі/ Ю.М. Солодковський, В.В. Олєфіренко. – [Електронний ресурс] / Режим доступу – http://www.nbuuv.gov.ua/portal/soc_gum/en_oif/2011_8_4/25.pdf

111. Супіханов Б.К. Перспективи розвитку агропромислового комплексу в умовах членства України в СОТ та формування зони вільної торгівлі з ЄС / Б.К. Супіханов // Економіка АПК. - 2008. - №11. - с. 138-144.

112. Сухарський В. С. Управління зовнішньоекономічною діяльністю: теорія, методологія, практика / В. С. Сухарський. – К.: ТАНГ, 2001. – 368 с.

113. Сучасна митниця країн СНД та ЄС. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mypack.com.ua/mitne-oformlennya/125-ponyattya-deklaruvannya-tovarv--transportnix-zasobv-.html>

114. Терещенко С. Основи митного законодавства України: Питання та практики зовнішньоекономічної діяльності: Навч. посіб. [Текст] / С.Терещенко. — К.: АТ "Август", 2001. — 422 с.

115. Торговельна політика України: перспективи і пріоритети інтеграції. (Огляд) Світовий банк. Управління зменшення бідності та економічного менеджменту регіон Європи та Середньої Азії. – К.: Видавничий дім "Козаки" 2004. - 24 с.

116. Угода СОТ про застосування санітарних та фітосанітарних заходів від 15.04.1994 // Офіційний вісник України від 12.11.2010 - 2010 р., № 84, стор. 330.

117. Угода СОТ про технічні бар'єри у торгівлі від 15.04.1994 // Офіційний вісник України від 12.11.2010 - 2010 р., № 84, стор. 375.

118. Угода про сільське господарство від 15.04.1994. – [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/981_005

119. Угода щодо створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС: стан опрацювання / Регіональна торгово-промислова палата Миколаївської області // [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.rtp.com.ua>
120. Філіпенко А. Інтеграційні перспективи України: бігравітаційна модель/ А. Філіпенко// Економіст. – 2005. – № 6. – с. 11-22
121. Циганкова Т. М. Міжнародна торгівля: Навч. Посібник [Текст]/ Т.М. Циганкова, Л.П. Петрашко, Т.В. Кальченко. — К.: КНЕУ, 2001. — 488 с
122. Циганкова Т.М. Глобальна торгова система: розвиток інститутів, правил, інструментів СОТ: Монографія/ Т.М. Циганкова. – К.: КНЕУ, 2006. – 660 с.
123. Хаджинов І. В. Зовнішньоекономічна стратегія України в контексті її інтеграції до європейської економічної системи [Текст] : автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук : 08.05.01 / І. В. Хаджинов / Донец. нац. ун-т. – Донецьк, 2004. – 20 с.
124. Чайковська Валентина Володимирівна. Методи нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності: господарсько-правові аспекти [Текст]: автореферат дис... канд. юрид. наук: 12.00.04 / В. В. Чайковська ; Ін-т екон.-правових дослідж. НАНУ. - Донецьк, 2010. - 19 с.
125. Черняков Б.А. Законодательные и административные основы продовольственной безопасности США: опыт для России / Б.А. Черняков // США. Канада: экономика, политика, культура. – 2010.р – № 8. – С. 89-104.
126. Шафранський А. Вплив нетарифного регулювання на діяльність суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://economist.lacruax.com/vpliv-netarifnogo-regulyuvannya-na-diyalnist-subyektiv-zovnishnoekonomichno-d1-97-diyalnosti-ukra-d1-97ni/>
127. Шевченко А.В. Приоритетні напрями розвитку імпортозамінних виробництв у харчовій промисловості України. Аналітична записка/ А.В. Шевченко. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.niss.gov.ua/articles/1108/

128. Шубравська О.В. Ризики розвитку аграрного сектора економіки України в умовах лібералізації зовнішньої торгівлі [Текст]/ О.В. Шубравська// Економіка сільського господарства. – 2007. - №6. – С. 88-99.

129. Юрій С.І. Економічні проблеми ХХІ століття: міжнародний та український виміри [Текст]/ С.І. Юрій, Є.В. Савельєв. – К. – Знання, 2007. – 595 с.